

БЕКІТЕМІН:
«Маңғыстау облысының
табиғи ресурстар және
табиғатты пайдалануды
реттеу басқармасы»
мемлекеттік мекемесінің
басшысы
_____ **С.Қ. Дүйсекенов**

«ҚЫЗЫЛСАЙ» МЕМЛЕКЕТТІК Өңірлік табиғи
ПАРКІ» КОММУНАЛДЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК
МЕКЕМЕСІНІҢ 2025 – 2029 ЖЫЛҒА АРНАЛҒАН
БАСҚАРУ ЖОСПАРЫ

«ZhanAy Project» ЖШС-нің
директоры

З.Ж. Байжуманова

2025 ж.

Орындаушылар тізімі

Жобаның бас инженері

қолы

Байжуманова З.Ж.

Геодезия және картография
бөлімінің меңгерушісі

қолы

Тұрсұмбаев Д.Қ

Экономист

қолы

Ахметов С.М.

Картограф, жерге орналастыру
инженері

қолы

Касаева А.С.

Қоршаған ортаны қорғау
жөніндегі инженер

қолы

Большакова С.А.

1-кітап Мазмұны

	Кіріспе	6
1.	МӨТП-нің мәртебесі мен ерекшеліктері	7
	1.1. Орналасқан жері, аумағы және қолжетімділігі	7
	1.2. МӨТП-нің заңды мәртебесі мен құрылу тарихы	12
	1.3. МӨТП-ке іргелес аумақтарды жерге орналастыру	13
	1.4. МӨТП-нің инфрақұрылымы	32
	1.5. Табиғи-физикалық ерекшеліктері	33
	1.5.1. Климат	33
	1.5.2. Рельеф	34
	1.5.3. Геология	35
	1.5.4. Топырақ	36
	1.5.5. Гидрология	38
	1.6. Биологиялық әртүрлілікті зерттеу деңгейі мен осы бағытта жүргізілген ғылыми жұмыстар	40
	1.7. Әлеуметтік-экономикалық жағдайлар	41
	1.7.1. Халқы	43
	1.7.2. МӨТП-нің орналасу аймағының экономикалық жағдайлары	43
	1.7.3. Экологиялық туризм	47
	1.8. Қолданыстағы басқару бағдарламалары	50
	1.8.1. Аумақты қорғауды ұйымдастыру	50
	1.8.2. Ғылыми қызмет	50
	1.8.3. Экологиялық ағарту	51
	1.8.4. Шектеулі шаруашылық қызмет	51
2.	Қазіргі жай-күйін бағалау және жалпы қорытындылар	53
	2.1. «Қызылсай» МӨТП-нің репрезентативтілігі мен экологиялық маңызы	53
	2.2. Басқарудың ағымдағы мақсаттары	53
	2.3. МӨТП қызметінің алдыңғы кезеңін бағалау	54
	2.3.1. МӨТП-нің ағымдағы қызметінің тиімділігін бағалау	54
	2.3.2. МӨТП-нің экологиялық білім беру қызметін бағалау	55
	2.3.3. Туристік және рекреациялық қызметті бағалау	56
	2.3.4. Ғылыми қызметті бағалау	56
	2.3.5. Шектеулі шаруашылық қызметті бағалау	57
	2.3.6. Басқарудың негізгі қауіптері мен мәселелері	58
3.	Басқару жоспарын іске асыру тетіктері	60
	3.1. Басқару мақсаттары	60
	3.1.1. Басқарудың ұзақ мерзімді мақсаттары	60
	3.1.2. Басқарудың қысқа мерзімді мақсаттары	61
	3.2. Шекаралар мен аймақтарға бөлу	65
	3.3. Басқару бағдарламалары	69
	3.3.1. Табиғи ресурстарды басқару	69
	3.3.2. Адам ресурстарын басқару	78
	3.4. Ғылыми зерттеулер және мониторинг	83
	3.5. Бұқаралық ақпарат құралдарымен және жұртшылықпен жұмыс	87
	3.6. Басшылық және қызметкерлер	88
	3.7. Инфрақұрылым және жабдықтар	93
	3.8. Қаржы ресурстарына қажеттілік	95
	1-қосымша. «Қызылсай» МӨТП-нің туристік маршруттары және рұқсат етілген рекреациялық жүктемелер	97

2- қосымша. 2025-2029 жылдарға арналған МӨТП-нің басқару жоспары бағдарламалары бойынша іс-шаралар мен шығындардың ашық сипаттамасы	103
---	-----

2-кітап

Картографиялық материал

Картаның атауы	Масштаб
Маңғыстау облысының ерекше қорғалатын табиғи аумақтарының орналасу картасы	1:350 000
Жергілікті маңызы бар «Адамтас» мемлекеттік табиғи қаумалының функционалдық аймақтарға бөлу картасы	1:250 000
Жергілікті маңызы бар «Манашы» мемлекеттік табиғи қаумалының функционалдық аймақтарға бөлу картасы	1:500 000
Жергілікті маңызы бар «Тасорпа» мемлекеттік табиғи қаумалының функционалдық аймақтарға бөлу картасы	1:250 000
«Қызылсай» мемлекеттік өңірлік табиғи паркінің функционалдық аймақтарға бөлу картасы	1:500 000
Жергілікті маңызы бар «Адамтас» мемлекеттік табиғи қаумалы аумағындағы жер пайдалану жоспары	1:250 000
Жергілікті маңызы бар «Манашы» мемлекеттік табиғи қаумалы аумағындағы жер пайдалану жоспары	1:500 000
Жергілікті маңызы бар «Тасорпа» мемлекеттік табиғи қаумалы аумағындағы жер пайдалану жоспары	1:250 000
«Қызылсай» мемлекеттік өңірлік табиғи паркі аумағындағы жер пайдалану жоспары	1:500 000
«Қызылсай» МӨТП аумағындағы туристік маршруттар картасы	1:350 000
Жергілікті маңызы бар «Адамтас» мемлекеттік табиғи қаумалы аумағындағы топырақ жамылғысы	1:250 000
Жергілікті маңызы бар «Манашы» мемлекеттік табиғи қаумалы аумағындағы топырақ жамылғысы	1:500 000
Жергілікті маңызы бар «Тасорпа» мемлекеттік табиғи қаумалы аумағындағы топырақ жамылғысы	1:250 000
«Қызылсай» табиғи парк аумағындағы топырақ жамылғысы	1:500 000
Жергілікті маңызы бар «Адамтас» мемлекеттік табиғи қаумалы аумағындағы өсімдік жамылғысы	1:250 000
Жергілікті маңызы бар «Манашы» мемлекеттік табиғи қаумалы аумағындағы өсімдік жамылғысы	1:500 000
Жергілікті маңызы бар «Тасорпа» мемлекеттік табиғи қаумалы аумағындағы өсімдік жамылғысы	1:250 000
«Қызылсай» табиғи парк аумағындағы өсімдік жамылғысы	1:500 000

Терминдер мен белгілер

МӨТП	Мемлекеттік өңірлік табиғи паркі
МТҚ	Мемлекеттік табиғи қамал
РММ	Республикалық мемлекеттік мекеме
БҒМ	Білім және ғылым министрлігі
АШМ	Ауыл шаруашылығы министрлігі
ТҚХО	Табиғатты қорғаудың халықаралық одағы
ЕҚТА	Ерекше қорғалатын табиғи аумақ
ОШЖДК	Орман шаруашылығы және жануарлар дүниесі комитеті
БӨБ	Бақылау-өткізу бекеті
ҒЗЖ және ТАБӘ бөлімі	Ғылыми-зерттеу жұмыстары және таулы агробиоәртүрлілік бөлімі
ММ	Мемлекеттік мекеме

Кіріспе

«Қызылсай» мемлекеттік өңірлік табиғи паркі — Маңғыстау облысындағы маңызды табиғат қорғау аймақтарының бірі. Ол шөлейт және таулы-далалық ландшафтармен ерекшеленетін жоғары биологиялық алуандыққа әрі бірегей экожүйелерге ие. Парк аумағы табиғатты қорғау, ғылыми зерттеу және экологиялық-ағартушылық тұрғыдан зор маңызға ие. Мұнда сирек кездесетін және эндемикалық өсімдіктер мен жануарлар түрлері сақталып, өңірдің экологиялық тепе-теңдігін қолдауға ықпал етеді.

Парктің құрылуының негізгі мақсаты — табиғи кешендерді қорғауды қамтамасыз ету, табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану және экологиялық туризмді дамыту болды. Оның аумағында Қазақстан Республикасының Қызыл кітабына енгізілген сирек кездесетін жануарлар мен өсімдіктердің мекен ету ортасы және құнды табиғи нысандар сақталған.

Соңғы жылдары өңірде антропогендік жүктеменің артуы, климаттық жағдайлардың өзгеруі және іргелес аумақтардың қарқынды шаруашылық игерілуі байқалады. Бұл жағдай ерекше қорғалатын табиғи аумақтарды басқарудың заманауи тетіктерін енгізуді және олардың тұрақты дамуын қамтамасыз етуді талап етеді.

Осы алғышарттар 2025–2029 жылдарға арналған «Қызылсай» мемлекеттік өңірлік табиғи паркінің басқару жоспарын әзірлеу қажеттілігін айқындады. Құжат халықаралық стандарттарға, қолданыстағы табиғат қорғау заңнамасының талаптарына және Маңғыстау облысының өңірлік ерекшеліктеріне сәйкес дайындалған.

Басқару жоспарын әзірлеудің заңнамалық негізі ретінде Қазақстан Республикасының «Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар туралы», «Жануарлар дүниесін қорғау, өсімін молайту және пайдалану туралы», сондай-ақ Қазақстан Республикасының табиғатты пайдалану және табиғатты қорғау саласындағы Үкіметінің қаулылары алынған.

Басқару жоспарын дайындау жұмысы парк әкімшілігімен және салалық мамандармен тығыз ынтымақтастықта жүзеге асырылды.

Құжаттың негізгі мақсаты паркті басқару жүйесін жетілдіру, оны дамытудың стратегиялық бағыттарын айқындау және табиғи және мәдени мұраны сақтаудың тиімді тетіктерін қалыптастыру болып табылады.

Басқару жоспарын практикалық іске асыру «Қызылсай» МӨТП-нің тұрақты қызметін қамтамасыз етуге, экологиялық тәуекелдерді азайтуға, табиғатты қорғау іс-шараларының тиімділігін арттыруға және экологиялық туризм мен халықты ағарту мүмкіндіктерін кеңейтуге ықпал етеді.

Құжат Қазақстан Республикасының Ауыл шаруашылығы министрінің 2007 жылғы 13 шілдедегі №233 бұйрығымен бекітілген «Табиғатты қорғау ұйымының басқару жоспарын әзірлеу ережелеріне» сәйкес дайындалған.

1. МӨТП-нің мәртебесі мен ерекшеліктері

1.1. Орналасқан жері, аумағы және қолжетімділігі

«Қызылсай» МӨТП жайлы жалпы ақпарат және оның құрамындағы МТҚ-дың орналасқан жері мен шекаралары 1-кестеде көрсетілген.

1-кесте

«Қызылсай» МӨТП туралы деректер

Ел	Қазақстан Республикасы			
Облыс	Маңғыстау облысы			
Аудан	Маңғыстау, Қарақия және Бейнеу аудандары			
Нысан атауы	«Маңғыстау облысының табиғи ресурстар және табиғат пайдалануды реттеу басқармасының «Қызылсай» мемлекеттік өңірлік табиғи паркі» КММ			
Географиялық координаттары	«Қызылсай» мемлекеттік өңірлік табиғи паркі төрт бөліктен тұрады: «Тасорпа» МТҚ МӨТП-нің солтүстік-батыс бөлігінде орналасқан:			
	нүкте №	Координаттары		Шекара сипаттамасы
		X	Y	
	1	45°4'26"N	52°47'44"E	МТҚ шекарасы 1 нүктеден, Бозашы түбегінен басталып, солтүстік-батыс бағытта 2 нүктеге дейін
	2	45°8'35"N	53°1'14"E	Комсомолец шығанағының бойымен солтүстік-батыс бағытта 2-ші нүктеден 3-ші нүктеге дейін
	3	45°14'56"N	53°31'35"E	Комсомолец шығанағының тереңдігіне қарай 3-ші нүктеден 4-ші нүктеге дейін оңтүстік бағытта
	4	45°11'33"N	53°32'50"E	Комсомолец шығанағына қарай 4-ші нүктеден 5-ші нүктеге дейін солтүстік бағытта
	5	45°15'12"N	53°35'22"E	Өлі-Қолтық сорының шекарасы бойымен 5-ші нүктеден 6-шы нүктеге дейін оңтүстік-шығыс бағытта
		45°7'22"N	53°44'46"E	Қайдақ сорының бойымен 6-шы нүктеден 7-ші нүктеге дейін оңтүстік-батыс бағытта
	7	44°51'28"N	53°25'3"E	Жылымшық құмдарының шекарасы бойымен 7-ші нүктеден 8-ші нүктеге дейін солтүстік-батыс бағытта
	8	44°59'5"N	53°1'32"E	Жылымшық құмдарының шекарасы бойымен 8-ші нүктеден 9-шы нүктеге дейін батыс бағытта
	9	44°58'11"N	52°52'44"E	Жылымшық құмдарының шекарасы бойымен 9-шы нүктеден 1-ші нүктеге дейін солтүстік-батыс бағытта
	«Манашы» МТҚ:			
	нүкте №	Координаттары		Шекара сипаттамасы
		X	Y	

	1	4 °23'5"N	53°19'31"E	МТҚ шекарасы 1 нүктеден басталып, Қайдақ сорының бойымен солтүстік-шығыс бағытта 2 нүктеге дейін
	2	44°55'24"N	53°43'51"E	2 нүктеден 3 нүктеге дейін Қайдақ сорының бойымен шығыс бағытта
	3	45°2'58"N	54°11'39"E	3 нүктеден 4 нүктеге дейін Қайдақ сорының бойымен оңтүстік-шығыс бағытта
	4	44°59'4"N	54°21'25"E	4 нүктеден 5 нүктеге дейін Қайдақ сорының бойымен солтүстік-шығыс бағытта
	5	45°8'52"N	54°47'26"E	5 нүктеден 6 нүктеге дейін шекара теміржол бойымен оңтүстік-шығыс бағытта өтеді
	6	45°1 52"N	54°58'25"E	6 нүктеден 7 нүктеге дейін шекара теміржол бойымен оңтүстік-батыс бағытта
	7	44°51'50"N	54°35'56"E	7 нүктеден 8 нүктеге дейін Батыс Үстірт кемеріне қарай солтүстік бағытта
	8	44°58'36"N	54°34'18"E	8 нүктеден 9 нүктеге дейін Батыс Үстірт кемерінің бойымен солтүстік бағытта
	9	44°53'25"N	54°12'41"E	9 нүктеден 10 нүктеге дейін Жансылғау тауына қарай солтүстік-шығыс бағытта
	10	44°58'1"N	54°21'19"E	10 нүктеден 11 нүктеге дейін Жаманайрақты тауына қарай батыс бағытта
	11	44°59'29"N	54°7'49"E	11 нүктеден 12 нүктеге дейін Батыс Үстірт кемерінің бойымен оңтүстік-батыс бағытта
	12	44°56'36"N	54°1'11"E	12 нүктеден 13 нүктеге дейін Көксу көзіне қарай оңтүстік бағытта
	13	44°52'13"N	54°3'50"E	13 нүктеден 14 нүктеге дейін шығыс бағытта
	14	44°54'22"N	54° 1'28"E	14 нүктеден 15 нүктеге дейін МТҚ шекарасы Батыс Үстірт кемерінің бойымен оңтүстік-батыс бағытта
	15	44°49'42"N	54°1'57"E	15 нүктеден 16 нүктеге дейін шекара Батыс Үстірт кемері шыңының 185 биіктігіне қарай солтүстік-батыс бағытта
	16	44°52'0"N	53 54'31"E	16 нүктеден 17 нүктеге дейін шекара Батыс Үстірт кемерінің бойымен оңтүстік-батыс бағытта
	17	44°18'40"N	53°24'50"E	17 нүктеден 1 нүктеге дейін солтүстік-батыс бағытта МТҚ шекарасы жабылады
«Қызылсай» мемлекеттік өңірлік табиғи паркі:				
	нүкте №	Координаттары		Шекара сипаттамасы
		X	Y	
	1	44°22'0"N	53°19'51"E	Табиғи парк солтүстік бөлігінің шекарасы 1 нүктеден 2 нүктеге дейін оңтүстік-шығыс бағытта, теміржолды кесіп өтеді
	2	44°16'7"N	53°27'56"E	2 нүктеден 3 нүктеге дейін шекара оңтүстік-батыс бағытта, Ақтау–Атырау автожолынан орта есеппен

			1 км қашықтықта өтеді
3	44°7'38"N	53°14'5"E	3 нүктеден 4 нүктеге дейін шекара үзіледі
4	44°7'10"N	53°15'33"E	4 нүктеден 5 нүктеге дейін шекара Ақтау–Атырау автожолымен, орта есеппен 1 км қашықтықта өтеді
5	44°6'55 "N	53°1'46"E	5 нүктеден 6 нүктеге дейін шекара Төрткіл тауының 285 м биіктігіне қарай оңтүстік бағытта
6	44°0'56"N	53°5'7"E	6 нүктеден 7 нүктеге дейін Тұзбайыр сорының бойымен шығыс бағытта
7	43°57'47"N	53°23'35"E	7 нүктеден 8 нүктеге дейін шекара Жаңаөзен–Бейнеу мұнай құбырынан орта есеппен 1,5 км қашықтықта өтеді
8	44°1'5"N	53°25'55"E	8 нүктеден 9 нүктеге дейін шекара үзіледі
9	43°59'38"N	53°28'20"E	9 нүктеден 10 нүктеге дейін шекара шығыс бағытта Бесбұлақ бекінісіне дейін
10	44°0'47"N	53°35'16"E	10 нүктеден 11 нүктеге дейін шекара Батыс Үстірт кемерінің бойымен оңтүстік-шығыс бағытта
11	43°58'2"N	53°45'47"E	11 нүктеден 12 нүктеге дейін шекара Батыс Үстірт кемерінің бойымен оңтүстік бағытта
12	43°52'7"N	53°45'1"E	12 нүктеден 13 нүктеге дейін шекара Батыс Үстірт кемерінің бойымен оңтүстік-шығыс бағытта
13	43°49'3"N	53°51'11"E	13 нүктеден 14 нүктеге дейін шекара Батыс Үстірт кемерінің бойымен шығыс бағытта, 326 м биіктігінің қасында
14	43°46'13"N	54°6'35"E	14 нүктеден 15 нүктеге дейін Батыс Үстірт кемерінің бойымен оңтүстік бағытта
15	43°37'57"N	54°4'19"E	15-ші нүктеден 16-шы нүктеге дейін оңтүстік-шығыс бағытта Батыс Үстірт кемерінен дала жолына дейін айналады
16	43°17'3"N	54°53'32"E	16 нүктеден 17 нүктеге дейін Қарпыққазған құдығына дейін солтүстік-батыс бағытта
17	43°23'57"N	54°34'16"E	17 нүктеден 18 нүктеге дейін Батыс Үстірт кемерінің шекарасы бойымен оңтүстік-батыс бағытта
18	43°19'42"N	54°25'38"E	18 нүктеден 19 нүктеге дейін батыс бағытта Қарашық өзеніне дейін
19	43°18'11"N	54°11'23"E	19 нүктеден 20 нүктеге дейін Батыс Үстірт кемерінің бойымен солтүстік-батыс бағытта
20	43°24'54"N	54°3'8"E	20 нүктеден 21 нүктеге дейін Батыс Үстірт кемерінің бойымен солтүстік-батыс бағытта
21	43°27'34"N	53°49'37"E	21 нүктеден 22 нүктеге дейін Бокты тауларына дейін оңтүстік-батыс бағытта
22	43°24'48"N	53°46'37"E	22 нүктеден 23 нүктеге дейін солтүстік бағытта

	23	43°30'2"N	53°46'44"E	23 нүктеден 24 нүктеге дейін шекара тік сызық бойынша солтүстік-батыс бағытта
	24	43°39'17"N	53°39'34"E	24 нүктеден 25 нүктеге дейін шекара Сенгіркұм құмдары бойымен солтүстік-шығыс бағытта
	25	43°42'4"N	53°45'20"E	25 нүктеден 26 нүктеге дейін Сенгіркұм құмдары бойымен солтүстік бағытта
	26	43°46'36"N	53°44'44"E	26 нүктеден 27 нүктеге дейін Сенгіркұм құмдары шекарасы бойымен батыс бағытта
	27	43°48'11"N	53°37'56"E	27 нүктеден 28 нүктеге дейін шекара Жаңаөзен–Бейнеу мұнай құбырына қарай солтүстік-батыс бағытта
	28	43°56'23"N	53°26'31"E	28 нүктеден 9 нүктеге дейін шекара мұнай құбырынан орта есеппен 1,5 км қашықтықта өтеді
	«Адамтас» МТҚ:			
	нүкте №	Координаттары		Шекара сипаттамасы
		X	Y	
	1	42°43'50"N	52°44'20"E	Шекара Каспий теңізінің жағалауындағы 1-нүктеден (Кендірлі шығанағы) бастап, оңтүстік-шығыс бағытта 2-нүктеге дейін созылады
	2	42°39'13"N	52°48'6"E	2-нүктеден 3-нүктеге дейін мұнай құбыры бойымен оңтүстік бағытта өтеді
	3	42°20'12"N	52°44'51"E	3-нүктеден 4-нүктеге дейін Кендірлі–Қиясан даласы арқылы оңтүстік-батыс бағытта
	4	42°9'13"N	52°32'7"E	4-нүктеден 5-нүктеге дейін топырақ жолы бойымен оңтүстік бағытта
	5	41°54'31"N	52°3'5"E	5-нүктеден 6-нүктеге дейін оңтүстік-батыс бағытта Бозат тұзды құдығына дейін
	6	41°53'36"N	52°29'39"E	6-нүктеден 1-нүктеге дейін шекара Каспий теңізінің жағалауы бойымен өтеді
Нысанның ауданы (га)	«Қызылсай» МӨТП-нің жалпы аумағы – 771 072,11 мың га; оның ішінде: Маңғыстау ауданы – 383 407,49 га, Қарақия ауданы – 332 408,05 га, Бейнеу ауданы – 55 256,57 га;			
	«Қызылсай» МӨТП – 370 038,13 га; оның ішінде Маңғыстау ауданында – 106 004,38 га, Қарақия ауданында – 264 033,75 га;			
	«Тасорпа» МТҚ – 160 086,48 га; толықтай Маңғыстау ауданында орналасқан – 160 086,48 га;			
	«Адамтас» МТҚ – 68 374,3 га; толықтай Қарақия ауданында орналасқан – 68 374,3 га;			
	«Манашы» МТҚ – 172 573,2 га; оның ішінде Бейнеу ауданында – 55 256,57 га, Маңғыстау ауданында – 117 316,63 га;			

Елді мекендерге дейінгі қашықтық	«Қызылсай» табиғи паркінің солтүстік бөлігі Сайөтес ауылынан 2,5 км қашықтықта, ал оңтүстік бөлігі Жаңаөзен қаласынан 63 км қашықтықта орналасқан. «Тасорпа» МТҚ Қызан және Ақшымырау ауылдарының солтүстік-шығысында, 13 км қашықтықта орналасқан. «Адамтас» МТҚ Құрық ауылының маңында орналасқан. «Манашы» МТҚ солтүстік жағынан Бейнеу ауылынан 21 км, батыс жағынан Сайөтес ауылынан 1,6 км қашықтықта орналасқан.
Нысан сипаттамасы	Үстірт шоқысының бірегей ландшафттық-табиғи кешендері
Орналасқан жері	Парктың ұйымдастыру орталығы – дирекция, Маңғыстау ауданы, Шетпе ауылы, Мақаш ауылы, №48 үй.
Орналасу факторлары	Орталық мекеме ретінде Шетпе ауылын таңдау себептері – байланыс желісінің, су құбыры желісінің, білім және денсаулық сақтау нысандарының, газбен толық қамтылуы, жақсы дамыған жол инфрақұрылымы, аудан орталығына жақындығы және құрылысқа қолайлы ғимараттар мен жер учаскелерінің болуы.
Заңды мекенжайы және реквизиттері	Қазақстан Республикасы, Маңғыстау облысы, Маңғыстау ауданы, 130400, Шетпе ауылы, Мақаш ауылы, №48 үй, тел.: 8 (729) 312 16 16

1.2. МӨТП-нің заңды мәртебесі мен құрылу тарихы

«Қызылсай» мемлекеттік өңірлік табиғи паркі Маңғыстау облысының аумағындағы табиғи кешендерді, сирек кездесетін өсімдіктер мен жануарлар түрлерін сақтау және экологиялық тепе-теңдікті қолдау мақсатында құрылған. Парктың құрылуы өңірлік маңызы бар ерекше қорғалатын табиғи аумақтар желісін дамытудағы маңызды кезең болып табылады және ол Қазақстанның табиғатты қорғау саласындағы халықаралық міндеттемелерін орындауға бағытталған.

Парк құру бастамасы 2000-шы жылдардың басында Маңғыстаудың оңтүстік бөлігіндегі бірегей шөлейт және таулы экожүйелердің биологиялық әртүрлілігін сақтау қажеттілігіне байланысты туындады. Жүргізілген зерттеулер мен экологиялық негіздемелердің нәтижесінде бұл аумақ табиғатты қорғау тұрғысынан жоғары бағаланған.

Маңғыстау облысы әкімдігінің 2012 жылғы 4 сәуірдегі №61 қаулысының негізінде «Қызылсай» мемлекеттік өңірлік табиғи паркін құру мақсатында жер учаскелері резервке қойылды. Кейінірек, Маңғыстау облысы әкімдігінің 2012 жылғы 22 маусымдағы №136 қаулысына сәйкес, парк ресми түрде Маңғыстау облысының табиғи ресурстар және табиғат пайдалануды реттеу басқармасының ««Қызылсай» мемлекеттік өңірлік табиғи паркі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі ретінде құрылды.

Парктың құқықтық мәртебесінің одан әрі дамуы оның шекараларын нақтылау және қорғау режимін белгілеумен байланысты. Маңғыстау облысы әкімдігінің 2019 жылғы 17 қаңтардағы №5 қаулысына сәйкес, қорық аймағының аумағы, көлемі және табиғат пайдаланудың тәртібі бекітілді. Аталған шаралар «Қызылсай» мемлекеттік өңірлік табиғи паркін нақты белгіленген құқықтық режимі бар өңірлік маңызы бар ерекше қорғалатын табиғи аумақ мәртебесінде бекітті.

Парктың құрылуы Оңтүстік Маңғыстаудың табиғи кешендерін, соның ішінде Қаратау мен Қызылсай таулы жоталарын, сондай-ақ Қазақстанның Қызыл кітабына енгізілген сирек кездесетін жануарлар мен өсімдік түрлерін сақтауға мүмкіндік берді. «Қызылсай» МӨТП өңірдің табиғатты қорғау жүйесінде маңызды рөл атқарады, экологиялық мониторингтің, ғылыми зерттеулердің және экотуризмнің дамуына ықпал етеді.

Осылайша, «Қызылсай» МӨТП-ні құру мен дамыту үдерісі табиғатты қорғау саласындағы мемлекет саясатының жүйелі жүзеге асырылып жатқанын көрсетеді. Парк биологиялық әртүрлілікті сақтау, табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану және Маңғыстау облысының оңтүстік аудандарында экологиялық тұрақтылықты қалыптастыру қызметтерін атқарады.

«Қызылсай» мемлекеттік өңірлік табиғи паркін» құрудың хронологиясы 2-кестеде көрсетілген:

**«Қызылсай» мемлекеттік өңірлік табиғи паркі» КММ құрудың
хронологиясы**

ЕҚТА атауы	Құрылған жылы	«Қызылсай» мемлекеттік өңірлік табиғи паркі» КММ-нің қарамағына берілді	Өзгерістер енгізілді	Ауданы, га
«Қызылсай» мемлекеттік өңірлік табиғи паркі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі	Маңғыстау облысы әкімдігінің 2012 жылғы 22 маусымдағы № 136 қаулысы		«Жабайұшқан» МТҚ құрамына енгізу арқылы «Қызылсай» МӨП аумағын кеңейтудің техникалық-экономикалық негіздеме жобасына өзгеріс енгізіліп, 19.09.2025 жылы № KZ38VCY02642165 мемлекеттік экологиялық сараптаманың оң қорытындысын алды. Қазіргі уақытта Маңғыстау облысы әкімдігінің 27.02.2015 ж. № 53 қаулысына өзгерістер енгізілуде.	ЕҚТА-ның жалпы ауданы – 370 038,13 га. ЕҚТА-ның қорғау аймағының ауданы– 128 739,67 га.
Жергілікті маңызы бар «Жабайұшқан» мемлекеттік табиғи қамалы	Маңғыстау облысы әкімдігінің 31.07.2012 ж. № 182 қаулысы	Маңғыстау облысы әкімдігінің 27.02.2015 ж. № 53 қаулысы		ЕҚТА-ның жалпы ауданы – 316,141 га. «Қызылсай» МӨП құрамына енгізілді
Жергілікті маңызы бар «Тасорпа» мемлекеттік табиғи қамалы	Маңғыстау облысы әкімдігінің 31.07.2012 ж. № 182 қаулысы	Маңғыстау облысы әкімдігінің 27.02.2015 ж. № 53 қаулысы		ЕҚТА-ның жалпы ауданы – 160 086,48 га. ЕҚТА-ның қорғау аймағының ауданы– 160 086,48 га.
Жергілікті маңызы бар «Адамтас» мемлекеттік табиғи қамалы	Маңғыстау облысы әкімдігінің 24.12.2013 ж. № 359 қаулысы	Маңғыстау облысы әкімдігінің 27.02.2015 ж. № 53 қаулысы		ЕҚТА-ның жалпы ауданы – 68 374,3 га.
Жергілікті маңызы бар «Манашы» мемлекеттік табиғи қамалы	Маңғыстау облысы әкімдігінің 27.02.2015 ж. № 53 қаулысы	Маңғыстау облысы әкімдігінің 27.02.2015 ж. № 53 қаулысы	«Тепке» кен орны ашылуына байланысты, Маңғыстау облысы әкімдігінің 26.03.2025 жылғы № 72 қаулысымен аумағы кішірейтілді.	ЕҚТА-ның жалпы ауданы – 172 573,2 га.
Барлығы	ЕҚТА-ның жалпы ауданы – 771 072,11 га.			

1.3. МӨТП-ке іргелес аумақтарды жерге орналастыру

Маңғыстау облысының Маңғыстау және Қарақия аудандары жататын саябаққа іргелес аумақтардағы жерді пайдалану сипаттамасы (экономикалық сипаттамасы, шаруашылық жүргізуші субъектілердің саны, жерді пайдалану және т.б.) 1.7.2. МӨТП-нің орналасу аймағының экономикалық жағдайлары - кіші бөлімінде келтіріледі.

Қазіргі уақытта МӨТП аумағында бөгде пайдалану учаскелері бар бұл учаскелердің барлығы шектеулі шаруашылық қызмет аймағында орналасқан. Сондай-ақ «Қызылсай» мемлекеттік өңірлік табиғи паркі» аумағында бірлескен қызмет туралы шарттар негізінде қысқа мерзімді жалға берілген жер учаскелері, ғимараттар, құрылыстар мен объектілер бар. Бұл учаскелердің барлығы шектеулі шаруашылық қызмет аймағында орналасқан.

Түгендеу барысында МӨТП шекараларының ішінде елді мекендер мен жекелеген тұрғын үйлер орналасқаны анықталды.

«Қызылсай» паркі мен «Адамтас», «Тасорпа» және «Манашы» мемлекеттік табиғи қорықтары аумақтарындағы жер пайдаланушылардың тізімдері сәйкесінше 3–6-кестелерде көрсетілген.

«Адамтас» мемлекеттік табиғи қамалының аумағындағы жер пайдаланушылардың тізімі

№ р/с	Жер пайдаланушылардың атауы	Картадағы №	Кадастрлық нөмірі	Аумағы (га), қорық аумағында / жалпы	Жер пайдалану құқығының түрі	Мақсатты пайдаланылуы
1.	-	1	13-197-023-708	14.4132 /500	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді ортақ үлестік жер пайдалану	шаруа қожалығын жүргізу үшін
2.	Уздембаев Саламат Нухович	2	13-197-017-293	1000	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді ортақ үлестік жер пайдалану	«Ырыс» шаруа қожалығын жүргізу үшін
3.	«BECARYS» ЖШС	3	13-197-023-769	13.994 /1500	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	шаруа қожалығын жүргізу үшін
4.	-	4	13-197-023-770	517.1111 /2000	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	ауыл шаруашылығы өндірісін жүргізу үшін
5.	Суюбаев Алик Мурлиханович	5	13-197-023-613	594.69	жеке меншік	«Самал» шаруа қожалығын жүргізу үшін
6.	Джанов Рахимжан Абдикаримович	6	13-197-023-259	1000	жеке меншік	мал шаруашылығы мен балық шаруашылығын жүргізу үшін
7.	Сакиндыков Биржан Каирбекович	7	13-197-023-640	550	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	шаруа қожалығын жүргізу үшін
8.	-	8	13-197-023-693	1.8	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	балықты кептіру цехын және балық аулау кемелерінің шағын тұрақтарын, балықшыларды қолдау базасын, тоңазытқышты, спорттық, туристік балық аулау, балық қабылдау пунктін салу үшін
9.	Утебаев Адил Нурович	9	13-197-023-284	500	уақытша өтеулі ұзақ	шаруа қожалығын

№ р/с	Жер пайдаланушылардың атауы	Картадағы №	Кадастрлық нөмірі	Аумағы (га), қорық аумағында / жалпы	Жер пайдалану құқығының түрі	Мақсатты пайдаланылуы
					мерзімді жер пайдалану	жүргізу үшін
10.	Бисебаев Нурболат Джолдасбаевич	10	13-197-023-644	400	жеке меншік	мал шаруашылығы мен балық шаруашылығын жүргізу үшін
11.	Бисебаев Нурболат Джолдасбаевич	11	13-197-023-645	400	жеке меншік	мал шаруашылығы мен балық шаруашылығын жүргізу үшін
12.	Бисебаев Нурболат Джолдасбаевич	12	13-197-023-646	200	жеке меншік	мал шаруашылығы мен балық шаруашылығын жүргізу үшін
13.	Кожанепесов Асылбек Ахмедович	13	13-197-023-642	25	жеке меншік	«Самал» шаруа қожалығын жүргізу үшін
14.	Кульбеков Кенже Зинуллаевич	14	13-197-017-247	4325.494 /5000	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	«Қырымқұл» шаруа қожалығын жүргізу үшін
15.	ЖШС «Гелиос»	15	13-197-023-198	2000	жеке меншік	сауықтыру кешенін салу үшін
16.	«Өзенмұнайгаз» Акционерлік қоғамы	16	13-197-023-029	100	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	демалыс аймағын орналастыру үшін
17.	Космагамбетова Қалампыр Чапаевна	17	13-197-023-652	100	жеке меншік	«Самал» шаруа қожалығын жүргізу үшін
18.	Коптилеев Муналбай	18	13-197-023-337	1000	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	«Түркменбай» шаруа қожалығын жүргізу үшін
19.	ҚР «Қаржы министрлігі Мемлекеттік кірістер комитетінің Маңғыстау облысы бойынша Мемлекеттік кірістер департаменті» РММ	19	13-197-023-701	21.6733 /100.32	тұрақты жер пайдалану	Темір-Баба өткізу пунктіне электр желілерін жүргізу үшін
20.	ЖШС «Гелиос»	20	13-197-017-188	3297.744	жеке меншік	сауықтыру кешенін салу

№ р/с	Жер пайдаланушылардың атауы	Картадағы №	Кадастрлық нөмірі	Аумағы (га), қорық аумағында / жалпы	Жер пайдалану құқығының түрі	Мақсатты пайдаланылуы
				/3457		үшін
21.	Ергулов Асылбек Алдабергенович	21	13-197-023-641	200	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	шаруа қожалығын жүргізу үшін
22.	ҚРҰҚК Шекара қызметінің «Әскери бөлімі 2018» РММ	22	13-197-023-669	3	тұрақты жер пайдалану	«Адамтас» техникалық байқау пунктін орналастыру үшін
23.	Турсинов Амантай Илимберикович	23	13-197-017-263	2399.487 /3000	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	шаруа қожалығын жүргізу үшін
24.	Ергулов Алдаберген	24	13-197-023-647	250	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	шаруа қожалығын жүргізу үшін
25.	«Әскери бөлім 2018» ММ	25	13-197-017-354	0.3314/1	тұрақты жер пайдалану	Инженерлік ғимараттарды жабдықтауға арналған техникалық станция салу үшін
26.	Сағындықов Қуанышбек	26	13-197-023-091	269.1892 /675	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	«Тулпар» шаруа қожалығын жүргізу үшін
27.	«Әскери бөлім 2018» ММ	27	13-197-023-052	2.1	тұрақты жер пайдалану	объектіні орналастыру және қызмет көрсету үшін-шекараны күзетудің техникалық құралдары
28.	Нурмуханов Сачыкувандық	28	13-197-023-359	500	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	шаруа қожалығын жүргізу үшін
29.	Рысбай Жайлау	29	13-197-023-001	1000	жеке меншік	«Тулпар» шаруа қожалығын жүргізу үшін
30.	«Әскери бөлім 2018» ММ	30	13-197-017-353	0.25	тұрақты жер пайдалану	тікұшақ алаңын салу үшін
31.	Орынбаев Дәурен Есболұлы	31	13-197-023-653	47	жеке меншік	«Самал» шаруа қожалығын жүргізу үшін

№ p/c	Жер пайдаланушылардың атауы	Картадағы №	Кадастрлық нөмірі	Аумағы (га), қорық аумағында / жалпы	Жер пайдалану құқығының түрі	Мақсатты пайдаланылуы
32.	Исебаев Наурзбек Ергалиевич	32	13-197-023-236	1000	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді ортақ үлестік жер пайдалану	«Хамит» шаруа қожалығын жүргізу үшін
33.	Казигалиев Нурлыбек Муратович	33	13-197-017-462	500	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	шаруа қожалығын жүргізу үшін
34.	Аксанов Дауылбек Койлибаевич	34	13-197-023-419	270	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді ортақ үлестік жер пайдалану	шаруа қожалығын жүргізу үшін
35.	Тлеумагамбетов Сұлтанбек Жақауұлы	35	13-197-017-397	1000	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	«Аккенже» шаруа қожалығын жүргізу үшін
36.	Суюбаев Алик Мурлиханович	36	13-197-023-612	100	жеке меншік	«Самал» шаруа қожалығын жүргізу үшін
37.	Коблашов Гани Жумаханович	37	13-197-023-593	400	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	шаруа қожалығын жүргізу үшін
38.	Сабыр Айгуль Сабыровна	38	13-197-023-377	6	жеке меншік	туристік спорттық балық аулауды жүргізу үшін
39.	Абдигалиев Аскарбек Жолдыевич	39	13-197-023-378	0.6	жеке меншік	туристік спорттық балық аулауды жүргізу үшін
40.	Лукпанова Эльнура Тулешовна	40	13-197-023-375	10	жеке меншік	қосалқы шаруашылық жүргізу үшін
41.	Тургамбаев Марат Бекболатович	41	13-197-023-374	500	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	шаруа қожалығын жүргізу үшін
42.	Дуйсекенов Куламан Хасанович	42	13-197-023-614	500	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	мал шаруашылығын жүргізу үшін
43.	Гопаев Сандибай Гурбанбаевич	43	13-197-023-621	500	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	шаруа қожалығын жүргізу үшін
44.	Баймаганбетова Дәметкен	44	13-197-023-257	1000	жеке меншік	мал шаруашылығы мен балық шаруашылығын жүргізу үшін
45.	Агисов Жалғас	45	13-197-023-628	500	уақытша өтеулі ұзақ	шаруа қожалығын

№ р/с	Жер пайдаланушылардың атауы	Картадағы №	Кадастрлық нөмірі	Аумағы (га), қорық аумағында / жалпы	Жер пайдалану құқығының түрі	Мақсатты пайдаланылуы
	Алиевич				мерзімді жер пайдалану	жүргізу үшін
46.	Джанов Рахимжан Абдикаримович	46	13-197-023-626	2432.878 /3000	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	мал шаруашылығы мен балық шаруашылығын жүргізу үшін
47.	Калиев Талгат Комекович	47	13-197-023-615	400	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	шаруа қожалығын жүргізу үшін
48.	Айтжанов Галымжан Каржаубаевич	48	13-197-023-625	500	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	шаруа қожалығын жүргізу үшін
49.	Турсинова Алуаш Маденовна	49	13-197-023-622	114.5521 /500	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	шаруа қожалығын жүргізу үшін
50.	Ибадуллаев Мурат Сыргабаевич	50	13-197-023-629	500	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	шаруа қожалығын жүргізу үшін
51.	Өтесов Мұхтар Ісенбайұлы	51	13-197-023-633	500	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	шаруа қожалығын жүргізу үшін
52.	Джанабаев Болатбек Джексенбаевич	52	13-197-023-631	1297.48	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	шаруа қожалығын жүргізу үшін
53.	Джандосов Максат Ахмедович	53	13-197-023-260	1000	жеке меншік	мал шаруашылығы мен балық шаруашылығын жүргізу үшін
54.	Тегисбаев Тугелгали Джусупович	54	13-197-023-592	400	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	шаруа қожалығын жүргізу үшін
55.	«А-Н групп» ЖШС	55	13-197-023-773	3686.04	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Моншалар, жатақханалар, бағбандар мен бау-бақша, балық және аквамәдениет үшін
56.	«А-Н групп» ЖШҚ	56	13-197-023-774	23.8682	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Моншалар, жатақханалар, бағбандар мен бау-бақша, балық және аквамәдениет үшін
57.	«А-Н групп» ЖШҚ	57	13-197-023-772	6.2720	уақытша өтеулі ұзақ	Моншалар,

№ р/с	Жер пайдаланушылардың атауы	Картадағы №	Кадастрлық нөмірі	Аумағы (га), қорық аумағында / жалпы	Жер пайдалану құқығының түрі	Мақсатты пайдаланылуы
					мерзімді жер пайдалану	жатақханалар, бағбандар мен бау-бақша, балық және аквамәдениет үшін
58.	Жумабаев Махмут Атабаевич	58	13-197-017-395	268.2549 /500	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	«Камшат» шаруа қожалығын жүргізу үшін
59.	Утебаев Ержан Саурбаевич	59	13-197-017-406	400	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	шаруа қожалығын жүргізу үшін
60.	Сәуірбаева Айдана Нұралықызы	60	13-197-023-778	1000	уақытша өтеулі қысқа мерзімді жер пайдалану	маусымдық жайылым үшін ауыл шаруашылығы

4-кесте

«Кызылсай» мемлекеттік өңірлік табиғи паркі аумағындағы жер пайдаланушылар тізімі

№ р/с	Жер пайдаланушылардың атауы	Картадағы №	Кадастрлық нөмірі	Аумағы (га), қорық аумағында / жалпы	Жер пайдалану құқығының түрі	Мақсатты пайдаланылуы
1.	«Сенек» ЖШС	1	13-197-020-205	24.9617 /45	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Ауыл шаруашылығы өндірісін жүргізу үшін
2.	-	2	13-197-019-290	0.054	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Бозжыра шатқалындағы көру алаңына жол салу
3.	«Қарақия аудандық тұрғын үй- коммуналдық шаруашылық, жолаушылар көлігі және автомобиль жолдары бөлімі» ММ	3	13-197-019-292	19.746	Тұрақты жер пайдалану	Шатқалдағы көру алаңына жол салу
4.	«Сенек» ЖШС	4	13-197-019-221	400	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Ауыл шаруашылығы өндірісін жүргізу үшін
5.	«Сенек» ЖШС	5	13-197-019-220	400	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді	Ауыл шаруашылығы

№ р/с	Жер пайдаланушылардың атауы	Картадағы №	Кадастрлық нөмірі	Аумағы (га), қорық аумағында / жалпы	Жер пайдалану құқығының түрі	Мақсатты пайдаланылуы
					жер пайдалану	өндірісін жүргізу үшін
6.	«Сенек» ЖШС	6	13-197-020-209	397.3444 /400	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Ауыл шаруашылығы өндірісін жүргізу үшін
7.	«Сенек» ЖШС	7	13-197-019-216	400	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Ауыл шаруашылығы өндірісін жүргізу үшін
8.	«Сенек» ЖШС	8	13-197-019-215	400	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Ауыл шаруашылығы өндірісін жүргізу үшін
9.	«Сенек» ЖШС	9	13-197-019-219	1600	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Ауыл шаруашылығы өндірісін жүргізу үшін
10.	«Сенек» ЖШС	10	13-197-020-206	7.741 /20	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Ауыл шаруашылығы өндірісін жүргізу үшін
11.	-	11	13-197-020-204	3.3283 /12	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Кірме жол салу және пайдалану
12.	-	12	13-197-020-241	10.3756 /16.2983	тұрақты жер пайдалану	Бозжыра шатқалындағы көру алаңына жол салу
13.	«Сенек» ЖШС	13	13-197-019-222	323.2569 /400	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Ауыл шаруашылығы өндірісін жүргізу үшін
14.	«Сенек» ЖШС	14	13-197-019-223	322.7749 /400	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Ауыл шаруашылығы өндірісін жүргізу үшін
15.	«Сенек» ЖШС	15	13-197-019-218	400	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Ауыл шаруашылығы өндірісін жүргізу үшін
16.	«Сенек» ЖШС	16	13-197-019-217	400	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Ауыл шаруашылығы өндірісін жүргізу үшін
17.	«Сенек» ЖШС	17	13-197-020-207	100	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Ауыл шаруашылығы өндірісін жүргізу үшін
18.	«Оғланды, Бекет-Ата» ЖШҚ	18	13-197-019-011	2.2971 /7.1	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Қажылар үйін, қонақүйді және коммуналдық жүйені орналастыру үшін
19.	«Оғланды, Бекет-Ата» ЖШҚ	19	13-197-020-075	4.6589 /10.9276	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Бозжыра шатқалындағы көру алаңына жол салу

№ р/с	Жер пайдаланушылардың атауы	Картадағы №	Кадастрлық нөмірі	Аумағы (га), қорық аумағында / жалпы	Жер пайдалану құқығының түрі	Мақсатты пайдаланылуы
20.	«Строй-Пласт-Ақтау» ЖШС	20	13-197-020-131	1.6142 /7.9057	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	кірме жолды салу және пайдалану үшін
21.	«Pana Asia» ЖШС	21	13-197-019-315	40	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Возжіга қонақтар орталығын орналастыру үшін-Тагу этно-кофеханасы-Рана Глампингі
22.	«Қазақстан темір жолы Ұлттық компаниясы»АҚ филиалы	22	13-198-021-031	0.0482	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	ЭЦ посты үшін
23.	Усенова Айгуль Таласбаевна	23	13-198-020-420	24.4873 /500	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу үшін
24.	«Электр желілерін басқару жөніндегі Қазақстандық компания» АҚ (Kazakhstan Electricity Grid Operating Company) «KEGOC»	24	13-198-023-1726	0.017 / 1,4975	жеке меншік	Ақтау-Бейнеу ӘЖ-220 кВ екі желісін орналастыру және қызмет көрсету үшін
25.	«Электр желілерін басқару жөніндегі қазақстандық компания» АҚ	25	13-198-016-348	0.3094 /1,0863	жеке меншік	Ақтау-Бейнеу ӘЖ-220 кВ екі желісін орналастыру және қызмет көрсету үшін

«Тасорпа» мемлекеттік табиғи қамалының аумағындағы жер пайдаланушылардың тізімі

№ р/с	Жер пайдаланушылардың атауы	Картадағы №	Кадастрлық нөмірі	Аумағы (га), қорық аумағында / жалпы	Жер пайдалану құқығының түрі	Мақсатты пайдаланылуы
1.	«КОМ-МУНАЙ» ЖШС	1	13-198-023-560	0.14	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Химиялық реагенттер мен жағармай материалдарын сақтауға арналған қойманың аумағын кеңейту, салу және пайдалану
2.	«КОМ-МУНАЙ» ЖШС	2	13-198-023-210	0.0462	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Автотұрақ пен сервистік пункт салу және қызмет көрсету
3.	«КОМ-МУНАЙ» ЖШС	3	13-198-023-212	0.0326	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Автотұрақ салу және қызмет көрсету
4.	«КОМ-МУНАЙ» ЖШС	4	13-198-023-141	0.04	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Тікұшақ алаңын салу және қызмет көрсету
5.	Нетшеев Адилжан Конакбаевич	5	13-198-014-050	1000	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді ортақ бірлескен жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу
6.	Тлеубаева Кулаш Карагуловна	6	13-198-013-016	155.0872/1059	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу
7.	«КОМ-МУНАЙ» ЖШС	7	13-198-023-561	0.16	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Материалдар қоймасын кеңейту, салу және қызмет көрсету
8.	«КОМ-МУНАЙ» ЖШС	8	13-198-013-020	216.7382/282.2	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Автожол салу
9.	«КОМ-МУНАЙ» ЖШС	9	13-198-023-614	0.4080	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Арнайы техниканы техникалық қызмет көрсету және көлік қызметін ұйымдастыру
10.	Нұрбеков Тілек	10	13-198-013-019	355.8734/4075	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді	Шаруа қожалығын жүргізу

№ р/с	Жер пайдаланушылардың атауы	Картадағы №	Кадастрлық нөмірі	Аумағы (га), қорық аумағында / жалпы	Жер пайдалану құқығының түрі	Мақсатты пайдаланылуы
	Бекқажыұлы				жер пайдалану	үшін
11.	«КОМ-МУНАЙ» ЖШС	11	13-198-023-618	0.0144	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Телекоммуникациялық мұнара салу және қызмет көрсету
12.	«КОМ-МУНАЙ» ЖШС	12	13-198-023-617	1.229	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Өндірістік база, кірме жол және автотұрақ салу
13.	«КОМ-МУНАЙ» ЖШС	13	13-198-023-169	20.400	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Автожол салу
14.	«КОМ-МУНАЙ» ЖШС	14	13-198-023-514	0.1590	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Спутниктік антенна салу және қызмет көрсету
15.	Байқабылова Нур Байтөрқызы	15	13-198-014-052	1000	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді ортақ бірлескен жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу
16.	Отеуов Аксуйеу Баймешович	16	13-198-014-053	647.2242/1000	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді ортақ бірлескен жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу
17.	Құдайбергенова Әйгерім Құдайбергенқызы	17	13-198-014-058	729.3919/1000	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді ортақ бірлескен жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу
18.	Жалғасбаев Бердібек Игілікұлы	18	13-198-014-042	993.1814/1000	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді ортақ бірлескен жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу
19.	«КОМ-МУНАЙ» ЖШС	19	13-198-023-317	0.0400	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Ұшып-қону алаңын салу
20.	Молдаев Рахмет Ыкласович	20	13-198-013-032	400	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді ортақ бірлескен жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу
21.	Кошеров Сакен	21	13-198-014-109	500	уақытша өтеусіз	Маусымдық жайылым
22.	Нурбаев Сағызбай Тлеужанович	22	13-198-013-027	941.936/1200	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу

№ р/с	Жер пайдаланушылардың атауы	Картадағы №	Кадастрлық нөмірі	Аумағы (га), қорық аумағында / жалпы	Жер пайдалану құқығының түрі	Мақсатты пайдаланылуы
23.	Сембайұлы Аманқос	23	13-198-014-048	1000	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді ортақ үлестік жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу
24.	Шораев Табылды	24	13-198-014-049	85.5374/1000	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді ортақ бірлескен жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу
25.	Ымханов Есентемір Сәбитұлы	25	13-198-013-053	800	уақытша өтеулі қысқа мерзімді ортақ бірлескен жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу
26.	Молдаев Асар Кулымбетович	26	13-198-013-118	74.8074/500	уақытша өтеусіз	Маусымдық жайылым
27.	Балгабаев Кылыш Балгабаевич	27	13-198-013-030	1058	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді ортақ бірлескен жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу
28.	Нұртаев Қанат Жұмабекұлы	28	13-198-014-105	14.901/500	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу
29.	«КОМ-МУНАЙ» ЖШС	29	13-198-023-322	1.1874	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Вахталық ауылды кеңейту
30.	Уликпанов Онгарбек	30	13-198-013-029	1000	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді ортақ бірлескен жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу
31.	Убжанов Ахмет Итемгенович	31	13-198-013-025	600	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді ортақ бірлескен жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу
32.	Убжанов Ахмет Итемгенович	32	13-198-013-010	1200	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді ортақ бірлескен жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу
33.	Нұржауғанқызы Жансая	33	13-198-014-046	825.1421/1000	уақытша өтеулі қысқа мерзімді ортақ бірлескен жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу
34.	Отеген Торетай	34	13-198-023-510	1000	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді	Шаруа қожалығын жүргізу

№ р/с	Жер пайдаланушылардың атауы	Картадағы №	Кадастрлық нөмірі	Аумағы (га), қорық аумағында / жалпы	Жер пайдалану құқығының түрі	Мақсатты пайдаланылуы
	Құлмырзақұзы				ортақ бірлескен жер пайдалану	
35.	Өткілов Жауынбай Ахатұлы	35	13-198-014-047	1000	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді ортақ бірлескен жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу
36.	Шыңбергенұлы Бердібек	36	13-198-013-113	30.552/500	уақытша өтеусіз	Маусымдық жайылым
37.	«КОМ-МУНАЙ» ЖШС	37	13-198-023-148	2	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Вахталық ауыл орналастыру
38.	«КОМ-МУНАЙ» ЖШС	38	13-198-023-147	1.6	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Құбырлар қоймасын және автожол салу
39.	Байтуров Болатбай	39	13-198-014-045	1000	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді ортақ бірлескен жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу
40.	Жумасатов Ерлан Сайынович	40	13-198-014-059	1000	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді ортақ бірлескен жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу
41.	Молдаев Султанали Кулымбетович	41	13-198-013-042	208.7138/700	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді ортақ бірлескен жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу
42.	Нұрдәулетов Ермек Сағынтайұлы	42	13-198-014-084	1000	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді ортақ бірлескен жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу
43.	«КОМ-МУНАЙ» ЖШС	43	13-198-023-842	0.25	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Вахталық ауыл салу
44.	«КОМ-МУНАЙ» ЖШС	44	13-198-023-843	0.7	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Вахталық ауыл салу
45.	Сейтахметов Адил Тажикович	45	13-198-013-046	2000	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді ортақ бірлескен жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу

№ р/с	Жер пайдаланушылардың атауы	Картадағы №	Кадастрлық нөмірі	Аумағы (га), қорық аумағында / жалпы	Жер пайдалану құқығының түрі	Мақсатты пайдаланылуы
46.	Изтилеуов Рустембек Хасанович	46	13-198-013-008	0.09	Жеке меншік	Тұрғын үй салу, қызмет көрсету және үй жанындағы шаруашылық жүргізу
47.	Куатбаев Амандык Кынабаевич	47	13-198-013-072	178.0348/1000	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді ортақ бірлескен жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу
48.	«КОМ-МУНАЙ» ЖШС	48	13-198-023- 27116.03.2009	1.1262/1.34	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	10 кВ электр желісін салу
49.	«КОМ-МУНАЙ» ЖШС	49	13-198-014-020	17.2	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Автожол салу
50.	«КОМ-МУНАЙ» ЖШС	50	13-198-023-323	0.9739	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Вахталық ауылға дейін автожол салу
51.	Молдаев Курмет Ыкласович	51	13-198-013-034	300	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді ортақ бірлескен жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу
52.	ЖШС «КОМ-МУНАЙ»	52	13-198-023-209	2.4560	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Вахталық ауыл салу және кеңейту
53.	Айтбай Торемұрат Тезекбайұлы	53	13-198-014-056	872.8983/1000	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді ортақ бірлескен жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу
54.	«Құрылыс-монтаждау басқармасы-Атамекен» ЖШС	54	13-198-023-1693	16	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Балшықты жыныстар (супесь, саз, әктастар) өндіру

«Манашы» мемлекеттік табиғи қамалының аумағындағы жер пайдаланушылардың тізімі

№ р/с	Жер пайдаланушылардың атауы	Картадағы №	Кадастрлық нөмірі	Аумағы (га), қорық аумағында / жалпы	Жер пайдалану құқығының түрі	Мақсатты пайдаланылуы
1.	«Тепке» ЖШС	1	13-198-015-657	2.8618 /65.4015	уақытша өтеулі қысқа мерзімді жер пайдалану	Автожол салу және пайдалану үшін
2.	Байболатов Чапай	2	13-198-023-113	4.9999	Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жер	Шаруа қожалығын жүргізу үшін
3.	Далжанов Тущыбек Бисенбаевич	3	13-198-014-008	300	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу үшін
4.	Сарсенгожин Кыскашбай Таушаманович	4	13-198-018-202	500	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу үшін
5.	Ізтурғанов Жанак Ізтурғанұлы	5	13-198-023-452	364.0451 /500	уақытша өтеулі қысқа мерзімді жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу үшін
6.	Турарбеков Талгат Акжигитович	6	13-198-014-015	700	жеке меншік	Шаруа қожалығын жүргізу үшін
7.	«Толыбай» ш/қ	7	13-198-016-053	761.7601 /1280	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу үшін
8.	Нурбердиева Салтанат Мукашевна	8	13-198-013-064	52.2987 /500	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді бірлескен ортақ жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу үшін
9.	Муқырбаев Бугабай Майрамбаевич	9	13-198-014-004	377.5994	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу үшін
10.	«Строй и К» ЖШС	10	13-198-021-486	2.3815 /13.4	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Қосалқы автожол салу үшін
11.	«Строй и К» ЖШС	11	13-198-021-485	1.278	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Қосалқы автожол салу үшін
12.	Байтуров Серик Исмагулович	12	13-198-016-129	977.8	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді бірлескен ортақ жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу үшін

№ р/с	Жер пайдаланушылардың атауы	Картадағы №	Кадастрлық нөмірі	Аумағы (га), қорық аумағында / жалпы	Жер пайдалану құқығының түрі	Мақсатты пайдаланылуы
13.	Оралбаев Куатбай Рахметович	13	13-198-018-214	2000	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді бірлескен ортақ жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу үшін
14.	Байболатов Чапай	14	13-198-023-583	10	уақытша өтеулі қысқа мерзімді бірлескен ортақ жер пайдалану	Егіншілік жүргізу үшін
15.	Жумагазин Ербол Бурашевич	15	13-198-015-654	2000	уақытша өтеусіз жер пайдалану	Маусымдық жайылым үшін
16.	Саулебаев Балгабай	16	13-198-014-010	508	жеке меншік	Шаруа қожалығын жүргізу үшін
17.	Турешиков Газим Муханбеталиевич	17	13-198-018-332	2000	уақытша өтеусіз жер пайдалану	Маусымдық жайылым үшін
18.	«Строй и К» ЖШС	18	13-198-015-229	39.50	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Балшық шикізатын (дисперстік топырақты) өндіру үшін
19.	Умирбулатов Танатар Сакенович	19	13-198-015-656	2000	уақытша өтеусіз жер пайдалану	Маусымдық жайылым үшін
20.	Ерекешов Серик Сапарғалиевич	20	13-198-015-655	665.2003 /2000	уақытша өтеусіз жер пайдалану	Маусымдық жайылым үшін
21.	«КазТрансОйл» Акционерлік қоғамы	21	13-198-016-104	0.0004	жеке меншік	Вантуз құдығын орналастыру және пайдалану үшін
22.	Жанбосинов Морлихан Жангабылович	22	13-198-016-133	360.0925/600	уақытша өтеулі қысқа мерзімді жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу үшін
23.	Ұзақбай Тұрлан Наурызбайұлы	23	13-198-016-130	189.8241 /500	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді бірлескен ортақ жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу үшін
24.	Ұзақбай Тұрлан Наурызбайұлы	24	13-198-016-131	646.7754 /998.99	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді бірлескен ортақ жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу үшін

№ р/с	Жер пайдаланушылардың атауы	Картадағы №	Кадастрлық нөмірі	Аумағы (га), қорық аумағында / жалпы	Жер пайдалану құқығының түрі	Мақсатты пайдаланылуы
25.	Ерсариев Аманбай Сарсенгалиевич	25	13-198-018-252	1000	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді бірлескен ортақ жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу үшін
26.	Бижанова Назукан	26	13-198-013-024	1000	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу үшін
27.	«Спецавтоматика сервис» ЖШС	27	13-198-015-536	0.09	уақытша өтеулі қысқа мерзімді жер пайдалану	Телемұнараны орналастыру үшін
28.	Қосай Ордалы Мұханұлы	28	13-198-015-014	445.1976 /1032	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу үшін
29.	Кусайнов Сактап	29	13-198-015-031	1062.016 /1500	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу үшін
30.	Умирзаков Саин	30	13-198-018-196	50	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу үшін
31.	Далжанов Тушыбек Бисенбаевич	31	13-198-018-264	1	уақытша өтеулі қысқа мерзімді жер пайдалану	Түнек және бау-бақша үшін
32.	«Сабыр» ш/қ	32	13-196-009-356	1000	уақытша өтеулі қысқа мерзімді жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу үшін
33.	«Қолғанат» ш/қ	33	13-196-009-400	500	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу үшін
34.	«Бауыржан» ш/қ	34	13-196-009-457	500	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу үшін
35.	Жаймұрза Рая Кабайқызы	35	13-196-009-492	500	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді бірлескен ортақ жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу үшін

№ р/с	Жер пайдаланушылардың атауы	Картадағы №	Кадастрлық нөмірі	Аумағы (га), қорық аумағында / жалпы	Жер пайдалану құқығының түрі	Мақсатты пайдаланылуы
36.	Хибасова Гулзира Айтжановна	36	13-196-009-055	400	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу үшін
37.	«Қарақойлы» ш/қ	37	13-196-009-402	500	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу үшін
38.	Буханов Куат Суюндинович	38	13-196-009-416	858.0336/1000	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Фермерлік шаруашылық жүргізу үшін
39.	«Нұршайх» ш/қ	39	13-196-009-478	500	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу үшін
40.	Косшыбеков Сагидулла Утегулович	40	13-196-009-390	1000	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу үшін
41.	Шалабаева Гульсим	41	13-196-009-362	157.0314/500	уақытша өтеулі қысқа мерзімді жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу үшін
42.	Таргынов Кашкынбай Танатарович	42	13-196-009-514	147.1072/600	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу үшін
43.	Хибасова Ажар	43	13-196-009-505	249.5335/1000	уақытша өтеулі ұзақ мерзімді жер пайдалану	Шаруа қожалығын жүргізу үшін

1.4. МӨТП-нің инфрақұрылымы

Қызылсай мемлекеттік өңірлік табиғи паркі (МӨТП) дирекциясының орталық қонысы Маңғыстау облысының Шетпе ауылында орналасқан. Бұл орынды таңдау байланыс жүйесінің, сумен жабдықтау желісінің, білім беру және денсаулық сақтау нысандарының болуы, толық газдандырылуы мен жол инфрақұрылымының жақсы дамығандығымен түсіндіріледі. Ақтау қаласынан Шетпе ауылына дейінгі қашықтық — 159 шақырым.

Паркты басқару Қазақстан Республикасының ерекше қорғалатын табиғи аумақтар туралы заңнамасына сәйкес жүзеге асырылады. Дирекцияның негізгі міндеттеріне экожүйелерді қорғау, экологиялық туризмді дамыту, ғылыми зерттеулерді жүргізу және экологиялық ағартушылық жатады. Басқару құрылымына дирекция, қаржы бөлімі, қорғау бөлімі, ғылыми бөлім, материалдық-техникалық және өртке қарсы бөлімдер кіреді.

Парктің балансында 27 автокөлік бар, олардың ішінде су тасығыш көлік те қамтылған. Сондай-ақ парк иелігінде 30 мобильді және 20 автомобильдік радиостанция, 13 дүрбі, 22 фототұзақ және 3 дрон бар. Инспекторлар парктің аумағындағы кордондарда орналасқан. Парктің құрылымы бес филиалдан тұрады, олардың әрқайсысы қызметтік және тұрғын ғимараттармен қамтамасыз етілген, жалпы жағдайы қанағаттанарлық.

Жол желісі.

Аудандағы жолдардың жалпы ұзындығы — 132 шақырым, оның 31 шақырымы қатты жабындыға ие. Барлық елді мекендер мен кордондар өзара жолдармен байланысқан, алайда олардың көбі жөндеуді қажет етеді. Негізгі мәселе — жолдарды күтіп ұстау мен жөндеуге арналған қаржының жеткіліксіздігі.

Сумен жабдықтау.

Парк су ресурстары шектеулі аймақта орналасқан. Орталықтандырылған сумен жабдықтау жүйесі ұңғымалар арқылы жүзеге асырылады, ал шалғай бөліктерде су тасымалдап жеткізіледі. Су сапасы санитарлық нормалардың талаптарына сай болуы тиіс.

Кәріз жүйесі.

Орталықтандырылған кәріз жүйесі жоқ. Қалдықтар үшін шұңқырлар мен сыртқы құрылыстар пайдаланылады. Қатты тұрмыстық қалдықтар полигондармен жасалған келісімшарт негізінде шығарылады.

Электр және жылумен қамту.

Ғимараттар электр энергиясымен орталықтандырылған жүйе арқылы қамтамасыз етіледі, тек кордондардан басқа. Жылыту жүйесі дербес жүргізіледі — қатты отын мен газ пайдаланылады.

Байланыс.

Телефон және радиобайланыс қолжетімді. Жедел байланыс үшін мобильді және тұрақты радиостанциялар пайдаланылады.

Кордондар.

Кордондар парктер бойынша белгіленген, олардың орналасуы картографиялық материалда көрсетілген:

– «Қызылсай» МӨТП – 2 дана темір вагон, 1 дана жылжымалы вагон;

- «Тасорпа» МТҚ – 1 дана темір, 1 дана жылжымалы вагон;
- «Адамтас» МТҚ – 1 дана жылжымалы вагон;
- «Манашы» МТҚ – 2 дана жылжымалы вагон.

Бекеттердің саны:

- «Қызылсай» табиғи паркінде – 3 дана.

«Қызылсай» МӨТП –нің аумағында қонақүйлер мен демалыс үйлері жоқ.

1.5. Табиғи-физикалық ерекшеліктері

1.5.1. Климат

Жалпы алғанда, Маңғыстау облысының климаты қысы суық және ұзақ, жазы құрғақ әрі ыстық болуымен сипатталады.

Қаңтар айындағы орташа ауа температурасы оңтүстік-батыстан (-3°C) солтүстік-шығысқа қарай (-10°C) төмендейді. Ауа температурасының абсолюттік ең төменгі көрсеткіші (жылдық) облыстың Каспий теңізінің ықпалымен жұмсарған батыс бөлігінде -26°C , ал шығыс бөлігінде -34°C -қа дейін жетеді.

Шілде айындағы орташа ауа температурасы Каспий теңізінен алыстаған сайын жоғарылайды: облыстың батыс бөлігінде ол шамамен $+25^{\circ}\text{C}$, ал шығыс бөлігінде $+28^{\circ}\text{C}$ құрайды.

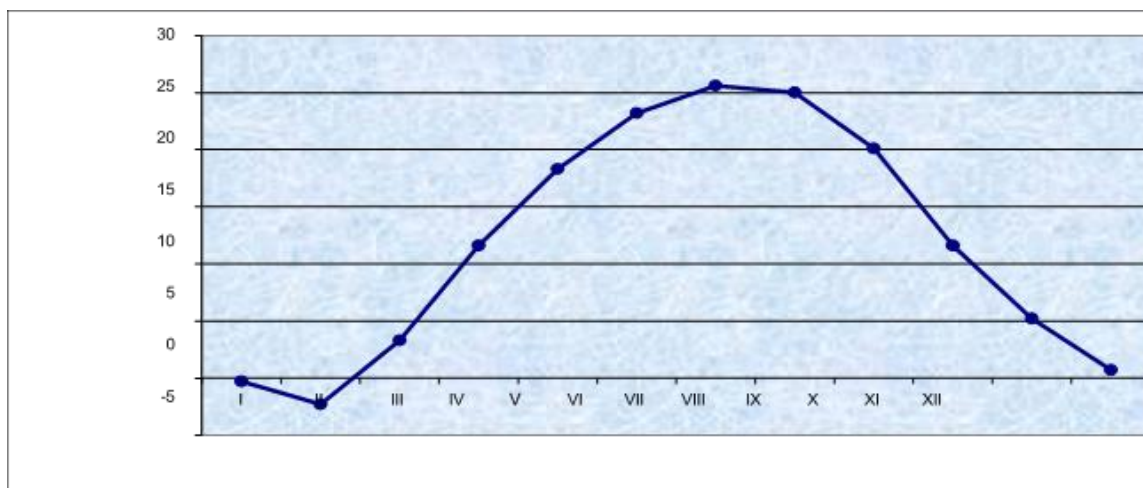
Жаз мезгіліндегі абсолюттік максимум батыс аймақта $+43^{\circ}\text{C}$, ал шығыс бөлігінде $+47^{\circ}\text{C}$ -қа дейін жетеді. Ең жылы және ең суық айлар арасындағы орташа ауа температурасының айырмасы шамамен 26°C болады.

Каспий теңізінің солтүстік-шығыс жағалауындағы айлық орташа ауа температурасының жылдық өзгерісі 1-суретте көрсетілген.

Көктем маусымы ауа температурасының тәуліктік орташа мәні $+5^{\circ}\text{C}$ -тан асқан кезде басталады: облыстың оңтүстік бөлігінде шамамен 10–15 наурыз аралығында, ал солтүстік бөлігінде 20–31 наурыз аралығында.

Бозашы түбегінің солтүстік жағалауындағы температуралық режимнің сипаттамасы 7-кестеде келтірілген. Ауа температурасының тәуліктік өзгерісінде бір ғана максимум байқалады, ол шамамен сағат 13:00-де орын алады. Каспий теңізінің әсері әлсіреген сайын бұл шама жағалаудан алыстаған сайын 1–2 сағатқа жылжуы мүмкін. Тәуліктік температура ауытқуларының ең жоғарысы — жаз айларында, ал ең төменгісі — қыс мезгілінде байқалады.

Ауа температурасының тәуліктік орташа мәні $+10^{\circ}\text{C}$ -тан жоғары болатын кезеңнің ұзақтығы Маңғыстау облысының көп бөлігінде жылына шамамен 80–200 күнді құрайды.

1-сурет. Орташа айлық ауа температурасының жылдық жүрісі

7-кесте

Температура режимінің сипаттамасы,С

Ай	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Орташа айлық ауа температурасы												
Бұрыншық м.	-7.9	-6.8	-0.3	9.6	18.5	23.3	26.1	24.6	18.2	9.6	1.9	-3.8
Кұлалы а.	-2.1	-4.6	1.6	11.2	18.1	23.3	26.0	24.7	18.7	10.6	2.4	-1.1
Форт-Шевченко	-0.3	-2.3	3.3	11.6	18.3	23.2	25.6	25.0	20.1	11.6	5.2	0.7
Ең төменгі айлық ауа температурасы												
Кұлалы а.	-20.0	-28.0	-23.0	-2.7	3.4	9.5	16.0	11.0	4.5	-4.7	-17.3	-18.6
Форт-Шевченко	-18.0	-24.0	-19.0	-1.3	6.9	12.4	15.0	11.7	4.0	-2.9	-12.1	-14.5
Максималды айлық ауа температурасы												
Кұлалы а.	12.2	14.0	21.3	27.1	33.5	39.1	38.8	38.0	33.4	26.0	14.4	9.6
Форт-Шевченко	11.9	15.8	24.4	31.2	34.3	39.9	39.6	38.2	34.9	27.3	18.2	15.6

1.5.2 Рельеф

Маңғыстау облысы аумағының орталық бөлігі Солтүстік Үстірттің толқынды-үстіртті аймағына жатады, ал солтүстік және батыс бөліктері Үстірттің жоталы аймағына кіреді. Жер бедерінің негізгі формалары - Үстірттің Батыс шоқысының үстірті мен оның сорлы ойпат (Өліқолтық) бөлігінен күрт айырылатын тік беткейлері. Үстірттің тік жарлары ирелеңдеген, біркелкі емес пішінді және толқынды шеттерімен сипатталады. Аумақтың орталық бөлігіндегі плато шығысқа қарай аздап еңіс, салыстырмалы түрде тегіс, ұзынша ойыстар мен тұйық шұңқырлар арқылы әлсіз тілімделген жер бедерімен ерекшеленеді.

Маңғыстау облысының солтүстік-шығыс бөлігі Бозашы түбегінің соңғы бөлігінде орналасқан. Түбектің солтүстігі мен шығысын Комсомолец шығанағының сулары мен Қайдақ соры қоршап жатыр.

Қайдақ соры аймағы жер бедерінің ең төмен, ылғалды әрі жабысқақ тегіс бөлігін қамтиды. Бұл сордың беті біркелкі, борпылдақ және тұтқыр топырақтан тұрады, абсолюттік биіктік белгілері Қайдақ сорына ұқсас. Батыс бөлігінде Өлі Қолтық соры Комсомолец шығанағының жағалау жолағына ұласады. Ал оңтүстік-батыс бөлігінде Жілімшік атты шағын, жартылай бекітілген құмды алқаптар орналасқан.

Маңғыстау облысының оңтүстік-батыс бөлігін Үстірт үстірті, оның жоталы бөлігі, Маңғышлақ үстірті және осы екі көтеріңкі үстірт арасындағы сорлар мен құмды алқаптар орналасқан ойпаттар алып жатыр.

Облыстың оңтүстігі Маңғышлақтың құрылымдық-денудациялық жазығына жатады және Кендірлі құрылымдық үстіртінде орналасқан. Маңғышлақ өңірінің жер бедері негізінен құрғақ (аридті) климаттық жағдайда қалыптасқан, аумақтың басым бөлігі құрылымдық үстірт үстіндегі денудациялық жазық түрінде көрінеді. Зерттеліп отырған аймақта бұл денудациялық жазықтар тік жарлы беткейлер арқылы теңізге қарай төмендейді. Теңіз жағалауы қатты тілімделген — мұнда мүйістер, шағын шығанақтар, тік беткейлер мен еңіс беткейлер кездеседі.

Жағалаудың жекелеген бөліктері тік әрі жарқабақты, олардың бойында көптеген қуыстар, шығыңқылар мен үңгірлер кездеседі. Жарлардың етегінде, су шегіне таяу аймақта, опырылу және үйінді жыныстар шоғырлары қалыптасқан.

Кендірлі мүйісі қазіргі теңіздік аккумуляциялық үдерістердің әсерінен, яғни Каспийдің орта бөлігінде оңтүстіктен солтүстікке қарай бағытталған тұрақты ағыс арқылы тасымалданған борпылдақ теңіз шөгінділерінің жиналуы нәтижесінде түзілген. Мүйіс — солтүстіктен оңтүстікке қарай 24 км-ге созылған, пішіні етікке ұқсайтын жіңішке жиналма құрлық жолағы. Оның ені солтүстік жағындағы кең бөлігінде шамамен 1200 м, тар мойнақ тұсында 680 м және мүйістің бас жағында қайтадан 1200 м шамасында болады.

1.5.3. Геология

Құрылымдық-геофизикалық карта деректері бойынша, Маңғыстау облысы Каспий маңы синеклизасының оңтүстік бөлігінде орналасқан. Оның оңтүстік шекарасы, негізінен, жер қыртысының I ретті терең тектоникалық жарылысы бойымен өтеді. Бұл жарылыс Шығыс Еуропа платформасын Тұран плитасынан бөліп тұрады. Аумақтың геологиялық құрылымына мезозой дәуірінен бастап қазіргі кезеңге дейінгі шөгінді жыныстар кешендері қатысады. Қазіргі уақытта стратиграфиялық қиманың альб жікқабатынан басталатын жоғарғы бөлігі ғана зерттелген.

Төрттікке дейінгі шөгінді жыныстар біршама жайпақ қатпарларға жиналған. Олардың ішіндегі ең ірісі — Солтүстік-Бозашы антиклиналі. Онымен қатар бірнеше ұсақ көтерілімдер мен ойыстар орналасқан. Антиклиналдың орталық бөлігінде альб жікқабатының шөгінділері кездеседі. Беткейге жақын қабаттарда неоком дәуірінің жыныстары жатыр, ал неғұрлым көне түзілімдер — триас жыныстары шамамен 1,0–1,5 метр тереңдікте орналасқан.

Қазіргі аумақтың барлығы теңіздік төрттік трансгрессиялар нәтижесінде тегістелген кең жазықты алап болып табылады. Соның әсерінен хвалын және жаңакаспий жікқабаттарына тән құмды шөгінділер кеңінен таралып, олардың негізінде қазіргі эолдық (жел әсерінен түзілген) түзілімдер қалыптасқан.

Аумақтың геологиялық құрылымына мезозой дәуірінен бастап қазіргі уақытқа дейінгі шөгінді жыныстар кешендері кіреді. Қазіргі таңда стратиграфиялық қиманың альб жікқабатынан басталатын жоғарғы бөлігі ғана зерттелген.

Төрттікке дейінгі шөгінді жыныстар біршама жайпақ қатпарларға жинақталған. Солардың ішіндегі ең ірісі — Маңғыстау антиклиналі. Онымен қатар бірнеше ұсақ көтерілімдер мен ойыстар орналасқан.

Антиклиналдың орталық бөлігінде альб жікқабатының шөгінділері кездеседі, ал жер бетіне жақын қабаттарда неоком дәуірінің жыныстары орналасқан.

Стратиграфиялық тұрғыдан алғанда, зерттеліп отырған аумақтың ең көне жыныстары бор кезеңіне жатады.

Плиоценнің басынан бастап Каспий маңы жазықтарында материктік шөгінділердің жиналу кезеңі басталды. Тек понттың басында және миоценнің соңында теңіз трансгрессиялары төмен жатқан аумақтарға енді.

Каспий маңы өңірінде төменгі және орта плиоцен кезінде тектоникалық көтерілімдердің шайылуы орын алды. Осыдан кейін, жоғарғы плиоценде теңіз трансгрессиясы жүріп, оның шөгінділері ақшағыл және апшерон жікқабаттарын қалыптастырды.

Қарастырылып отырған аумақта апшерон жікқабаты дамыған, ол аздап шайылған және бұрыштық үйлеспеушілікпен көне жыныстардың үстіне орналасқан. Бұл жікқабат саз балшықтардан, олардың арасында кездесетін құм қабаттары мен линзаларынан, сирек жағдайда құмтастардан, алевролиттерден, мергельдер мен әктас қабаттарынан тұрады. Фауна құрамымен сипатталады.

Төменгі плиоцен (понт жікқабаты) таяз сулы карбонатты шөгінділерден тұрады және евпаторий және одес қабаттарына бөлінеді. Евпаторий қабаттары оолитті, кейде детритті әктас жыныстарынан және фаунасы бар ақ мергельдерден тұрады. Одес қабаттары мергельдерден, әктасты саздардан, олардың арасында кездесетін әктастар мен қабыршақтас қабаттарынан құралған, құрамында алуан түрлі фауна кездеседі.

1.5.4. Топырақ

«Қазақстан Республикасының жер қорын табиғи-ауыл шаруашылық аудандастыру»-ға сәйкес, қарастырылып отырған аумақ шөл аймағындағы Арал-Каспий провинциясына жатады.

Шөл аймағының топырақтарының басым бөлігі аз гумустығымен, гумустық қабатының салыстырмалы түрде жұқалығымен, күлдік қоректену элементтерінің төмен мөлшерімен және сіңіру сыйымдылығының аздығымен ерекшеленеді. Топырақтың мұндай қасиеттері топырақ түзілуінің биоклиматтық жағдайларына байланысты: жауын-шашынның аздығы, жазғы

температураның жоғарылығы және қысқы суықтың қаттылығы сияқты факторлардың әсерінен қалыптасқан.

Шөл топырақтарының жалпы зоналық белгілерінен бөлек, Маңғышлақ топырақтарына тән өзіндік ерекшеліктері де бар. Солардың бірі – топырақ қабатының жұқалығы. Бұл жағдай аймақтың көптеген жерлерінде 0,5–1 м тереңдіктен бастап топырақтың астын тығыз неоген әктастары, бор және мергель жыныстарының жауып жатуымен байланысты. Астыңғы жыныстардың құрамында теңіз тұздарының қалдықтары көп, сондықтан үгілу мен химиялық үдерістер нәтижесінде топырақ тұздармен үнемі толықтырылып отырады. Барлық топырақтар азотқа және ішінара фосфорға кедей, бірақ калийге бай. Профиль бойымен жоғары карбонаттылық байқалады (CO_2 мөлшері 10%-дан асады, кейде 25–26%-ға дейін жетеді), бұл топырақ түзуші жыныстардың жоғары карбонаттылығымен және өсімдіктердің карбонатты биологиялық жинақтауымен тікелей байланысты. Топырақтардың қатты гипстелуі де тән (гипс мөлшері кей қабаттарда 20–30%-ға дейін жетеді). Әктастардың үстіндегі бағаналы гипстер неоген теңізінің тұнбалары болып саналады. Ал 30–50 см тереңдіктегі тамыр тәрізді, мицелий немесе жұқа қабыршақ күйіндегі гипс түзілімдері – құрғақ климат жағдайындағы қазіргі топырақ түзілуінің нәтижесі. Мұндай жағдайда тұздардың төменгі қабаттардан әлсіз шайылуы мен көтерілу миграциясы жүреді. Жеңіл механикалық құрамдағы және жұқа ұсақ топырақты жамылғының кең таралуына байланысты аймақтың барлық зоналық топырақтары суды аз ұстайтын және жоғары сіңіру қабілетіне ие.

Зерттеліп отырған өңірдің зоналық топырақ типі – сұр-қоңыр шөл топырақтары. Бұл топырақтар әртүрлі түрлермен сипатталады: қалыпты (нормальды), эрозияға ұшыраған, әлсіз дамыған және басқа да түрлері кездеседі.

Сипатталып отырған аумақтың сұр-қоңыр топырақтары карбонатты шөл топырақтарының Тұран провинциясына жатады (Лобова, 1960).

Сұр-қоңыр топырақтар – сулы режимі шайылмайтын автоморфты топырақтар болып табылады. Сұр-қоңыр топырақтар қалыптасқан аймақтың топырақ түзілу процесінің дамуы, бір жағынан, аумақтың қалыптасу тарихымен, яғни сармат теңіздік режимінің құрлықтыққа ауысуымен және негізінен гипстен құралған тұздардың айтарлықтай мөлшерде жиналуымен, ал екінші жағынан – климаттың құрғақшылығымен, өсімдік жамылғысының сиректігі және түрлік құрамының кедейлігімен анықталады.

Сұр-қоңыр топырақтардың морфологиялық көрсеткіштері топырақ қабатының жұқалығымен, гумус мөлшерінің аздығымен, жоғарғы қабатында карбонаттардың көп шоғырлануымен және таяз тереңдікте гипс құрамының жоғары болуымен сипатталады.

Бастапқы жағалаулық топырақтар – теңіз деңгейінен жуырда ғана көтерілген және кейде «теңіз тасыған» кезде су астында қалатын жерлерде қалыптасатын топырақ түзілуінің бастапқы сатылары. Олар теңіз террасасы шегіндегі жағалау бойымен созылып жатқан салыстырмалы түрде тар аймақты алып жатыр.

Құмдар. Жазықтықтағы құмдардың профилі айқын қабаттарға бөлінеді: жоғарғы қабаты әлсіз гумуспен қаныққан, ортаңғы бөлігінде аздап тығыздалу байқалады. Т.Ф. Якубовтың (1955) мәліметтері бойынша, гумус мөлшері 0,2–0,3% шамасында, сілтілігі біршама жоғары (HCO_3 0,3–0,4%), кей жағдайларда сортаңдану белгілері байқалады.

1.5.5. Гидрология

Гидрографиялық желі өте әлсіз дамыған және негізінен тұйық ойыстармен сипатталады. Қар еріген және нөсерлі жаңбырлар кезінде уақытша ағын сулар құрғақ арналар мен сайлар бойымен түзіледі. Кейін бұл ағындар жер бедерінің төмен бөліктеріне жиналып, тұзды сор көлдерге айналады.

МӨТП-нің аумағы тұйық болып келеді, сондықтан гидрографиялық желі мұнда өте әлсіз дамыған. Беткі су көздері туралы айтқанда, әсіресе құрғақшылық жылдары, олардың дерлік мүлде жоқ екенін байқауға болады. Тек «Манашы» ерекше қорғалатын табиғи аумағында ғана маусымдық суы тартылып қалатын Манашы өзенінің арнасы бар. Бұл өзен оңтүстік-шығыстан солтүстік-батысқа қарай ағып, МӨТП аумағының солтүстік-шығыс шекарасын құрайды. Өзеннің суы минералдану деңгейі жоғары (4,0 г/л-ге дейін), сондықтан ол ЕҚТА-ның су ресурстарын қамтамасыз етуде елеулі маңызға ие емес. Уақытша су арналары көктемде сумен толады. Мұндай уақытша ағын суларға Бауырбас, Сорбұлақ, Қызылсай, Ақсай, Қаражар, Қойғалысай, Қарағынсай, Көлсай және басқа да сайлар жатады. Барлық су арналарының жер асты қоректену көздері бар, олар Батыс Үстірт шоқысының беткейлерінде бұлақ немесе қайнар түрінде жер бетіне шығады. Мысалы, Жақсы-Қарасай және Жаман-Қарасай өзен арналары көктемнің өзінде де сумен толмайды. Арна бойында бірнеше бөгеттер салынғанымен, судың болмауына байланысты олар бұзылып, 10–15 жыл бұрын болған тоғандар жойылып кеткен.

Жер асты сулары аумақтың басым бөлігінде терең қабатта орналасқандықтан, топырақ түзілу үрдістеріне айтарлықтай әсер етпейді.

МӨТП аумағындағы су ресурстары негізінен тұщы және сәл тұзды (минералдануы 1,0–3,0 г/л) суы бар құдықтар мен шоқылар баурайында жер бетіне шығатын бұлақтар есебінен қамтамасыз етіледі. Жер асты сулары 5–10 метр тереңдіктегі құдықтар мен ұңғымалар арқылы ашылады, ал оңтүстікке қарай су қабатының төмендеуіне байланысты бұл тереңдік 15–20 метрге дейін ұлғаяды. Құдықтардың су беру мөлшері (дебиті) секундына 0,5 литрден аспайды. Жер асты суларының минералдану деңгейі әрқелкі: су неғұрлым жер бетіне жақын болса, соғұрлым тұздылығы жоғары (5–10 г/л). Мұндай сулардың химиялық құрамы сульфат-хлоридті немесе натрийлі хлорид-сульфатты типке жатады. 10–20 м тереңдіктегі жер асты сулары, керісінше, әлсіз тұзды немесе тұщы (1–3 г/л), олардың химиялық құрамы гидрокарбонатты сульфат-натрий-кальцийлі типке тән.

Терең ойпаттар мен шыңдардың беткейлерінде жер астының жарықшақты және саңылаулы сулары кей жерлерде жер бетіне бұлақ түрінде шығып жатады. Олардың су шығару мөлшері (дебиті) шамамен 5–6 л/сек құрайды және жыл мезгіліне қарай өзгеріп отырады. Ең жоғары мөлшері тамыз–

қыркүйек айларында байқалады, ал жаздың аптап кезінде немесе құрғақшылық жылдары кейбір аз мөлшерлі бұлақтар мүлде құрғап қалады.

Ылғалды жылдары тақырлардың беті шамамен әр бес жылда бір рет атмосфералық жауын-шашыннан жиналған еріген сулармен толып, бұл жерлерді мал суаруға уақытша пайдалануға мүмкіндік туады. Айта кету қажет, зерттеліп отырған аумақта үстірт маңындағы бөлікте арынды сулар бар. Олар әдетте бор кезеңінің альб–сеноман жікқабатына жататын әртүрлі түйірлі құмдармен, сирек жағдайда құмтастармен байланысқан синклиналды, табакша тәрізді құрылымдарда орналасқан. Бұл сулар 300–800 м тереңдікте жатады және қысымы жоғары болғандықтан, көбіне өздігінен атқылайды. Ұңғымалардың су шығару мөлшері су өткізгіш жыныстардың литологиялық құрамына және тығыздығына байланысты тәулігіне 250–500 м³ аралығында өзгереді. Минералдану деңгейі бойынша бұл сулар негізінен тұщы немесе әлсіз тұзды (0,6–3 г/л). Химиялық құрамы бойынша хлоридті-натрийлі, кейде гидрокарбонатты-хлоридті түрге жатады және сапасы жағынан ауыз су мен шаруашылық мақсатында пайдалануға жарамды, алайда оны өндіру өте қымбатқа түседі.

Солтүстік және шығыс шекаралары Комсомolec шығанағының батпақты жағалауларымен және Қайдақ сорымен шектеседі. Шығанақ пен сордың жағалау сызығының жағдайы тікелей Каспий теңізінің деңгейімен байланысты болғандықтан, төменде ол туралы қысқаша ақпарат келтірілген.

Каспий теңізі туралы жалпы мәліметтер

Каспий теңізі — мұхитпен байланысы жоқ, бірақ теңізге тән көптеген ерекшеліктері бар, әлемдегі ең ірі тұйық су айдыны. Ол — жер бетіндегі ең үлкен көл, әлемдегі барлық көлдердің жалпы су қорының 44%-ы осында шоғырланған, су қоры шамамен 80 мың км³ құрайды. Оның жағалау сызығының жалпы ұзындығы шамамен 7 мың км, ал су айдынының ауданы 390 мың км².

Каспий теңізінің негізгі қоректенуі Еділ, Жайық өзендері мен Кавказдың шығыс беткейіндегі өзендердің ағысынан қамтамасыз етіледі. Олардың үлесіне су балансының шамамен 80%-ы тиесілі, ал қалған 20%-ы атмосфералық жауын-шашын мен жерасты ағыстарына келеді. Көпжылдық орташа ағын мөлшері 303 км³ құрайды. Су балансының шығын бөлігі теңіз бетінен буланумен анықталады, ал булану шамасы климаттық факторлардың жиынтығына байланысты: жел жылдамдығы, су бетіне жақын абсолютті ылғалдылық, жер беті температурасының өзгерісі, сондай-ақ ауа температурасы мен абсолютті ылғалдылығы.

Каспий теңізі алабының әртүрлі климаттық жағдайлары, оның орасан зор су жинау алаңы, дүниежүзілік мұхитпен байланысының болмауы, сондай-ақ соңғы жылдардағы қарқынды техногендік даму — осы факторлардың барлығы теңіз деңгейінің және су балансының маусымдық әрі көпжылдық өзгергіштігін анықтайды. Каспий теңізінің ойпаты теңіз түбінің бедері мен гидрологиялық ерекшеліктеріне қарай Маңғышлақ (солтүстігінде) және Апшерон (оңтүстігінде) табалдырықтарымен шектелген үш бөлікке бөлінеді. Бұл

табалдырықтар Қаратау және Кавказ жоталарының суасты жалғасы болып табылады. Осы үш бөліктің ішінде Қазақстан аумағын алғашқы екі бөлік — Солтүстік және Орталық Каспий сулары шайып жатыр. Солтүстік Каспийдің ауданы шамамен 103 мың км² (теңіз деңгейі -27,1 м болғанда) және ол ең таяз бөлік болып саналады, орташа тереңдігі 5–8 м.

«Қазгидромет» РМК бірнеше гидрохимиялық қималар бойынша сулардың жағдайына мониторингтік жұмыстар жүргізеді.

Теңіз түбіндегі шөгінділер. Солтүстік-Шығыс Каспийдің түптік шөгінділерінің басым түрі — құм. Олар барлық аралдардың, шағылдардың және сыртқы атыраулық шөгінділердің негізін құрайды. Әдетте бұл құмдар нашар сұрыпталған. Атырау маңындағы аудандарда, Жайық ойысында және Маңғышлақ шығанағында кварц пен дала шпаттары кездесетін алевроитті құмдар басым таралған.

Құрамына қарай Солтүстік-Шығыс Каспийдің түптік шөгінділері өзгеріп отырады: Орал және Маңғышлақ ойыстарының ең терең бөліктерінде қабыршақты құм аралас ұсақ түйіршікті әктас алевроитті лай басым болса, жағалауға жақын таяз суларда ұсақ топырақ пен қабыршақ бөлшектері бар ірі түйіршікті құмдар таралған. Терең сулы аймақтарда негізінен лайлы алевроиттер мен сазды шөгінділер басым келеді.

Теңіз түбінде жиналған шөгінділер әртүрлі постседиментациялық өзгерістерге ұшырайды: сығылу, ұяшықтардың шөгіндіге айналуы, қайта кристалдану кезінде судың бөлінуі және т.б., бұл олардың көлемінің өзгеруіне әкеп соғады.

Комсомолец шығанағы мен Қайдақ сорының түбі — сазды, жұмсақ құрылымды. Түптік шөгінділер негізінен саздан тұрады, ара-арасында жеке қабыршақтар кездеседі.

1.6. Биологиялық әртүрлілікті зерттеу деңгейі мен осы бағытта жүргізілген ғылыми жұмыстар

«Кызылсай» мемлекеттік өңірлік табиғи паркінің құрылуынан кейін оның аумағында биологиялық әртүрлілікті зерттеу және мониторинг жүйелі түрде жүргізілуде. Зерттеулердің негізгі мақсаты — флора мен фауна қазіргі жағдайын бағалау, сирек кездесетін және эндемикалық түрлерді анықтау, сондай-ақ экожүйелерге антропогендік жүктеменің дәрежесін анықтау.

Парк құрылған алғашқы жылдары (2006–2010 жж.) облыстық табиғатты қорғау құрылымдарының қызметкерлерімен бірге Зоология институты мен Қазақ Экология және климат ғылыми-зерттеу институтының ғалымдары флора мен фаунаны инвентаризациялау мақсатында зерттеу жұмыстарын жүргізді. Сол кезеңде сирек кездесетін жануарлардың — Үстірт таулы қомары, қарақұйрық, құмды мысық және қарақалдың мекендейтін аумақтарының шекаралары нақтыланды. Сонымен қатар, орнитофаунаға арналған дала зерттеулері жүргізіліп, су және дала құстарының көші-қоны бағыттары мен маусымдық мекендеу сипаты анықталды.

2011–2018 жылдары өсімдік жамылғысын инвентаризациялау және экожүйелерді типтендіру жұмыстары жүргізілді. Басты назарға шөптесін-

тұзды және саксаул қауымдастықтарының негізгі формациялары алынып, олардың құрылымы мен жайылым әсерінен нашарлау дәрежесі анықталды. Нашарлауға ұшыраған учаскелерді қалпына келтіру және сексеуілдің табиғи қайта өсу динамикасын зерттеуге арнайы көңіл бөлінді.

2018 жылдан бері «Қызылсай» МӨТП республикалық экологиялық мониторинг жүйесіне қатысып келеді. Негізгі биотоптардың жағдайы, қорғаудағы түрлердің саны, кеміргіштер мен жыртқыштардың динамикасы бойынша маусымдық бақылаулар жүргізіледі. Сондай-ақ, жануарлардың кеңістіктік таралуын және өсімдік жамылғысының өзгеруін талдауға мүмкіндік беретін қашықтықтан бақылау әдістері, фототұзақтар және геақпараттық технологиялар енгізілуде.

Соңғы жылдары ерекше көңіл шаруашылық қызметтің — жайылым пайдалану, көлік маршруттары және геологиялық барлау жұмыстарының табиғи кешендерге әсерін бағалауға аударылуда. Алынған мәліметтер табиғатты қорғау іс-шараларын және паркті басқару жоспарларын түзету үшін пайдаланылады.

Жалпы алғанда, «Қызылсай» мемлекеттік аймақтық табиғи паркінің флорасы мен фаунасының зерттелу дәрежесі экожүйелердің негізгі жағдайын бағалау үшін жеткілікті деп есептеледі. Дегенмен, зерттеулерді кеңейту қажет — әсіресе сирек кездесетін түрлердің экологиясы, фитопатология және климаттық өзгерістердің шөлдік қауымдастықтардың динамикасына әсері бағытында.

1.7 Әлеуметтік-экономикалық жағдайлар

Маңғыстау облысының аумағы минералдық-шикізат ресурстарын орналастыруда айтарлықтай орын алады. Мұнда шығарылатын мұнай қорының шамамен 24%-ы, табиғи газ қорының 8%-ы, конденсат қорының 0,7%-ы, сирек металдар қорының 100%-ы, уран кендерінің 3,2%-ы, фосфориттердің 0,3%-ы, өңделген тас қорының 90,5%-ы, сондай-ақ жер асты сулары шоғырланған. Өзен, Жетібай, Қаламқас, Қаражанбас және Солтүстік Бозащы сынды 5 ірі кен орындарында облыстың бар барлық барланған мұнай қорының шамамен 70%-ы шоғырланған. Сонымен қатар, 5 полиметаллды және 4 уран кен орны барланған.

Маңғыстау облысы — Қазақстандағы бірегей өндірістік кешен, өз алдына автономды түрде барлық түрдегі энергия мен суды өндіретін Маңғышлақ атом энергетикалық комбинатында («Қазатомпром»-ның құрамына кіретін бөлімше) арқылы қамтамасыз етіледі. Облыстың жалпы ауданы 165 642 км², бұл республиканың 6,1%-ын құрайды және 7-орында тұр.

ҚР Ұлттық экономика министрлігінің Статистика комитетінің 2025 жылғы 1 сәуірдегі мәліметтерге сәйкес, Маңғыстау облысының тұрғындары саны 808,9 мың адамды құрады.

Маңғыстау облысының 2025 жылдың 1 қаңтар мен 1 мамыр аралығындағы халық саны мен әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштерінің өзгерістері кезеңде 8-кестеде көрсетілген.

Негізгі әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштер мониторингі

Атауы	2025 ж. 1 қаңтар- дағы саны	Халық- тың жалпы өсімі	Оның ішінде		2025 ж. 1 мамыр- дағы саны	Есептік кезең үшін	
			табиғи өсу	көші- қон сальдо сы		өсу қарқы- ны, пайыз- бен	орта- ша саны
Барлық халық							
Маңғыстау облысы	805 156	5 556	4 677	879	810 712	0,69	807 934
Ақтау қ.	293 498	4 385	1 594	2 791	297 883	1,49	295 691
Жаңаөзен қ.	154 025	634	891	-257	154 659	0,41	154 342
Бейнеу ауданы	72 836	-142	439	-581	72 694	-0,19	72 765
Қарақия ауданы	36 487	22	191	-169	36 509	0,06	36 498
Маңғыстау ауданы	34 856	-136	198	-334	34 720	-0,39	34 788
Мұнайлы ауданы	172 566	454	1 126	-672	173 020	0,26	172 793
Түпқараған ауданы	40 888	339	238	101	41 227	0,83	41 058
Қала халқы							
Маңғыстау облысы	370 671	4 566	1 992	2 574	375 237	1,23	372 954
Ақтау қ.	285 540	4 378	1 555	2 823	289 918	1,53	287 729
Жаңаөзен қ.	76 384	212	392	-180	76 596	0,28	76 490
Түпқараған ауданы	8 747	-24	45	-69	8 723	-0,27	8 735
Ауыл халқы							
Маңғыстау облысы	434 485	990	2 685	-1 695	435 475	0,23	434 980
Ақтау қ.	7 958	7	39	-32	7 965	0,09	7 962
Жаңаөзен қ.	77 641	422	499	-77	78 063	0,54	77 852
Бейнеу а.	72 836	-142	439	-581	72 694	-0,19	72 765
Қарақия ауданы	36 487	22	191	-169	36 509	0,06	36 498
Маңғыстау ауданы	34 856	-136	198	-334	34 720	-0,39	34 788
Мұнайлы ауданы	172 566	454	1 126	-672	173 020	0,26	172 793
Түпқараған ауданы	32 141	363	193	170	32 504	1,13	32 323

1.7.1. Халқы

Маңғыстау облысының негізгі экономикалық көрсеткіштері 9-кестеде ұсынылған.

9-кесте

Маңғыстау облысының экономикалық көрсеткіштері

Көрсеткіштер	Маңғыстау облысы
Жалпы өңірлік өнім млн. теңге	4 470 840,0
Өткен жылға пайызбен	102,7
Жан басына шаққандағы жалпы өңірлік өнім мың теңге	5 754,2
Негізгі капиталға инвестициялар, млн. теңге	1 102 172
Өткен жылға пайызбен	135,1
Тіркелген шағын және орта кәсіпкерлік субъектілерінің саны, жыл соңына бірлік	84 971
Шағын және орта кәсіпкерліктің белсенді субъектілерінің саны, жыл соңына бірлік	79 742
Шағын және орта кәсіпкерлікте жұмыспен қамтылғандар саны, жылына орта есеппен, адам	152 548
Барлық шағын және орта кәсіпкерлік субъектілерінің өнім шығаруы, млн. теңге	1 857 493

Ескерту: Маңғыстау облысының статистика департаментінің «Маңғыстау облысының әлеуметтік-экономикалық дамуы» есебі бойынша 2023 жыл.

2023 жылғы Маңғыстау облысының экономикалық қызмет түрлері бойынша өнеркәсіп өндірісінің көлемі 10-кестеде көрсетілген.

10-кесте

2023 жылғы экономикалық қызмет түрлері бойынша өнеркәсіп өндірісінің көлемі (млн. теңге)

Көрсеткіштер	Маңғыстау облысы
өнеркәсіп өндірісінің көлемі млн. теңге	3 065 797,2
өткен жылға пайызбен	99,0
тау-кен өнеркәсібі млн. теңге	2 606 733,0
өткен жылға пайызбен	98,6
өңдеу өнеркәсібі млн. теңге	241 729,5
өткен жылға пайызбен	99,6
электрмен жабдықтау, газ, бу беру және ауаны баптау млн. теңге	188 257,7
өткен жылға пайызбен	104,4
сумен жабдықтау; кәріз жүйесі, қалдықтарды жинау мен бөлуді бақылау млн. теңге	29 077,0
өткен жылға пайызбен	103,4

1.7.2. Қызылсай МӨТП-нің орналасу аймағының экономикалық жағдайлары

Қалалар мен ауылдық елді мекендерге облыстың жалпы ерекшеліктеріне сәйкес халық құрамы, демографиялық және экономикалық процестер тән. Бұл

елді мекендердегі негізгі кәсібі – мал шаруашылығына бағытталған ауыл шаруашылығы. Ауылдарға топырақты жолдармен қатынауға болады, алайда бұл тек құрғақ мезгілде мүмкін.

«Қызылсай» МӨТП-ке елді мекендердің әсері айтарлықтай байқалмайды, себебі олар қашық орналасқан. Ауылдар болашақ қорықтың аумағына әсер етпейді, себебі олар едәуір қашықтықта орналасқан.

Маңғыстау облысы бойынша 2023 жылғы ауыл шаруашылығы өнімдерінің көлемі мен мал саны 11-кестеде көрсетілген.

11-кесте

Маңғыстау облысы бойынша 2023 жылғы қызмет түрлері бойынша өнімнің (жұмыстардың, көрсетілетін қызметтердің) көлемі (млн. теңгемен)

Көрсеткіштер	Маңғыстау облысы
Ауыл шаруашылығы өнімдерінің (қызметтерінің) жалпы шығарылымы млн. теңге	32 715,5
Ауыл шаруашылығының жалпы өнімінің (көрсетілетін қызметтерінің) нақты көлемінің индексі, өткен жылға % - бен	105,1
одан:	...
өсімдік шаруашылығының жалпы өнімі	...
млн. теңге	5 012,4
өсімдік шаруашылығының жалпы өнімінің нақты көлемінің индексі, өткен жылға % - бен	103,7
мал шаруашылығының жалпы өнімі	...
млн. теңге	27 032,2
мал шаруашылығының жалпы өнімінің нақты көлемінің индексі, өткен жылға % - бен	108,2
Ауыл шаруашылығы дақылдарының нақтыланған егіс алаңы, мың га	0,9
Негізгі ауыл шаруашылығы дақылдарын жалпы жинау, мың тонна	...
дәнді дақылдар (күрішті қосқанда) және бұршақ дақылдары	...
Картоп	...
көкөністер	7,5
Мал мен құстың саны, жыл соңында, мың бас	
ірі қара	19,0
қой мен ешкі	306,8
Шошқалар	...
Жылқылар	131,2
үй құсы	1061,3

Маңғыстау облысында 2024 жылға арналған ауыл, орман және балық шаруашылығы өнімдерінің жалпы шығарылымы мен әрбір қызмет түрінің үлесі

12-кестеде көрсетілген.

12-кесте

**2024 жылға арналған қызмет түрлері бойынша ауыл, орман және балық шаруашылығы өнімдерінің (қызметтерінің) жалпы шығарылымы
Маңғыстау облысы (млн. теңгемен)**

Атауы	2024 жыл	Пайызбен 2023 жылға
Ауыл, орман және балық шаруашылығы	37 253,9	103,8
Өсімдік және мал шаруашылығы, аң аулау және осы салаларда қызмет көрсету	35 573,3	102,3
Ауыл шаруашылығы	35 569,8	102,3
Аңшылық және жануарларды аулау, сонымен қатар осы салалардағы қызмет көрсету	3,6	100,0
Ағаш өсіру және ағаш кесу	155,9	110,3
Балық аулау және балық шаруашылығы	1 524,6	193,5

2024 жылғы өңірлер бойынша мал шаруашылығының жалпы өнімі, оның ішінде ауыл шаруашылығын қалыптастыру және жеке шаруашылықтардың үлесі 13-кестеде көрсетілген.

13-кесте

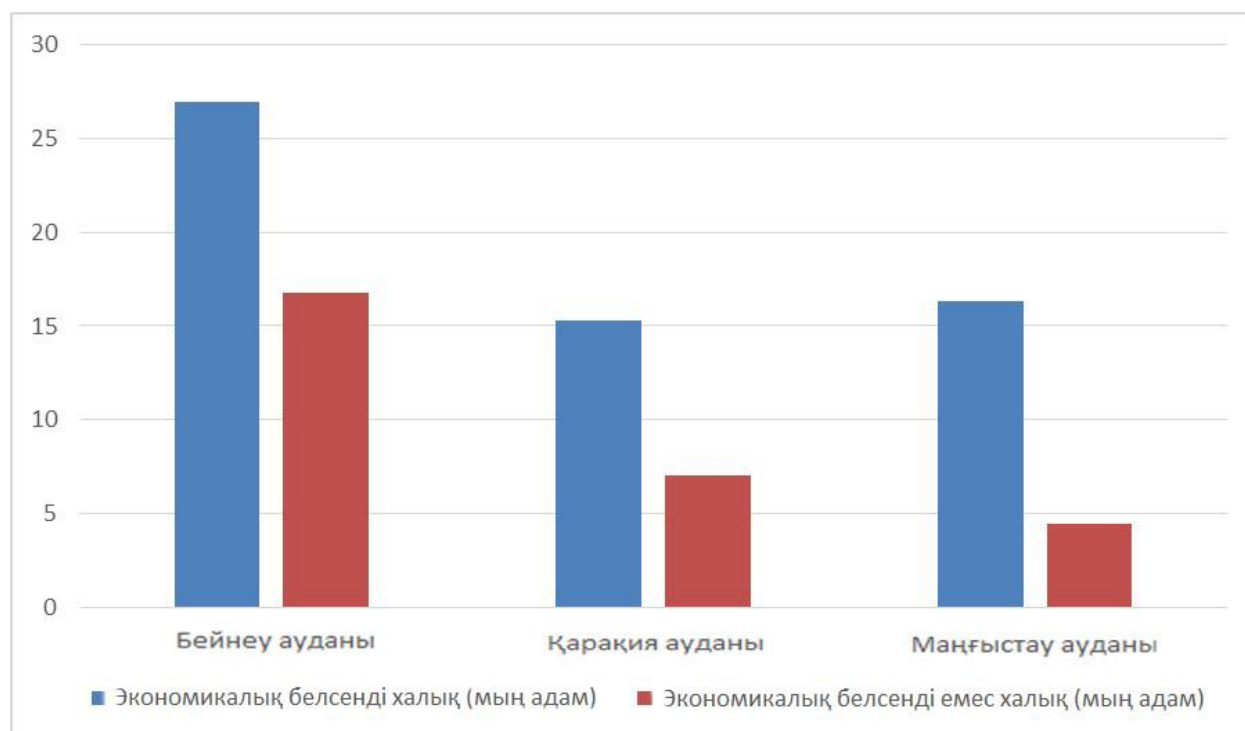
Өңірлер бойынша мал шаруашылығының жалпы өнімі (млн. тенге)

	Шаруашылықтардың барлық санаттары		Ауыл шаруашылығын қалыптастыру		Оның ішінде				Халық шаруашылықтары	
					ауыл шаруашылығы кәсіпорындары		жеке кәсіпкерлер және шаруа немесе фермер қожалықтары			
	2024 ж.	ИФО 2024ж. % 2023ж. ж-ға	2024ж.	ИФО 2024 ж. % 2023 ж-ға	2024 ж.	ИФО 2024 ж. % 2023 ж-ға	2024ж.	ИФО 2024 ж. % 2023 ж.	2024 ж.	ИФО 2024 ж. % 2023 ж.
Маңғыстау облысы	29961	102,7	16126,1	107,5	9677,2	111,0	6448,9	102,5	13834,9	97,6
Бейнеу ауданы	5036,2	101,2	2179,7	103,6	0,0	0,0	2 179,7	103,6	2856,4	99,5
Қарақия ауданы	3274,9	99,8	960,5	95,8	39,0	44,1	921,5	100,9	2314,4	101,3
Маңғыстау ауданы	7498,1	100,6	1759,6	110,5	43,4	118,2	1716,2	97,5	5738,4	101,5

2023 жылғы жұмыссыз ретінде тіркелген азаматтардың саны өңірлер бойынша 14-кестеде көрсетілген. 2023 жылғы Маңғыстау облысының Бейнеу, Маңғыстау және Қарақия аудандарында экономикалық белсенді және белсенді емес халық саны 2-суретте көрсетілген.

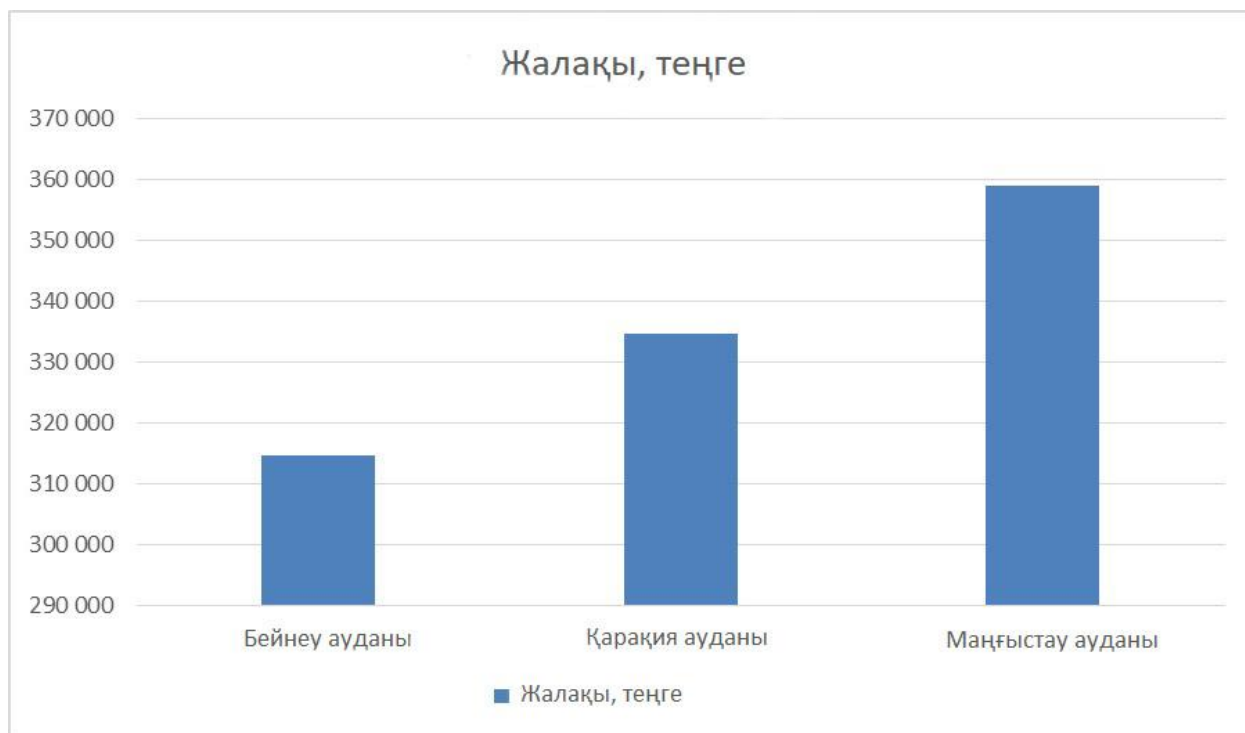
2023 жылға жұмыссыз ретінде тіркелген азаматтардың саны

Аудандар	Жұмыссыз ретінде тіркелген азаматтардың саны
	Барлығы, адам
Бейнеу ауданы	1,8
Маңғыстау облысы	0,9
Қарақия ауданы	0,9
Маңғыстау ауданы	17,6

2-сурет. 2023 жылға Маңғыстау облысының Бейнеу, Маңғыстау және Қарақия аудандарында экономикалық белсенді және белсенді емес халық саны

2024 жылғы маусымда Маңғыстау облысының Бейнеу, Маңғыстау және Қарақия аудандарындағы орташа айлық еңбекақы 3-суретте көрсетілген.

3-сурет. Маңғыстау облысының Бейнеу, Маңғыстау, Қарақия аудандарындағы орташа айлық еңбекақы 2024 жылғы маусымға

«Қызылсай» МӨТП-нің орналасқан өңір — Бейнеу, Маңғыстау және Қарақия аудандары — туристік және рекреациялық қызметті дамыту үшін үлкен мүмкіндіктерге ие. Жергілікті халық паркке келушілерге қызмет көрсетуге, оның ішінде экскурсия жүргізуші ретінде жұмыс істеуге, таза маршруттарды ұстауға және инфрақұрылымды дамытуға қатысуға тартылуы мүмкін, маңызды ресурс болып табылады. Туристік нысандарды салуға жеке инвестицияларды ұзақ мерзімді жалдау механизмдері арқылы тарту нақты перспективаға ие. Сонымен қатар, жер пайдалану мәселелерін реттеу қажет, бұл парк аумағын тиімді басқарудың маңызды шарты болып табылады. Жергілікті тұрғындар арасынан туризм және экологиялық ағарту саласында жұмыс істейтін білікті кадрларды даярлау да аймақтың тұрақты дамуына қосымша мүмкіндіктер ашады.

1.7.3. Экологиялық туризм

Экотуризм психоэмоционалды шиеленісті төмендетудің және адамдардың табиғи ортамен қарым-қатынасқа деген табиғи қажеттілігін қанағаттандырудың тиімді құралы бола отырып, маңызды әлеуметтік функцияны орындайды. Ол жаңа тәжірибе алуға, бірегей табиғи нысандармен танысуға және танымдық саяхаттар арқылы дүниетанымды кеңейтуге мүмкіндіктер ашады. Туризмнің бұл форматы тек рекреацияға ғана емес, сонымен бірге білім беру, денсаулықты нығайту және ағарту компоненттерін біріктіре отырып, экологиялық сананың қалыптасуына ықпал етеді.

Маңғыстау облысында экотуризмді дамыту аймақтың экономикалық, әлеуметтік және мәдени дамуына ықпал етеді. Мұны жүзеге асыру үшін озық технологияларды қолдану, жергілікті халықты қызмет көрсетуге тарту арқылы

олардың жұмыспен қамтылуын және табысын арттыру, сондай-ақ Маңғышлақтың жергілікті дәстүрлері, салт-дәстүрлері, әдет-ғұрыптары, ұлттық киімі, ұлттық тағамдары мен жалпы ұлттық мәдениетін сақтау және пайдалану қажет. Бұл өз кезегінде ресейлік және шетелдік туристер үшін ерекше қызығушылық тудыруы мүмкін.

Маңғыстау облысының аумағы рекреациялық тұрғыдан әлі толық зерттелмеген және негізінен туристік фирмалардың қызметі туралы есептерімен шектеледі. «Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 262 қаулысымен елдегі туристік саланы дамыту үшін жалпы негіздемелік жағдайлар айқындалған. Осыған байланысты, «Қызылсай» МӨТП-нің міндеттерінің бірі — табиғи және мәдени-тарихи рекреациялық ресурстарды, сондай-ақ экотуризмді дамыту үшін әлеуметтік-экономикалық және материалдық-техникалық жағдайларды зерттеу болып табылады. Бұл тұжырымдамада Қазақстанның барлық аймақтары үшін ең тартымды туристік өнімдердің бірі ретінде экотуризмді қарастыру ұсынылады. Экотуризм – туризмнің басым бағыттарының бірі болып саналады және салыстырмалы түрде өзгермеген табиғи ортада саяхат жасау арқылы сол аймақтың табиғи және мәдени-этнографиялық ерекшеліктерімен танысуға мүмкіндік береді.

Маңғыстау облысы бірегей табиғи ресурстарға ие, олардың басым бөлігі экологиялық туризмді жүргізу үшін рекреациялық-туристік әлеуетті құрайды. Мұнда экологиялық-танымдық турларға да енгізілуі мүмкін тарихи-мәдени мұра объектілері орналасқан.

Экологиялық туризм түрлері

«Қызылсай» МӨТП-нің бірегей рельеф формалары, шөлдік өсімдіктері және зоологиялық ресурстары (көптеген эндемикалық түрлер мен Қызыл кітапқа енген түрлер), сондай-ақ мәдени-тарихи мұра ескерткіштерінің болуы туристер үшін айтарлықтай қызығушылық тудыруы мүмкін және экотуризмнің келесі түрлерін дамытуға ықпал етуі мүмкін:

1. *Танымдық туризм.* Бұл туризм түрі туристердің табиғи және мәдени-тарихи нысандарға баруында көрініс табады. Танымдық туризмнің әлеуетін қызықты табиғи аумақтар, флора мен фауна өкілдері, типтік және бірегей ландшафттар, материалдық мәдениет пен тарихи ескерткіштер құрайды.

2. *Ғылыми туризм.* Бұл туризм түрі археологиялық, биологиялық, палеонтологиялық және этнографиялық туризмді біріктіреді. МӨТП-де оны дамыту үшін табиғи және әлеуметтік-мәдени негіздер бар.

3. *Спорттық туризм.* МӨТП-нің аумағында таулы туризм, альпинизм, спорттық бағдарлау, велотуризм, парапланеризм, парашют спорты, атпен серуендеу, сондай-ақ экзотикалық және сирек кездесетін жануарларды фото-және бейнекамераға түсіру сияқты спорттық және рекреациялық іс-шараларды дамыту мүмкіндіктері бар.

4. *Экстремалды туризм.* Бұл экотуризмнің бір түрі, физикалық күш түсіруді, өмірге қауіп төндіруді және денсаулықты шынықтыруды қамтиды. МӨТП-нің аумағында ол адамның өмір сүруіне қолайсыз және қолжетімсіз

аудандарға сапарлар сияқты іс-шаралармен көрініс табуы мүмкін.

5. *Діни туризм* қасиетті жерлерге қажылық сапар арқылы көрініс табады.

Аймақтық парк аумағында экотуризмнің барлық мүмкін түрлерін дамыту қаржылық және ұйымдастырушылық-техникалық мүмкіндіктерге байланысты, олардың дамуы аймақтық парк инфрақұрылымының жалпы даму жоспарына енгізілген. Бұл аймақта экотуризмнің дамуын тежейтін басты себептердің бірі – «Қызылсай» МӨТП-нің аумағының облыс орталығы Ақтау қаласынан айтарлықтай алыс орналасуы және туризмнің материалдық-техникалық базасының жеткіліксіз дамуы болып табылады.

2013 жылы облыста 52 туристік компания жұмыс істеген болса, 2025 жылы олардың саны 81-ге жетті. Олардың тек «Турист» және «Caspian Traffics» компаниялары облысқа экскурсиялық турлар ұйымдастырса, қалғандары виза туризмімен айналысады.

2023 жылы өңірге шамамен 330 мың адам келсе, 2024 жылы туристер саны 36 мыңға артты. 2005 жылы облыста 23 қонақ үй жұмыс істеген болса, 2024 жылы олардың саны 100-ден асты. 2024 жылдың басындағы мәлімет бойынша туристік қызметтен түсетін табыс 15 миллиард теңгеден астам болды.

2009 жылдың қыркүйегінде Ақтау қаласында Маңғыстау туризм колледжі ашылды. Қазіргі уақытта колледжде 900-ден астам студент оқиды. Оқушыларды даярлау процесіне Германия, Ұлыбритания еріктілері тартылды.

«Қызылсай» МӨТП-де реттелетін туризм мен рекреация уәкілетті орган бекітетін ережелерге сәйкес жүзеге асырылады. Туроператорлық қызмет лицензиясы бар жеке немесе заңды тұлғалар бұл қызметті рұқсат немесе келісім-шарт негізінде жүргізе алады (Қазақстан Республикасының «Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар туралы» Заңы, 46-бап).

«Қызылсай» мемлекеттік табиғи қорық-паркінде реттелетін рекреациялық қызметті ұйымдастыру негізінен барлық аймақтарда мүмкін. Дегенмен, әр аймақтағы рекреациялық қызметтің ерекшелігін қоршаудың режимі және парк аумақтарының ландшафттық-эстетикалық құндылығы анықтайды.

Айта кету керек, туристердің парк аумағына келу кезеңі шамамен 200 күнді құрайды (1 мамырдан 31 қазанға дейін).

Экологиялық туризм және экологиялық білім беру мамандарының болуы.

МӨТП орталық аппаратында 05.06.2025 ж. штат кестесіне сәйкес, 2025 жылғы 5 маусымдағы жағдай бойынша экотуризм және экологиялық ағарту саласындағы әрбір бағытқа бір-бір маман тағайындалған.

Туристік және экскурсиялық маршруттардың болуы, олардың түрлері және инфрақұрылымдық қамтамасыз етілуі

«Қызылсай» МӨТП-де 5 туристік маршрут жүргізілген. Маршруттардың ұзындығы, рекреациялық өткізу қабілеті және инфрақұрылымдық қамтамасыз етілуі 1-қосымшада көрсетілген:

1. «Ақсу – Темірбаба»;
2. «Шетпе – Жаңаөзен – Бозжыра»;

3. «Қызылсай – Тұзбайыр»;
4. «Манашы – Өрмелі»;
5. «Шетпе – Тасорпа».

1.8. Қолданыстағы басқару бағдарламалары

1.8.1. Аумақты қорғауды ұйымдастыру

Аймақтық парк аумағын қорғауды ұйымдастыру стационарлық және жедел жолмен жүзеге асырылады. Стационарлық қорғау өрт қызметі бөлімінің 7 қызметкері мен филиалдардың 57 инспекторының күшімен қамтамасыз етіледі. Жұмыс бекітілген аумақтарды жаяу және автомобильдік патрульдеу, рейдтер өткізу, арнайы шаралар кезінде блокпосттар орнату (жануарлардың көші-қоны, құстардың ұшу және ұя салу кезеңінде қорғау) және парк аумағын қорғауға байланысты басқа іс-шаралар арқылы жүргізіледі.

Жедел қорғау МӨТП-нің филиалдарындағы жедел топтар мен инспектор-егерлерден құралған жедел-өту тобы арқылы ұйымдастырылған. Олардың қызметін регламенттейтін ережелер әзірленіп, жұмыс жоспарлары бекітілген. Топтар арнайы құрал-жабдықтармен, радио және ұялы байланыс құралдарымен, ерекшелік белгісі бар киіммен, автокөліктермен толық қамтамасыз етілген. Төтенше орман өрттері мен басқа да техногендік жағдайларды уақытында жою мақсатында парк филиалдарында әрқайсысында 10 адамға дейін орман қорғау қызметкерлерінен құралған ТЖ топтары жасақталған, олар тұрақты дайындық жағдайында болады. Топтар өртке қарсы құрал-жабдықтармен, арнайы киіммен және радиостанциялармен жабдықталған.

Өрт қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында парк аумағын өрттен қорғау және өрт сөндіру кезінде қауіпсіздік техникасы бойынша қорғау қызметкерлеріне оқыту мен нұсқаулықтар жүргізіледі.

1.8.2. Ғылыми қызмет

«Қызылсай» МӨТП-нің ғылыми қызметі ғылыми-зерттеу жұмыстарын тақырыптық жоспарлар бойынша жүзеге асырылады. 2019–2024 жылдар аралығында ҒЗЖ бөлімі парк табиғаты шежіресі бағдарламасы бойынша ботаникалық және зоологиялық зерттеулер жүргізді, сондай-ақ МӨТП аумағындағы өсімдіктердің жағдайын бағалау үшін Табиғат күнтізбелерін әзірледі. Сонымен қатар, фенологиялық ботаникалық бақылаулар жүргізіліп, гербарий қоры үшін өсімдіктер жиналды. Бөлім мектеп оқушыларының қатысуымен табиғатты қорғау тақырыбындағы түрлі іс-шаралар өткізді, МӨТП мәселелеріне назар аудару мақсатында білім беру мекемелерімен келісімдер жасалды, туристік маршруттарды әзірлеу және флораны инвентаризациялау жұмыстары жүргізілуде. Қорық аумағында сирек кездесетін жануарларды бақылау үшін 22 фототұзақ орнатылған.

Өткен 5 жылдық кезеңде «Қызылсай» мемлекеттік табиғи қорық-паркінде ғылыми-зерттеу жұмыстары келесі тақырыптар бойынша жүргізілді:

1. Өлке табиғатына қарақұйрықтың бейімделуі;
2. Мектеп оқушылары арасында үгіт-насихат жұмыстарын жүргізу

және дәріс өткізу. Шетпе ауылы, Маңғыстау және Бейнеу аудандары мектептерінде, 2025–2029 жж.;

3. Әлемде сирек кездесетін Азия қабланы;

4. Орталықтандырылған кәріз жүйесі;

5. Қызыл кітапқа енген өсімдік – сексеуіл.

Жоғарыда аталған тақырыптар бойынша ҒЗЖ бөлімінің қызметкерлері ғылыми есептер әзірлеп, оларды жоғарғы ұйымдарға қарау және бекіту үшін ұсынды.

1.8.3. Экологиялық ағарту

Экологиялық ағарту деп халықтың экологиялық мәдениетін қалыптастыру бағытындағы қызмет түсініледі, ол екі негізгі бағыттан тұрады: экологиялық білімді тарату және қоршаған ортаға қамқорлықпен қарауды, табиғи ресурстарды тиімді пайдалануға тәрбиелеу. «Қызылсай» мемлекеттік табиғи қорық-паркі үшін халықты экологиялық тұрғыдан ағарту ерекше маңызға ие, себебі парк Қазақстанның батыс аймағындағы ірі аймақтық парктердің бірі болып табылады.

Парк жұмыс істеп келе жатқан уақыт ішінде келесі негізгі экологиялық ағартушылық қызмет түрлері қалыптасты: бұқаралық ақпарат құралдарымен өзара әрекеттесу және тарту, жарнамалық-баспа қызметі, облыстық музейлермен жұмыс ұйымдастыру, экологиялық акциялар мен іс-шаралар өткізу, экологиялық экскурсиялар жүргізу, мектеп оқушылары мен жастармен жұмыс істеу.

Экологиялық ағартушылық қызмет барысында аймақтық парк жергілікті билік органдарымен, атап айтқанда Маңғыстау, Қарақия және Бейнеу аудандары әкімдіктерімен, қоғамдық бірлестіктермен, жас табиғат зерттеушілері қоғамымен, сондай-ақ әртүрлі мекемелер мен білім беру ұйымдарымен, оның ішінде Маңғыстау облысының табиғи ресурстар және табиғатты пайдалануды реттеу басқармасымен және басқаларымен тығыз ынтымақтастық жүргізеді.

1.8.4. Шектеулі шаруашылық қызмет

Қазақстан Республикасының «Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар туралы» Заңының (45-бап) талаптарына сәйкес, парк аумағының барлық аймақтарында қорғау, сақтандыру және қалпына келтіру шаралары жүргізіледі. Сол заңның 48-бабы парк қорғаныш аймағының режимін реттейді. Парк қорғаныш аймағында табиғи ресурстарды тұрақты пайдалану қамтамасыз ететін негізгі дәстүрлі шаруашылық қызмет түрлеріне рұқсат етіледі. Ал экожүйелерге кері әсерін тигізетін табиғатты пайдалану мен шаруашылық қызмет түрлері тыйым салынған немесе шектелген. Қорғаныш аймағындағы жер учаскелерінің иелері мен жер пайдаланушылардың шектелген шаруашылық қызметі аймақ режимімен реттеледі, ол Маңғыстау облысының әкімдігі бекіткен қаулыларға және Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасына сәйкес жүзеге асырылады.

Шектелген шаруашылық қызмет аймағында әкімшілік-шаруашылық

нысандар орналастырылады, парк қызметін қамтамасыз ету және оны қорғау үшін қажетті шаруашылық қызмет жүргізіледі, келушілерге қызмет көрсету ұйымдастырылады, оның ішінде әуесқойлық аңшылық пен балық аулауды ұйымдастыру да бар, сондай-ақ туристерді қабылдау және қызмет көрсету нысандарын салу мен пайдалану жүзеге асырылады.

Осы Заңның 47-бабында осы қызметтің бірқатар белгілері қарастырылған:

- 1) қайталама орман пайдалану (малдарды шектеулі жаю, марал өсіру, шөп шабу, саңырауқұлақтар мен жидектерді әуесқойлықпен теру);
- 2) шектеулі аумақтарда дәстүрлі пайдалануға арналған ағаш және бұта тұқымдық материалдарын, емдік шөптер мен басқа өсімдіктерді өсіру;
- 3) өтпелі кесуді қоспағанда, орманды санитарлық кесуді, сиретуді, сондай-ақ алынған сүректі өңдеуді жүргізу;
- 4) кәдесыйларды, қолөнер бұйымдарын және халық өнері бұйымдарын өндіру;
- 5) балық тұқымдық материалды және жергілікті түрдегі кәсіптік балықтарды өсіру;
- 6) жылжымалы ара павильондарын пайдалана отырып, көшпелі омарта шаруашылығы;
- 7) әуесқойлық (спорттық) аңшылық және балық аулау.

2. Қазіргі жай-күйін бағалау және жалпы қорытындылар

2.1. «Қызылсай» МӨТП-нің репрезентативтілігі мен экологиялық маңызы.

«Қызылсай» МӨТП Маңғыстау облысының негізгі табиғатты қорғау аумақтарының бірі болып табылады және Қазақстанның Батыс аймағының типтік табиғи кешендерінің әртүрлілігін көрсетеді. Парк құрудың мақсаты – Үстірт пен Каспий ойпатының бірегей ландшафттарын сақтау, сондай-ақ Арал-Каспий су бөлгішінің шөлдік аймағына тән экожүйелердің тұрақты жағдайын қамтамасыз ету.

Парк аумағы аймақтың негізгі табиғи зоналарының жоғары репрезентативтілігімен ерекшеленеді. Мұнда әртүрлі шөл типтері – сазды, құмды және қиыршық тасты шөлдер, сондай-ақ тұзды батпақтар, жағалық беткейлер мен теңіз маңы экожүйелері кездеседі. Осындай табиғи жағдайлардың үйлесуі флоралық және фаунистік кешендердің кең спектрінің өмір сүруіне мүмкіндік береді, оның ішінде экстремалды құрғақ климатқа бейімделген сирек және эндемикалық түрлер бар.

«Қызылсай» МӨТП-нің флорасы типтік шөлдік қауымдастықтарды қамтиды: жусан-сораңды, саксаулды және жүзгінді түрлер, олар Маңғыстау өсімдік жамылғысының негізін құрайды. Өсімдіктер маңызды қоршаған орта қалыптастырушы функцияны атқарады — қозғалмалы құмдарды орнықтырады, эрозияны болдырмайды және микроклиматты сақтауға ықпал етеді.

Фауна парк аумағында омыртқалы жануарлардың көптеген түрлерімен, оның ішінде сирек кездесетін және қорғалатын түрлермен көрсетілген. Парк аумағында Үстірт тау қойы, қарақұйрық, бархан мысығы, қарақал, әдемі дуадақ және қарабауыр бұлдырық сияқты жануарлар кездеседі. Жағалық аймақтар мен уақытша су қоймалары көшпелі құстар үшін демалу және тоқтау орны болып табылады. Бұл аумаққа халықаралық мән береді, себебі ол ұшып өтетін түрлердің миграциялық жолдарының элементі ретінде маңызды болып табылады.

«Қызылсай» МӨТП аймақтың экологиялық тепе-теңдігін сақтауда маңызды рөл атқарады. Ол шөлдену процесінің таралуын шектейтін табиғи буфер қызметін атқарып, Батыс Қазақстан шөлдерінің биологиялық әртүрлілігін сақтаудың ядросы болып табылады. Парк аумағы өсімдіктер мен жануарлардың генетикалық әртүрлілігін қолдайтын табиғи қор ретінде қызмет етеді, сондай-ақ ғылыми зерттеулер, экологиялық мониторинг және ағартушылық жұмыстар үшін құнды табиғи ландшафттарды сақтайды.

Осылайша, «Қызылсай» МӨТП Қазақстанның шөлдік аймағының үлгілік табиғи аумағы ретінде жоғары экологиялық және ғылыми мәнге ие. Ол типтік және бірегей экожүйелерді, флора мен фаунадағы сирек кездесетін түрлерді сақтауға, сондай-ақ Үстірт пен Каспий ойпатының ландшафттарының тұрақты қызметі үшін қажетті табиғи жағдайларды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

2.2. Басқарудың ағымдағы мақсаттары

«Қызылсай» МӨТП басқарудың негізгі мақсаты — табиғи орта мен адам арасындағы үйлесімді өзара байланысты қамтамасыз ете отырып, аймаққа тән, сирек және бірегей табиғи кешендерді олардың барлық құрамдас бөліктерімен бірге табиғи күйінде сақтау болып табылады.

«Қызылсай» МӨТП-ні басқарудың ағымдағы мақсаттары мыналар болып табылады:

1. Қорғалатын және оған іргелес аумақтардағы табиғи экожүйелерді, биологиялық алуан түрлілікті және өсімдіктер мен жануарлар дүниесінің генетикалық қорын зерттеу, сақтау және қалпына келтіру;

2. Табиғи кешендердің табиғи даму заңдылықтарын анықтау, орта, түрлер мен қауымдастықтардың жай-күйі туралы жаңа ғылыми білім алу;

3. Тіршілік ортасы мен ондағы компоненттердің жағдайын жүйелі экологиялық мониторинг жүргізу, олардың жай-күйін бағалау, кедергілер мен қауіп-қатерлерді анықтау және жою;

4. Барлық мүдделі тараптар мен жергілікті қауымдастықтардың қатысуымен интеграцияланған тәсіл негізінде тіршілік ортасы мен биоалуантүрлілікті тұрақты басқару;

5. Бірегей табиғи кешендерді сақтау режимін және рекреациялық жүктемелердің нормаларын сақтай отырып, рекреациялық-туристік және экологиялық туризм қызметін дамыту;

6. Экологиялық ағарту — жергілікті халықты, оқушылар мен студенттерді экологиялық тұрғыдан тәрбиелеуге бағытталған ағартушылық қызмет және олардың парктің қызметіне практикалық көмек көрсетуі;

7. Парктің инфрақұрылымын жақсартуға және оған жүктелген міндеттерді орындауға бағытталған шектеулі шаруашылық қызметті жүзеге асыру;

8. Жергілікті халықпен жұмыс — экологиялық тәрбиені арттыру, табиғатқа зиян келтірмейтін баламалы шаруашылық түрлерін дамыту және халықтың өмір сүру деңгейін парктің қызметіне тарту арқылы қолдау.

2.3. МӨТП қызметінің алдыңғы кезеңін бағалау

2.3.1. Қызылсай МӨТП-ның ағымдағы қызметінің тиімділігін бағалау

Есептік кезеңде «Қызылсай» мемлекеттік өңірлік табиғи паркінің қызметі табиғи кешендердің сақталуын қамтамасыз етуге, инфрақұрылымды дамытуға және табиғатты қорғау шараларының тиімділігін арттыруға бағытталды. Басты назар флора мен фаунаны қорғауға, халықты экологиялық тұрғыдан ағартуға және экотуризмді дамытуға аударылды.

Табиғи кешендерді қорғау Қазақстан Республикасының «Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар туралы» Заңының 31-бабына сәйкес жүзеге асырылады. Парк аумағы бес филиалға бөлінген, олардың әрқайсысында мемлекеттік инспекторлар бекітілген инспекторлық кордондар бар. Аумақты қорғау жұмыстарына директордың орынбасары, өртке қарсы қорғау

бөлімінің бастығы және филиалдардың аға инспекторлары басшылық етеді.

«Қызылсай» МӨТП штатында 97 қызметкер жұмыс істейді, олардың 57-сі – мемлекеттік инспекторлар. Инспекторлар арнайы киіммен, байланыс құралдарымен, өртке қарсы жабдықтармен және көлікпен қамтамасыз етілген. Инспекторлық құрам өздеріне жүктелген міндеттерді орындау үшін жеткілікті тәжірибе мен біліктілікке ие. Мемлекеттік инспекторлар тәулік бойы патрульдеу жұмыстарын жүргізіп, табиғатты қорғау режимінің сақталуын бақылайды және жергілікті полиция органдарымен өзара әрекеттеседі.

Жүргізілген іс-шаралардың нәтижесінде браконьерлік жағдайларының саны азайды. Өрт қауіпсіздігі бөлімі өрттің алдын алу шараларын ұйымдастыруды үйлестіреді.

Жануарлар дүниесін қорғау және өсімін молайту бөлімі жануарлар санының есебін жүргізуді, биотехникалық іс-шараларды және экожүйелердің жағдайын мониторингтеуді ұйымдастырады. Тұрақты түрде бірлескен рейдтер, аумақты тұрмыстық қалдықтардан тазалау, қалпына келтіру және алдын алу жұмыстары жүргізіледі.

Туристік бағыттардың, табиғи және тарихи-мәдени нысандардың жағдайына бақылау тұрақты түрде жүргізіледі. Саябаққа келушілер саны рұқсат етілген рекреациялық жүктеме шегінде, бұл табиғи кешендердің тұрақты күйін сақтауға мүмкіндік береді.

МӨТП-нің қызметі ғылыми және ағартушылық бағыттарды да қамтиды. Табиғи экожүйелердің динамикасын бақылауға және зерттеуге бағытталған «Табиғат шежіресі» бағдарламасы жүзеге асырылуда. Білім беру іс-шаралары, акциялар мен жергілікті халықпен кездесулер өткізіледі, мектептермен және бұқаралық ақпарат құралдарымен өзара байланыс белсенді дамып келеді.

Талдау нәтижелері бойынша парк өз функцияларын тиісті деңгейде орындайтыны байқалады:

- табиғатты қорғау режимі мен экожүйелердің тұрақты күйі қамтамасыз етіледі;
- табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану бағыттары дамып келеді;
- табиғи және мәдени мұра нысандары сақталады;
- материалдық-техникалық база мен кадрлық әлеует нығайып жатыр;
- экологиялық ағарту және туризм саласындағы жұмыс жетілдірілуде.

Жалпы алғанда, есептік кезеңдегі МӨТП-нің қызметі нәтижелі деп бағаланады. Табиғи кешендердің сақталуы қамтамасыз етілген, аумақтың қызмет етуі тұрақты, ал жинақталған тәжірибе басқару жүйесін одан әрі жетілдіруге, табиғатты қорғау шараларының тиімділігін арттыруға және ғылыми-зерттеу қызметін кеңейтуге алғышарттар жасайды.

Алайда, Маңғыстау облысы әкімдігінің 2021 жылғы 4 қазандағы № 239 қаулысымен бекітілген «Қызылсай» мемлекеттік табиғи паркі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі көрсететін қызметтер үшін тарифтер мөлшері бойынша қызметтер ұйымдастырылмаған және алдағы уақытта аталған тарифтер мөлшеріне МӨТП территориясына жаяу жүргінші және көлікпен кіру

қызметін қосу ұсынылады.

Сонымен қатар, Қазақстан Республикасы «Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар туралы» Заңының 38-бабына сәйкес жанама орман пайдалану қызметін, оның ішінде шектеулі мал жаю мен шөп шабуды жүзеге асыру ұсынылады.

2.3.2. МӨТП-нің экологиялық білім беру қызметін бағалау

Экологиялық ағарту және рекреациялық-туристік қызмет ғылым бөлімі арқылы үйлестіріледі. Сондай-ақ экологиялық, ғылыми-танымдық және корпоративтік туризм мен демалыс бағытындағы ұйымдасқан туристік топтарды қабылдау жүзеге асырылады. Халықтың экологиялық мәдениетін арттыруға ерекше көңіл бөлінді. Шетпе ауылының мектептерінде және өңір мекемелерінде тақырыптық сабақтар, байқаулар мен көрмелер ұйымдастырылды. Парк аумағында бақылау алаңдары мен экотроптар (экологиялық соқпақтар) жұмыс істеді, оқушылардың, студенттердің және туристердің қатысуымен экскурсиялар өткізілді.

Өңірлік парктің халықты экологиялық ағарту бойынша негізгі іс-шаралары мыналар болып табылады:

- 1) экологиялық білімді насихаттау, өңірлік парктің қызметін бұқаралық ақпарат құралдарында жариялау;
- 2) дәрістер, әңгімелер және кеңестер өткізу;
- 3) семинарлар ұйымдастыру.

2.3.3. Туристік және рекреациялық қызметті бағалау

Туристік маршруттар мен жаяу жүру жолдарын, олардың саны, ұзындығы, рекреациялық сыйымдылығы, орналасуы.

МӨТП аумағында 5 туристік маршрут салынды.

Турмаршруттардың ұзындығы, рекреациялық сыйымдылығы және оларды жайластыру қосымшада келтіріледі.

МӨТП бару, келушілердің, оның ішінде шетелдіктердің саны мен көлемі, келу маусымдылығы.

Тәжірибе көрсеткендей, паркке келушілердің саны маусымдық сипатқа ие. Ең көп келушілер жаз мезгілінде тіркеледі, ал қысқы кезеңде туристер мен демалушылардың саны аз болады.

ЕҚТА аумағында кең таралған демалыс түрлері, демалушылар саны, олармен жүргізілетін жұмыс.

МӨТП аумағында экологиялық туризмнің ғылыми, танымдық және рекреациялық түрлері дамып келеді. Солардың ішінде ең кең тарағаны — рекреациялық туризм, яғни табиғат аясында демалу бағыты. Себебі паркке келушілердің басым бөлігі табиғатта тынығып, аймақтың геоморфологиялық, археологиялық және өзге де көрікті табиғи нысандарын тамашалауға қызығады.

МӨТП-ке келушілердің көбі қысқа мерзімді демалыс — «демалыс күнгі тынығу» мақсатында келеді. Туристер мен демалушыларға қолайлы жағдай жасау үшін рекреациялық аймақтар ұйымдастырылды, олардың инфрақұрылымы абаттандырылған: көлеңкелік шатырлар, беседкалар, от

жағуға арналған орындар, үстелдер мен орындықтар орнатылған.

Мемлекеттік инспекторлар демалушылар мен туристердің тәртібін, туристік нысандардың сақталуын, сондай-ақ бағыттар мен жаяу жүру жолдарындағы тазалықтың қамтамасыз етілуін қадағалайды.

2.3.4. Ғылыми қызметті бағалау

Ғылыми-зерттеу жұмыстары ғылыми бөлімнің қызметкерлерімен жүргізіледі. Бөлім мамандары парктің жыл сайынғы «Табиғат шежіресін», фенологиялық бақылау материалдарын және табиғат күнтізбесін әзірлейді, республикалық деңгейдегі кеңестер мен конференцияларға қатысады. Сонымен қатар өсімдіктерді гербарийлеу және олардың түрлік құрамын зерттеу жұмыстары жүргізіледі.

Қазақстан Республикасының «Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар туралы» Заңының 41 және 44-баптарына сәйкес, парктің ғылыми қызметінің негізгі бағыты — биологиялық әртүрлілікті сақтау әдістерін әзірлеу және «Табиғат шежіресі» бағдарламасы бойынша экологиялық жүйелер мен жекелеген табиғи нысандардың мониторингін жүргізу болып табылады.

Ғылыми-зерттеу қызметі паркта келесі түрде ұйымдастырылып, жүзеге асырылады:

- ғылыми-зерттеу бөлімінің штаттық қызметкерлері арқылы;
- ынтымақтастық жоспарына сәйкес білім беру мекемелерімен бірлесе отырып.

Жүргізілген жұмыстардың нәтижелері — есептер, жобалар және өзге де материалдар түрінде — міндетті түрде ғылыми-зерттеу бөліміне тапсырылады. Бұл деректер «Қызылсай» МӨТП ғылыми-ақпараттық деректер базасын қалыптастыру және жыл сайынғы «Табиғат шежіресі» кітабын дайындау барысында пайдаланылады.

2.3.5. Шектеулі шаруашылық қызметін бағалау

«Қызылсай» МӨТП-нің аумағындағы шектеулі шаруашылық қызмет арнайы және реттелетін режимі бар аймақтарда, негізінен буферлік аймақта жүзеге асырылады. Оның мақсаты — табиғи кешендерге зиян келтірмей, парк инфрақұрылымының жұмыс істеуін қамтамасыз ету және рекреациялық қызметті дамыту.

Бұл аймақ шегінде әкімшілік-шаруашылық және рекреациялық мақсаттағы нысандарды — күзет қызметтерін, туристік орталықтарды, кемпингтерді, қонақ үйлерді, мұражайларды және келушілерге қызмет көрсетуді, экологиялық туризмді дамытуды қамтамасыз ететін өзге де нысандарды орналастыруға рұқсат етіледі.

Шаруашылық қызмет табиғатты қорғау заңнамасының талаптары мен функционалдық аймақтарға бөлу ережелерін ескере отырып жүзеге асырылады. Оны жүргізу барысында жабайы жануарлардың көшу бағыттары ескеріледі, сирек кездесетін және эндемикалық түрлердің өсетін орындары, аймаққа тән және бірегей өсімдік қауымдастықтары, сондай-ақ геологиялық ескерткіштер мен жер бедерінің ерекшеленетін табиғи нысандары сақталады.

Мүмкін болатын теріс әсердің негізгі факторларына көлік жүктемелері, іштен жану қозғалтқыштарынан шығатын қалдықтар және топырақ жамылғысының ішінара бұзылуы жатады. Бұл әсерлер жергілікті сипатқа ие және қолданыстағы табиғатты қорғау шаралары аясында бақылауға алынады.

Жалпы алғанда, «Қызылсай» МӨТП-де шектеулі шаруашылық қызмет белгіленген нормаларға сәйкес ұйымдастырылған және табиғи кешендердің жағдайына айтарлықтай әсер етпейді.

2.3.6. Басқарудың негізгі қауіптері мен мәселелері

Ішкі және сыртқы табиғи факторлар

1. Өрт. Өрттің шығу себебі табиғи факторлар (құрғақ найзағай және т.б.) болуы мүмкін. Өрт салдарынан орман ағаштары мен бұталар жойылады, бұл орманның табиғи қалпына келуінің бұзылуына, өрттен әлсіреген екіпелерде аурулар мен зиянкестер ошақтарының дамуына және орманның қурауына әкеледі.

2. Қар аз түсетін қатаң қыс мезгілдері. Әдетте бұл аймаққа қар аз түседі. Соның нәтижесінде құстар мен жануарлар санының азаюына қауіп төнеді. Алайда, жабайы жануарлардың қырылуын қысқы кезеңде қоректендіруді күшейту және басқа да биотехникалық шараларды қолдану арқылы азайтуға болады.

3. Көшкіндер. Мұндай құбылыстар парктің әртүрлі бөліктерінде дерлік жыл сайын байқалады. Нөсер жаңбырлар өсімдік және топырақ жамылғысын шайып, бұзып жібереді, кейбір жануарлардың қырылуына себеп болады және табиғи ландшафттың бұзылуына әкеледі. Бұл табиғи апат жер қойнауының борпылдақ жыныстарының гравитациялық күштің әсерінен еңіс бойымен төмен сырғуынан туындайды, көбінесе олардың судың әсерінен (мол жауын-шашын немесе қардың күрт еруі) ылғалдануынан болады.

Ішкі және сыртқы антропогендік факторлар

«Қызылсай» МӨТП-нің аумағындағы антропогендік әсерлер шаруашылық қызметпен, рекреациялық пайдаланумен, көлік инфрақұрылымымен және табиғатты қорғау шараларының материалдық-техникалық қамтамасыз етілуінің жеткіліксіздігімен байланысты факторлардың жиынтығының ықпалында қалыптасады.

1. Өрттер мен тұтанулар. Ең жиі кездесетін жағдайлар адам факторының әсерінен — туристер мен жергілікті тұрғындардың отты абайсыз қолдануынан туындайды.

2. Ұйымдастырылмаған туризм. Инспекторлар жүргізіп отырған мониторинг пен алдын алу шараларына қарамастан, табиғатты қорғау режимін бұзу фактілері әлі де тіркелуде: аумақты қоқыспен ластау, өсімдіктерге зиян келтіру, белгіленбеген орындарда от жағу жағдайлары кездеседі.

3. Браконьерлік. Қорғау шараларын күшейту, тұрақты патрульдеу және инспекторларды техникалық құралдармен қамтамасыз ету құқықбұзушылықтардың санын азайтуға мүмкіндік берді. Алайда негізгі және қорықтық аумақтарда заңсыз аңшылық пен жануарларды аулау

фактілері әлі де тіркеліп отыр.

4. Көлік әсері. Автокөліктердің қозғалысы ауа мен топырақтың ластануына, шудың артуына әкеледі, сондай-ақ парк аумағына құқықбұзушылардың кіруін жеңілдетеді.

5. Жеке құрылыстар мен мал жаю. Жағалау маңындағы елді мекендердің дамуы және ауыл шаруашылығы қызметі қоршаған ортаның ластануына, топырақтың тозуына, беткей эрозиясына және су айдындарының ластануына әкеледі, сонымен қатар жабайы жануарларға мазасыздық тудырады.

Әкімшілік және құқықтық шектеулер

Әкімшілік жауапкершілікке тарту рәсімдерінің қолданыстағы тәртібі инспекторлардың дала жағдайындағы жұмысын қиындатады: құқық бұзушыларды уәкілетті органдарға жеткізу және куәгерлердің қатысуы талап етіледі. Айыппұлдан түскен қаражат республикалық бюджетке жіберіледі, бұл өз кезегінде қорық инспекторларын материалдық ынталандырудан айырады. Осыған байланысты заңнамаға түзетулер енгізіп, құқық бұзушылықтарды анықтағаны үшін марапаттау жүйесін енгізу қажеттілігі туындап отыр.

Елді мекендердің жақын орналасуы ұлттық парк аумағына рұқсатсыз кіру жағдайларын туындатады. Жергілікті деңгейде табиғатты қорғау талаптары толық сақталмайды, ал өңірлік билік органдары тарапынан туризмді дамытуға көрсетілетін қолдау жеткіліксіз болып отыр.

Ұйымдастырушылық-экономикалық мәселелер

1. Қаржыландырудың жеткіліксіздігі. Бюджеттік қаражаттың шектеулілігі инфрақұрылымды дамытуға, ғылыми зерттеулер жүргізуге, туризмді өркендетуге және қажетті жабдықтар мен көлік құралдарын сатып алуға кедергі келтіреді.

2. Білікті кадрлардың тапшылығы. Еңбекақының төмендігі мен әлеуметтік кепілдіктердің болмауына байланысты ЕҚТА-да мамандар жетіспейді. Қорық ісі саласында кадрларды даярлау және қайта даярлау жүйесін құру қажет.

3. Ғылыми және ағартушылық бағдарламалардың жеткіліксіздігі. Қаржыландырудың аздығы мен ғылыми бастамаларды қолдаудың әлсіздігі зерттеулер мен экологиялық ағартушылықтың дамуын тежейді.

4. Үйлестіру мен тәжірибе алмасудың жеткіліксіздігі. Біліктілікті арттыру және тәжірибе алмасу мақсатында ЕҚТА қызметкерлері үшін семинарлар мен кеңестерді тұрақты түрде өткізу орынды болып табылады.

5. Баспа белсенділігі. Ғылыми мақалаларды жариялау құнының жоғары болуына байланысты Қазақстанның ЕҚТА аясында ғылыми еңбектер жинағын өз атынан шығару ұсынылады.

Анықталған ішкі және сыртқы факторлар жүйелі сипатқа ие болып, кешенді тәсілді қажет етеді. «Қызылсай» МӨТП-ні басқару тиімділігін арттыру нормативтік-құқықтық базаны жетілдіру, қаржыландыруды ұлғайту,

материалдық-техникалық базаны нығайту және кадрлық әлеуетті дамыту арқылы мүмкін болады. Бұл шаралар табиғи кешендерді ұзақ мерзімді сақтау мен парк аумағының тұрақты дамуын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

3. Басқару жоспарын іске асыру тетіктері

3.1. Басқару мақсаттары

3.1.1. Басқарудың ұзақ мерзімді мақсаттары

Табиғи (бұзылмаған) жағдайда парк табиғи кешендері мен экожүйесін сақтау МӨТП әкімшілігінің ең маңызды ұзақ мерзімді мақсаты болып табылады. Осы түпкі мақсатқа қол жеткізуге бағытталған парктің барлық өзге міндеттері мен ілесіп іс-шаралары осы мақсатқа бағындырылады.

МӨТП-ні басқарудың екінші ұзақ мерзімді мақсаты – аумақты аймақтарға бөлуге сәйкес қорғалатын табиғи кешендерді, табиғи және тарихи нысандарды экологиялық-ағартушылық, ғылыми, туристік, рекреациялық және шектеулі шаруашылық мақсаттарда реттелген, шектеулі және ғылыми тұрғыдан негізделген пайдалану болып табылады.

МӨТП-ні ұзақ мерзімді басқарудың үшінші мақсаты – қорғалатын аймаққа теріс әсердің алдын алумен қатар, МӨТП-нің қорғаныс аймағында табиғи ресурстарды теңгерімді шаруашылық тұрғыдан пайдалану, сыртқы шаруашылық қызметті реттеу және баламалы шаруашылық бағыттарын енгізу арқылы қорғаныс аймағында тұратын жергілікті халықтың тұрақты өмір сүруін қамтамасыз ету болып табылады.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, басқарудың бірыңғай ұзақ мерзімді мақсаты былайша анықталуы мүмкін: «Қызылсай» МӨТП және оның көршілес аумағын интеграциялық тұрақты басқару, типтік және бірегей экожүйелерді, биологиялық және ландшафтық әртүрлілікті сақтау, олардың экологиялық-ағартушылық, ғылыми, туристік, рекреациялық және шектеулі шаруашылық мақсаттарда шектеулі және ғылыми негізделген пайдаланылуын қамтамасыз ету».

«Қызылсай» МӨТП жұмыс жоспарының үлгісі, іс-шаралар, есеп беру нысандары мен орындау мерзімдері 15-кестеде көрсетілген.

15-кесте

«Қызылсай» МӨТП жұмыс жоспарының үлгісі

Іс-шара	Есеп беру нысаны	Орындау мерзімі
1. Флора мен фаунаның қорғалатын түрлерінің мекендейтін жерлерін қорғау жөніндегі іс-шаралар		
1.1. Жануарлардың түр құрамын, санын, таралуын, жай-күйін бағалауды зерттеу (мамандарды тарту арқылы)	Атқарылған жұмыс туралы есеп	Жыл сайын
1.2. Қорық аумағында флора мен фаунаның сирек кездесетін және Қызыл кітапқа енгізілген түрлерін тіркеу (мамандарды тарту арқылы)	Атқарылған жұмыс туралы есеп	Жыл сайын

Іс-шара	Есеп беру нысаны	Орындау мерзімі
1.3. Жануарлардың ең көп саны мекендейтін жерлерде бақылау пункттерінің желісін құру	Атқарылған жұмыс туралы есеп	Жүзеге асырылу шамасына қарай
1.4. Жануарларды, құстарды және өсімдіктерді қорғау және сақтау жөніндегі ақпараттық тақтайшаларды орнату	Атқарылған жұмыстар актісі	Жыл соңына дейін
1.5. Құстардың маусымдық ұшып өтуін бақылау, фототүзақ орнату	Атқарылған жұмыстар актісі	Жыл сайын
1.6. Парк инспекторлары көліктерін және байланыс құралдарын GPS-пен қамтамасыз ету	Атқарылған жұмыстар актісі	2027 жылы
2. Өрттің алдын алу жөніндегі іс-шаралар		
2.1. Өртке қарсы үгіт-насихат	Атқарылған жұмыс туралы есеп	Өртке қарсы кезеңі
2.2. Қорықтағы табиғи ресурстарды сақтау мәселелері бойынша насихаттау және ақпараттық жұмыс	Атқарылған жұмыс туралы есеп	Жыл бойы
2.3. Аумақты патрульдеу	Есеп	ай сайын
2.4. Өрт қауіпсіздігі ережелерін бұзушылықтарды анықтау бойынша рейдтер/тексерістер өткізу	Атқарылған жұмыс туралы есеп	Жүзеге асырылу шамасына қарай
3. Браконьерлікпен күрес жөніндегі іс-шаралар		
3.1. Аң аулау мен мал жаю ережелерін бұзушылықтарды, сондай-ақ табиғатты қорғау заңнамасын бұзушылықтарды анықтау бойынша рейдтер/тексерістер өткізу	Атқарылған жұмыс туралы есеп	Жүзеге асырылу шамасына қарай
3.2. Браконьерлікке қарсы күрес бойынша есеп	Есеп	Жүзеге асырылу шамасына қарай
3.3. Парк инспекторларын қарумен қамтамасыз ету	Атқарылған жұмыс туралы есеп	2026 жылы
3.4. Резерв аумақтардағы (қор жерлеріндегі) жануарлар дүниесін сақтау, олардың тіршілік ету ортасын қорғау және заңсыз аулауға жол бермеу.	Атқарылған жұмыс туралы есеп	Жыл бойы
4. Экологиялық ағарту және туризм		
4.1. Экологиялық соқпақтар мен ақпараттық стендтер орнату (бұрынғыларын жаңарту)	Атқарылған жұмыс туралы есеп	2026 жылы
4.2. «Таза Қазақстан» республикалық экологиялық акциясы шеңберінде аумақты тазалау шараларын ұйымдастыру	Атқарылған жұмыс туралы есеп	Жыл сайын
4.3. Мектептермен бірлесіп экосабактар мен экосаяхаттар ұйымдастыру	Атқарылған жұмыс туралы есеп	Жыл сайын
4.4. «Парктер шеруі» акциясы аясында бұлақ	Атқарылған	Жыл сайын

Іс-шара	Есеп беру нысаны	Орындау мерзімі
көздерін ашу	жұмыс туралы есеп	
5. Қызмет көрсетуді ұйымдастыру		
5.1. Жанама орман пайдалану қызметін, оның ішінде шектеулі мал жаю мен шөп шабуды жүзеге асыру	Атқарылған жұмыс туралы есеп	Жыл сайын
5.2. «Қызылсай» мемлекеттік табиғи паркі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі көрсететін қызметтер үшін тарифтер мөлшері бойынша қызметтерді ұйымдастыру	Атқарылған жұмыс туралы есеп	Жыл сайын
5.3. Ауданның жергілікті атқарушы органына жайылымдар мен шабындықтар алып жатқан алаңдар мен олардан бос алаңдарды, олардың орналасқан жерін көрсете отырып, мемлекеттік орман қорының шөп шабу және мал жаю мүмкін болатын учаскелері туралы, сондай-ақ оларды пайдалану шарттары туралы мәліметтерді ағымдағы жылғы 1 қарашадан кешіктірмей ұсыну	Атқарылған жұмыс туралы есеп	Жыл сайын

3.1.2. Басқарудың қысқа мерзімді мақсаттары

МӨТП-ні ұзақ мерзімді басқарудың жоғарыда аталған мақсаттарына сүйене отырып, басқарудың келесі орта мерзімді мақсаттарын анықтауға болады:

Табиғи кешендерді, бірегей және үлгілік табиғи учаскелерді, сондай-ақ табиғи және тарихи-мәдени мұра нысандарын сақтау бойынша:

1) белгіленген аумақты тікелей қорғау және бекітілген зоналау режимінің сақталуын қадағалау, қоршаған аймақтағы сыртқы шаруашылық қызметті оның режиміне сәйкес табиғатты қорғау нормалары мен ережелеріне сай реттеу;

2) мал мен жабайы жануарлар арасында қолайлы санитариялық-эпидемиологиялық жағдайды қамтамасыз ету;

3) өрт қауіпсіздігін қамтамасыз ету;

4) жабайы жануарлардың оңтайлы рұқсат етілген санын биотехникалық әдістер арқылы сақтау немесе қалпына келтіру;

5) қарулы аңшылық және кәсіптік мақсаттағы жануарлардың жағдайын бақылау және ғылыми негізделген есептеулер мен бекітілген алыну нормалары негізінде олардың шектеулі мөлшерде алынуын ұйымдастыру;

6) жабайы жануарлар санының мерзімді есебін жүргізу;

7) МӨТП-ның ғылыми зерттеулерін орындау шеңберінде ландшафттардың, рельефтің, жануарлар мен өсімдіктер әлемінің жай-күйіне мониторинг жүргізу;

8) қоныс аударатын жануарлардың көші-қон жолдарының қауіпсіздігін сақтау және қамтамасыз ету;

9) автожолдар желісінің орналасуын, автокөлік қозғалысын қоса алғанда, МӨТП-нің шаруашылық қызметін оңтайландыру және реттеу;

10) табиғи кешендерді сақтау бойынша қорғау және қалпына келтіру жұмыстарын жүргізу (су тасқынына қарсы, топырақты қорғау, орманды қалпына келтіру іс-шаралары);

11) туристік-рекреациялық қызметке және туристердің аумаққа келуіне мониторинг жүргізу;

12) МӨТП-нің қорғалатын аймағының ішінде бөлінген учаскелерге бару және бөгде шаруашылық қызметті жүргізу тәртібін әзірлеу;

13) табиғат қорғау қағидалары мен нормаларына сәйкес сервитуттық (күзет) аймақта бөгде шаруашылық қызметті реттеу, сондай-ақ жергілікті тұрғындар үшін баламалы, кедергісіз шаруашылық түрлерін енгізу;

14) бекітілген жоспарларына сәйкес өрттен қорғау және өзге де жұмыстарды толық көлемде жүргізу;

15) МӨТП-нің табиғи және тарихи-мәдени объектілерінде қорғау және қалпына келтіру іс-шараларын сақтау және қажет болған жағдайда жүргізу.

МӨТП-нің парк пен қорғау аймағының қорғаныс режимін қамтамасыз ету бойынша:

1) жаңа кордондарды салу және барларын жөндеу, олардың су, электр және жылу қамтамасыз етілуі;

2) бекітілген нормативтерге сәйкес кордондардың орналасуын және мемлекеттік инспекторлардың санын оңтайландыру, бір инспекторға түсетін жүктемелерді ескере отырып;

3) «Қызылсай» МӨТП инспекторлық қызметінің сапалық құрамын және тиімділігін жақсарту үшін тиісті білім алу, мерзімді аттестация өткізу, кадрларды дайындау және қайта дайындау, біліктілігін арттыру және оқыту, жалақыны көтеру, зиянды еңбек жағдайлары үшін үстемеақы енгізу, қосымша жұмыс сағаттары үшін төлемдерді енгізу жұмыстарын жүргізу;

4) қорғау қызметін автокөлік, мотоцикл, тегеурінді мал көліктері мен су көлігімен, заманауи құрал-жабдықтармен, кеңсе техникасымен және жабдықтармен қамтамасыз ету (күн және жел электрстанциялары, фототұзақтар, дрондар, радиостанциялар, навигаторлар, видео-фото камералар, электрошок құралдары және т.б.);

5) ішкі істер органдарымен, табиғатты қорғау прокуратурасымен, төтенше жағдайлар, өрт қауіпсіздігі органдары мен аудандық әкімдіктерімен бірлескен жедел қызмет бойынша тұрақты байланыстар орнату және келісімшарттар жасау, өрт және басқа да төтенше жағдайлар кезінде бірлескен әрекет жасау;

6) МӨТП қорық қызметі арқылы табиғатты қорғау заңнамасын бұзудың фактілерін кеңірек анықтау (жануарлар әлемінен бөлек, орман, су, жер және санитарлық-эпидемиологиялық заңнамаларды бұзу жағдайлары бойынша);

7) Жергілікті халықпен алдын алу табиғатты қорғау жұмыстарының сапасын арттыру және олардың түрлерінің әртүрлілігін көбейту;

8) Ішкі істер органдары, прокуратура, орман шаруашылығы, ауыл шаруашылығы, жер және су ресурстары басқармаларын тарту арқылы жергілікті халықпен кездесулер ұйымдастыру және мемлекеттік инспекторлар құрамын оқыту.

Экологиялық ағарту және насихат жүргізу бойынша:

1) экологиялық ағартушылық пен насихаттау арқылы жергілікті

халықтың, мектеп оқушылары мен студенттердің МӨТП қызметін түсінуін қалыптастыру және қолдауын күшейту;

2) МӨТП және оның қорғау аймағында табиғатты қорғау заңнамасын бұзу деректерінің санын азайту;

3) Маңғыстау облысы көлемінде халықты экологиялық ағарту және насихаттау аясын кеңейту;

4) МӨТП-ке келушілер мен туристерге арналған визит-орталықтарды құру, оларды келушілерді қабылдау үшін заманауи техника және жиһазбен жабдықтау;

5) экологиялық ағарту және насихаттау үшін ұйымдастыру техникасын сатып алу;

6) мектеп оқушылары, студенттер және жергілікті тұрғындар үшін экологиялық акциялар, мерекелер, лекциялар, сабақтар, кездесулер, семинарлар өткізу;

7) жергілікті тұрғындар мен шаруашылық субъектілері үшін экологиялық ауыл шаруашылығын жүргізу және баламалы шаруашылық жүргізу бойынша оқыту сабақтарын өткізу;

8) МӨТП туралы туралы экологиялық бейнежазбалар немесе бейнефильмдер жасау;

9) экологиялық бейнежазбаларды теледидар арқылы көрсету;

10) баспасөз арқылы экологиялық-ағартушылық және насихаттау өнімдерін шығару және тарату;

11) мектеп оқушылары мен студенттерді табиғатты қорғау іс-шараларына тарту мақсатында экологиялық патрульдер (немесе ұлттық парк достары клубтары) құру, олардың парктегі табиғатты қорғау, экологиялық-ағартушылық және ғылыми жұмыстарға қатысуын қамтамасыз ету.

Ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізу, биологиялық және ландшафтық әртүрлілікті, сирек кездесетін және жойылып бара жатқан өсімдіктер мен жануарларды, тарихи және табиғи нысандарды сақтау, оларды қорғауды жақсарту, тиімді пайдалану және қалпына келтірудің ғылыми-тәжірибелік әдістерін әзірлеу мақсатында МӨТП мен оның қорғау аймағында жүргізу бойынша:

1) Өсімдіктер мен жануарлар әлемінің маңызды нысандары, биологиялық әртүрлілік қауымдастықтары, аймақтық парктің экожүйелеріне қатысты ғылыми тақырыптарды әзірлеу және орындау МӨТП-нің ғылыми бөлімшесімен қатар сыртқы ғылыми ұйымдардың қатысуымен жүзеге асыру;

2) Өсімдіктер мен жануарлар әлемінің нысандарының, биологиялық әртүрлілік қауымдастықтарының, аймақтық парктің экожүйелерінің жағдайын бағалау және олардың табиғи және антропогендік факторлардың әсерінен болатын өзгерістерін зерттеу;

3) МӨТП-нің биологиялық және ландшафтық әртүрлілігін, табиғи кешендерін сақтау және пайдалану жөнінде ғылыми-тәжірибелік ұсыныстарды әзірлеу, оларды қоғамға таныстыру және МӨТП басқару ісінде енгізу.

МӨТП-нің мониторингін жүргізу бөлігінде «Табиғат шежіресі» бағдарламасы аясында экожүйелерді, табиғи кешендерді және табиғи нысандарды, сонымен қатар шетелдік шаруашылық қызметін, шектеулі және туристік-рекреациялық қызметті қоса алғанда бақылау бойынша:

1) «Табиғат шежіресі» бағдарламасы бойынша мониторингтік алаңдардан мәліметтер жинау және табиғатта МӨТП инспекторлық құрамымен бақылаулар жүргізу;

2) Мемлекеттік инспекторларды «Табиғат шежіресі» бағдарламасы бойынша мәліметтерді жинау мен тіркеуге, табиғатта бақылау жүргізуге және оны жазбаша түрде жүйелеуге оқыту;

3) «Табиғат шежіресі» бағдарламасы бойынша мәліметтерді жинау үшін мониторинг алаңдарын күтіп ұстау және жабдықтарды жаңарту;

4) МӨТП ғылыми бөлімімен антропогендік зақымданған жерлерде мониторинг алаңдарын ұйымдастыру және осы жерлердің жағдайын бақылау;

5) МӨТП-нің шектеулі шаруашылық және туристік-рекреациялық қызметін, соның ішінде шектеулі әуесқойлық аулау мен балық аулауды мониторингтеуін ұйымдастыру;

6) «Табиғат шежіресі» бағдарламасы бойынша алынған мәліметтер мен бақылауларды өңдеу, деректерді бағалау, МӨТП-нің жылдық және бес жылдық «Табиғат шежіресі» есептерін дайындау;

7) Экожүйелердің, табиғи кешендердің және табиғи нысандардың бір жылдық және бес жылдық өзгерістерін бағалау;

8) «Табиғат шежіресі» бағдарламасының көпжылдық деректеріне негізделе отырып, биологиялық және ландшафтық әртүрлілікті, табиғи нысандарды сақтау бойынша ғылыми-тәжірибелік ұсыныстар әзірлеу;

9) «Табиғат шежіресі»-нің қорытындыларын қоғамға таныстыру және ғылыми-тәжірибелік ұсыныстарды МӨТП басқару тәжірибесіне енгізу.

Зақымдалған табиғи кешендерді, табиғи нысандарды, табиғи және тарихи-мәдени мұра объектілерін қалпына келтіру саласында, соның ішінде ықтимал қалыптан тыс табиғи құбылыстардан қорғау:

1) Бұзылған табиғи кешендерді, табиғи объектілерді, табиғи және тарихи-мәдени мұраны, оның ішінде ықтимал қалыптан тыс табиғи құбылыстардан (құрғақшылық, көп қар түсу және т.б.) қорғауды қажет ететіндерді анықтау;

2) Қалпына келтіру және қорғау іс-шараларының тізбесін әзірлеу;

3) Бюджеттік шығындарды есептеу және жоспарлау, бұзылған табиғи кешендерде, объектілерде, оның ішінде қалыптан тыс табиғи құбылыстардың әсерінен қалпына келтіру және қорғау іс-шараларын орындау.

МӨТП аумағын туристік-рекреациялық және шектеулі шаруашылық мақсаттарда пайдалану бойынша:

1) Туристер үшін жаңа қызмет түрлерін көрсету;

2) Қолданыстағы туристік қызметтердің сапасын жақсарту;

- 3) МӨТП-нің табиғи және тарихи объектілеріне рекреациялық жүктеме нормаларын оңтайландыру, әзірлеу және сақтау;
- 4) Рекреацияны дамыту және стационарлық демалыс орындарын орналастыру;
- 5) Туризм және рекреация инфрақұрылымын дамытуға инвестициялар тарту және МӨТП учаскелерін жалға беру;
- 6) Туристік-рекреациялық және шектеулі шаруашылық пайдалану аймақтарында күрделі және маусымдық туристік объектілер салу;
- 7) Қолданыстағы турмаршруттар мен МӨТП қонақ үйлерінде туристерді қабылдау және оларға қызмет көрсету;
- 8) Клиенттермен және туристік фирмалармен маркетингтік жұмысты жақсарту;
- 9) Туристік бейне және баспа өнімдерін шығару және тарату.

3.2. Шекаралар мен аймақтарға бөлу

Қолданыстағы парк шекарасы және аймақтарға бөлу

«Қызылсай» МӨТП Маңғыстау облысы әкімдігінің қаулысымен құрылған, Маңғыстау облысының табиғи ресурстар және табиғат пайдалануды реттеу басқармасының «Қызылсай» мемлекеттік өңірлік табиғи паркі коммуналдық мемлекеттік мекемесі болып табылады.

«Қызылсай» табиғи кешендерді қорғау бөлімінің функционалдық аймақтары бойынша ерекше қорғалатын табиғи аумақты қорғау режимдері 16-кестеде көрсетілген.

16-кесте

«Қызылсай» табиғи кешендерді қорғау бөлімінің функционалдық аймақтары бойынша ерекше қорғалатын табиғи аумақты қорғау режимдері

№	Функционалдық аймақтың атауы	Ауданы, га	Қауіпсіздік режимі
1.	Ерекше қорғалатын табиғи аумақ	46 880	Қорғалған Табиғи кешендер мен мемлекеттік табиғи-қорық қоры объектілерінің табиғи жай-күйін бұзатын кез келген шаруашылық қызметке тыйым салынады.
2.	Экологиялық тұрақтандыру аймағы	72 679	Қорғалған Табиғи-қорықтық және мемлекеттік табиғи қор объектілерінің бұзылған кешендері мен нысандарын қалпына келтіру шараларын өткізу және реттелетін экологиялық туризмді жүзеге асырудан басқа, шаруашылық және рекреациялық қызметтерге тыйым салынады
3.	Туристік және рекреациялық қызмет аймағы	124 611	Тапсырысқа негізделген, мемлекеттік табиғи-қорық қорының табиғи кешендері мен нысандарын сақтау қамтамасыз ететін аймақ. Мөлшерленген туристік және рекреациялық пайдалану рұқсат етіледі (балық аулау мен аңшылықтан басқа), соның ішінде туристік маршруттар мен жолдарды ұйымдастыру, демалыс

			аймақтары мен бақылау алаңдарын салу, рекреациялық жүктемелер нормаларын ескере отырып.
4.	Шектеулі экономикалық қызмет аймағы	125 868	Тапсырысқа негізделген Әкімшілік-шаруашылық нысандары орналастырылады, парктің күзеті мен қызметін қамтамасыз етуге қажетті шаруашылық қызмет жүргізіледі, келушілерге қызмет көрсетіледі. Рұқсат етіледі: шектеулі мал жайылымы, шектеулі аудандарда ағаш және бұта отырғызу материалын өсіру, естелік бұйымдар шығару.
	Барлығы:	370 038	
	Парктың қорғау аймағы	128 739	Табиғи ресурстарды тұрақты пайдалануды қамтамасыз ететін жер пайдаланушылардың дәстүрлі шаруашылық қызметінің негізгі түрлеріне жол беріледі. Табиғат паркінің экологиялық жүйелеріне теріс әсер ететін табиғатты пайдалану және шаруашылық қызмет түрлеріне тыйым салынады немесе шектеледі.

Жергілікті маңызы бар «Тасорпа» мемлекеттік табиғи қаумалының функционалдық аймақтары бойынша ерекше қорғалатын табиғи аумақты қорғау режимдері 17-кестеде көрсетілген.

17-кесте

Жергілікті маңызы бар «Тасорпа» мемлекеттік табиғи қаумалының функционалдық аймақтары бойынша ерекше қорғалатын табиғи аумақты қорғау режимдері

№ н/ж	Функционалдық аймақтың атауы	Аудан, га	Қауіпсіздік режимі
1.	Мемлекеттік табиғи жергілікті маңызы бар қорық	160 086 48	Шаруашылық қызметтің реттелетін режимі Ғылыми, экологиялық, мәдени-ағартушылық және оқу мақсаттарында пайдалану.
	Барлығы:	160 086 48	

Жергілікті маңызы бар «Адамтас» мемлекеттік табиғи қаумағының функционалдық аймақтары бойынша ерекше қорғалатын табиғи аумақты қорғау режимдері 18-кестеде көрсетілген.

18-кесте

Жергілікті маңызы бар «Адамтас» мемлекеттік табиғи қаумағының функционалдық аймақтары бойынша ерекше қорғалатын табиғи аумақты қорғау режимдері

№ н/ж	Функционалдық аймақтың атауы	Аудан, га	Қауіпсіздік режимі
1.	Мемлекеттік табиғи	68 374,3	Реттелген

	жергілікті маңызы бар қорық		Ғылыми, экологиялық, мәдени-ағартушылық және оқу мақсаттарында пайдалану.
	Барлығы:	68 374,3	

Жергілікті маңызы бар «Манашы» мемлекеттік табиғи қаумалының функционалдық аймақтары бойынша ерекше қорғалатын табиғи аумақты қорғау режимдері 19-кестеде көрсетілген.

19-кесте

Жергілікті маңызы бар «Манашы» мемлекеттік табиғи қаумалының функционалдық аймақтары бойынша ерекше қорғалатын табиғи аумақты қорғау режимдері

№ н/ж	Функционалдық аймақтың атауы	Ауданы, га	Қауіпсіздік режимі
1	Экологиялық тұрақтандыру аймағы	66 032,6	Тапсырыс бойынша. Белгілі бір шаруашылық қызмет түрлері немесе кез келген басқа қызмет түрлері тыйым салынған, тек маусымдық шектеулерді есептемегенде. Бұл аймақ экологиялық тұрақтандыру аймағына, сондай-ақ туризм және демалыс аймағына кіреді.
2	Туристік және рекреациялық қызмет аймағы	4 668,6	Шектелген шаруашылық қызмет режимі. Табиғи кешендерді пайдалану шектеледі; дәстүрлі жер иелері мен жер пайдаланушылардың әдістері мен тәжірибелерінің табиғи кешендерге және мемлекеттік табиғи-қорық қоры қорларына зиян келтірмеуі қамтамасыз етіледі.
3	Шектеулі экономикалық қызмет аймағы	101 872	
	Барлығы:	172 573,2	

Әрбірінде өзіне тән ерекше қорғау режимі белгіленген функционалдық аймақтар территорияның қолжетімділігі, рекреациялық ресурстарының болуы, экожүйелердің жағдайы, өсімдіктер мен жануарлар әлемінің биологиялық әртүрлілік деңгейі негізінде бөлінген. Аймақты зоналау табиғи кешендерді ең толық қорғауды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Барлық бөлінген функционалдық аймақтарда «Қызылсай» МӨТП жоспарына сәйкес тапсырыс бойынша қорғау, сақтау және қалпына келтіру шаралары жүргізіледі.

«Қызылсай» МӨТП аумағының функционалдық аймақтарға бөлінуі және әр аймақтағы қызмет режимдері 20-кестеде көрсетілген.

20-кесте

«Қызылсай» МӨТП функционалдық аймақтарға бөлу

Негізгі міндеттер	Режим
Экологиялық тұрақтандыру аймағы	
Ең құнды табиғи кешендер мен	Тапсырыс бойынша. Белгілі бір мерзімге немесе

Негізгі міндеттер	Режим
нысандарды сақтауға жағдай жасау. Бұзылған жерлерді қалпына келтіру.	мерзімсіз, жыл мезгілдеріне байланысты кейбір шаруашылық және басқа да қызмет түрлеріне толық тыйым салу немесе шектеу, тек реттелетін экологиялық туризмге және мемлекеттік табиғи-қорық қорының бұзылған табиғи кешендері мен нысандарын қалпына келтіру шараларын өткізуге рұқсат етіледі.
Туристік және рекреациялық қызмет аймағы	
Парктегі көрнекті нысандармен танысуға, туристік және экскурсиялық маршруттарды ұйымдастыруға мүмкіндік жасау. Парктің аумағындағы негізгі тарихи-мәдени кешендерді сақтау және экскурсиялық көрсетуге жағдай жасау. Табиғи жағдайда демалысты ұйымдастыру.	Табиғи кешендер мен мемлекеттік табиғи-қорық қоры нысандарын сақтауды қамтамасыз ететін тапсырыс бойынша қорғау режимі енгізіледі. Осы аумақта реттелетін туристік және рекреациялық пайдалану рұқсат етіледі (балық аулау мен аңшылықтан басқа), соның ішінде туристік маршруттар мен жолдарды ұйымдастыру, палаткалық лагерьлер мен бақылау алаңдарын жасау, рекреациялық жүктемелер нормаларын ескере отырып жүргізіледі.
Шектеулі экономикалық қызмет аймағы	
Қорғалатын аймақтың қалыпты жұмыс істеуін қамтамасыз ету үшін қажетті шаруашылық қызметтерді жүргізу	Әкімшілік-шаруашылық тағайындалған нысандар орналастырылады, парктің қорғалуын және қызметін қамтамасыз ету үшін қажетті шаруашылық қызметтер жүргізіледі, сондай-ақ келушілерге қызмет көрсетіледі. Шаруашылық қызметтің мынадай түрлеріне рұқсат етіледі (ҚР Заңы № 175-ІІІ, 07.07.2006, 47-бап): шектеулі мал жаю, шектеулі аумақта ағаш және бұта түрлерінің көшеттерін өсіру, кәдесыйлар өндірісі.

Аталмыш территорияны зоналау, әртүрлі рекреациялық және шаруашылық қызметті сақтай отырып және дамыта отырып, генетикалық тұрғыдан құнды өсімдік қауымдастықтары мен жануарларды қорғауды қамтамасыз етеді. Жалпы алғанда, жоғарыда келтірілген функционалдық құрылым белгілі бір құрылымдық бірлікті көрсетеді және қорғау, рекреация және шаруашылық арасындағы кезеңдік қатынасты бейнелейді.

Болжанған МӨТП шекаралары мен зоналарының өзгерісі. Қазіргі уақытта жалпы ауданы өзгерместен «Манашы» МТҚ-ның территориясынан 5000 га жерді әскери полигон үшін беру бойынша жаратылыстану-ғылыми негіздемесі жасақталуда.

3.3. Басқару бағдарламалары

3.3.1. Табиғи ресурстарды басқару

№1 Бағдарлама.

«МӨТП аумағында және оның қорғау аймағында атмосфералық ауаны, су ресурстарын, жер жамылғысын және ландшафттарды сақтау».
Міндеттері:

1. МӨТП аумағында және қорғау аймағында атмосфералық ауаның ластануын азайту.

2. Суларды ластанудан, сарқылудан және тиімсіз пайдаланудан қорғау.

3. Ауыл шаруашылығында пайдаланған кезде топырақты эрозиядан, ластанудан, сарқылудан және пайдалы қасиеттерін жоғалтудан сақтау.

4. Ландшафттарды сақтау және қорғау.

Ауыл тұрғындары мен ауыл әкімдерімен тұрмыстық қоқысты, қоқыс полигонындағы қалдықтарды және жайылымдағы құрғақ шөпті жағудың зияны туралы түсіндіру және алдын алу жұмыстары жүргізіледі. Сонымен қатар, ауылдық округ әкімдерімен, аудан әкімдіктерімен, шаруашылық субъектілерімен және жақын ауылдардың тұрғындарымен келесі мәселелер шешіледі:

- Қоқыс полигонының кеңейтуіне тыйым салу және ауылдарда ҚТҚ полигондарын ұйымдастыру қажеттілігі.

- Ауылдық елді мекендердің жылумен қамтамасыз етуін орталықтандыру және газ отынына көшіру, бұл көптеген шағын қазандықтарды жоюға және жеке тұрғын үйлердің пештерін газға көшіруге мүмкіндік береді.

- Қалдық суларды міндетті түрде биологиялық тазалау арқылы өңдейтін орталықтандырылған және автономды канализация жүйелерін ұйымдастыру.

- Жолдарды абаттандыру және ұлттық парк аумағында автокөлік ағындарын қатаң реттеу, бұл ауа мен топырақты зиянды шығарындылардан қорғауға мүмкіндік береді.

- Мал шаруашылығы кешендерін желдетумен қамтамасыз ету және желдету шығарындыларын тазалау.

- Мал шаруашылығы кешендерінің айналасында санитарлық-қорғау аймақтарын жасау.

Инспекторлық бекеттерде дизель электрогенераторларының орнына балама энергия көздері ретінде күн батареялары (гелиокондырғылар) немесе жел электрстанциялары кеңінен қолданылуы жоспарланып отыр. Автокөліктердің (қызметтік және туристік) жағдайына бақылау ұйымдастырылып, ауаға зиянды заттардың артық шығарылуы алдын алынады. Туристік ағынның шектен тыс көп болатын кезеңдерінде қозғалысты реттеу және автотұрақтардың болуы ауаға, соның ішінде шаңды ластануға, шығарындылардың азаюына мүмкіндік береді.

Тиісті табиғат қорғау органдарын тарта отырып, МӨТП-нің әуе бассейнінің жай-күйіне мониторинг жүргізілетін болады, бұл ретте парк аумағына ластаушы заттардың шығарындылары автокөліктен шартты ластаушы нормаларынан аспайтын автомашиналарға жол берілетін болады. Шектеу шлагбаумдарын орнату арқылы парктің неғұрлым осал аумағы бойынша демалушылардың моторлы қозғалысына тыйым салынады.

Өңірлік парктің қорғау аймағында шаруашылық жетекшілері барлық мал шаруашылығы кешендерін, жазғы жайылым лагерьлерін, тыңайтқыш

қоймаларын және көң сақтау орындарын қоршау жұмыстарын жүргізуге міндетті болады.

Демалу және демалушыларды қабылдау үшін арналған нысан иелері жергілікті су және канализация жүйелерімен қамтамасыз етілуге, қатты қалдықтарды жинау мен шығару жұмыстарын ұйымдастыруға міндетті болады. Ағынды суды жинау үшін су өткізбейтін құдықтар қарастырылып, олардан шыққан қоқыс жақын орналасқан елді мекендердің немесе стационарлық демалыс орындарының тазалау қондырғыларына шығарылуға тиіс.

Парк аумағында пестицидтерді қолдануға тыйым салынатын болады және олардың қорық аймағында (сервитуттық аймақ) қолданудан біртіндеп бас тарту қарастырылатын болады. Су қорғау аймағында кейбір демалыс нысандарын жобалау және салу жағдайында, аталған құрылыстар жергілікті су және канализация жүйелерімен қамтамасыз етіліп, қатты қалдықтарды жинау және шығару ұйымдастырылады.

Каспий жағалауында туристік топтар үшін арнайы демалыс аймақтары ұйымдастырылады. Топырақты қорғау мақсатында, сонымен қатар туризм нысандарын және құрылыстарын табиғатты пайдалану субъекттері мен МӨТП жоспарлаған жағдайда келесі талаптар сақталатын болады:

- Рекреациялық кешендерді орналастыру кезінде ең құнды табиғи ландшафттар оқшауланып немесе жеңіл рекреациялық әсер аймағына енгізілуі тиіс;
- Қолданыстағы және жобаланған рекреациялық құрылыс аймақтарында инженерлік дайындық пен аумақты абаттандыру жұмыстарын жүргізу;
- Қонақтарды қабылдау аймақтарында жағажайлар мен жағалау белдеуін абаттандыру;
- Рекреациялық құрылыс, жолдар мен коммуникацияларды негізінен ормансыз және ландшафттық тұрғыдан аз бағалы аумақтарға орналастыру;
- Топырақ және өсімдік жамылғысының жай-күйін бақылау арқылы бірлік ауданға түсетін техногендік жүктемені нақты анықтау;
- 45°-тан асатын төбелердегі шаруашылық қызметін минимумға дейін азайту;
- Кордондар мен стационарлық құрылымдарды жеке жобалар бойынша тегістелген немесе салыстырмалы түрде тегіс алаңдарда салу;
- Жобаланған құрылыс нысандары үшін ғылыми негізделген су жабдықтау және су ағызу жүйесін қарастырып, төбелерде сайлардың пайда болуын болдырмау.

Жауын-шашын мен қар еруінен, автокөлік жолдарын жүргізуден туындайтын эрозиядан таулы беткейлер мен жер бетін қорғау үшін аумақтың аса қауіпті учаскелері анықталып, оларға қарсы эрозияға және селге қарсы шаралар кешені әзірленеді.

Қорық аймағындағы топырақ жағдайына ең үлкен қауіп сыртқы шаруашылық қызметінен туындайтындықтан, өңірлік парк тарапынан келесі

шаралар қабылданады:

- ҚР заңнамасына сәйкес, МӨТП қорық аймағында кез келген карьерлерді қазуға тыйым салынады және қолданыстағы карьерлер біртіндеп жойылады;
- Қорық аймағында шаруашылық қызметінен бүлінген жерлерді субъектілердің өз күштерімен рекультивациялау жүргізіледі.
- Қоғамдық және жеке сектордағы мал санын тұрақтандыру немесе азайту;
- Жергілікті билік органдарымен бірлесіп құрылыс және тұрмыстық қалдықтарды сақтау үшін арнайы полигондар құру мәселесін шешу, сонымен қатар елді мекендер аумағынан қатты тұрмыстық қалдықтарды жүйелі түрде шығару ұйымдастырылады.

Парк қорық аймағындағы жер пайдаланушылар ҚР 2003 жылғы 20 маусымдағы № 442-ІІ «Жер кодексінің» 65 және 140-баптарына сәйкес өз жер учаскелерінде келесі іс-шараларды жүргізуге міндетті болады:

- Жерді сарқылудан және шөлденуден, су мен жел эрозиясынан, селдерден, су басудан, батпақтанудан, екінші рет тұзданудан, кебуден, қысыңқылықтан, өндіріс пен тұтыну қалдықтарынан, химиялық, биологиялық, радиоактивтік және басқа да зиянды заттардан, сондай-ақ бұзылудың басқа процестерінен қорғау;
- Өсімдіктердің карантиндік зиянкестері мен ауруларынан, арамшөптермен, бұталар мен кішігірім ормандармен жабылуынан, жердің жағдайын нашарлататын басқа да факторлардан қорғау;
- Бүлінген жерлердің құнарлылығын және басқа да пайдалы қасиеттерін қалпына келтіру және жерді уақытында шаруашылық айналымға қосу;
- Жерді бұзу жұмыстары кезінде құнарлы топырақ қабатын алу, сақтау және пайдалану.

Осы талаптардың орындалуын бақылау МӨТП қорық қызметі арқылы жүзеге асырылады.

Аталған бағдарламаны іске асыруға қосымша шығындар жоспарланбайды, себебі бағдарламаны жүзеге асырудағы негізгі шығындар шаруашылық субъектілеріне және жергілікті билік органдарына жүктеледі.

Ағымдағы жоспар бойынша, 2025–2029 жылдар аралығындағы инфляцияны ескергенде, шығын көлемі 4007,309 млн теңгені құрайды. Өткізу мерзімдері мен қажетті шығындардың толық сипаттамасы Қосымша 2-де көрсетілген. Сонымен қатар, шығындардың көлемі мен жыл сайынғы орындалуы аймақтық парктің ағымдағы және келесі жылдарға арналған бюджет жоспарының қалыптасуына байланысты өзгеруі мүмкін.

№ 2 бағдарлама.

«Ерекше табиғи және тарихи-мәдени мәні бар нысандарды сақтау».

Міндеттері:

1. Ғылыми, танымдық, эстетикалық және тарихи мәні бар табиғи және

тарихи-мәдени нысандарды сақтау, абаттандыру және олардың жағдайын бақылау;

2. Экологиялық-ағартушылық жұмыстар жүргізу, БАҚ пен қоғаммен жұмыс істеу;

3. Туристер мен туристік компаниялармен жарнамалық және ақпараттық қызметті жетілдіру.

Туристерге көрсету және сақтау мақсатында табиғи нысандарда олардың күтімі мен абаттандыру жұмыстары жалғасады, соның ішінде: беседкаларды, дәретханаларды, алаңшалы баспалдақтарды орнату және жөндеу, жолдарды күтіп ұстау, тұрмыстық қалдықтарды қоқыс жәшіктерінен шығару және т.б. жұмыстар жүргізіледі.

Туристерге көрсету және нысандардың маңызды ландшафт құраушы рөлін сақтау үшін олардың ең жақсы көрінуін қамтамасыз ету мақсатында келушілер ағынын шектеу және нысандар орналасқан аумақтың белгілі бір учаскелерін қоршау қарастырылуы мүмкін.

Экологиялық-ағартушылық және жарнамалық жұмыстар аясында, туристермен және туристік компаниялармен жұмыс жүргізу мақсатында БАҚ тартылады, буклеттер мен плакаттар, күнтізбелер шығарылады, газеттерде мақалалар жарияланады, телехабарлар көрсетіледі, бейнефильмдер, фотоальбомдар, аймақтық парктің символикасы бар кәдесыйлар дайындалады және т.б. жұмыстар жүргізіледі.

Мектеп оқушылары мен студенттер үшін экологиялық лекциялар мен сабақтар, сондай-ақ ұлттық парктің табиғи нысандары мен мәдени-тарихи мәні бар нысандарына экскурсиялар ұйымдастырылады.

Аталған бағдарламаны инфляцияны есепке алмай жүргізу шығындары 9 130,0 мың теңгені құрайды. Іс-шаралар, қажетті шығындардың бөлінісі және орындалу мерзімдері Қосымша 2-де көрсетілген. Сонымен қатар, шығындардың көлемі мен жыл сайынғы орындалуы аймақтық парктің ағымдағы және келесі жылдарға арналған бюджет жоспарының қалыптасуына байланысты өзгеруі мүмкін.

Экологиялық-ағартушылық және жарнамалық жұмыстарға арналған шығындар №11 «БАҚ және қоғаммен жұмыс» бағдарламасы мен №7 «Туризм мен рекреацияны дамыту» бағдарламасына енгізілген және осы бағдарламада есепке алынбайды.

№3 бағдарлама.

«МӨТП аумағы мен оның қорғау аймағында өсімдік және жануарлар дүниесін сақтау және ұтымды пайдалану».

Міндеттері:

1. Парк пен қорық шекарасындағы флора мен фаунаны инвентаризациялау;

2. Сақталуы және қалпына келтірілуі тиіс сирек және эндемикалық түрлерді қорғауға арналған іс-шараларды әзірлеу;

3. Экожүйелердің жағдайын жыл сайынғы мониторингтеу;

4. Антропогендік әсерден (қоқыс, ластану, браконьерлік) туындайтын қауіп-қатерлерді жою;

5. Табиғи ресурстарды реттелетін түрде пайдалану енгізу (жайылымдар, жинау).

Қорғау аймағында зиянды сыртқы шаруашылық қызметін болдырмау мақсатында, оның режиміне сәйкес, облыс әкімі шешімімен бекітілген тәртіпке сәйкес, өсімдік жамылғысы мен жануарлар дүниесінің жағдайына теріс әсер ететін кейбір әрекеттер шектелетін болады.

- Жануарлар мен өсімдіктердің санын бақылау жүргізу, түрлердің деректер базасын ұйымдастыру;

- Фототұзақтарды орнату (қазір шамамен 54 орнатылған, 2 300 фото және бейнематериал жиналған, 211 рейд өткізілген);

- Территорияларды және көші-қон жолдарын ГИС-карталау жүйесіне енгізу;

- Шоқындыларды тазалау және қалпына келтіру: 2025 жылдың басынан бастап жабайы жануарларға арналған 24 тұщы су көзі қалпына келтірілді;

- Өсімдіктерді отырғызу арқылы өсімдік қауымдастықтарын қалпына келтіру;

- Биотехникалық іс-шаралар: жемшөп қондырмаларын, су қоймаларын, жасанды ұяларды жасау;

- Шөп ору, жайылым, жидек/саңырауқұлақ жинауға арналған квоталар мен ережелерді әзірлеу және енгізу (2019 жылғы шешім мен 2024 жылғы өзгерістерге сәйкес);

- Туризм және рекреация: қоршаған ортаға зиян келтірмей, экологиялық туризм инфрақұрылымын дамыту;

- Қорғау аймағында хобби және кәсіптік балық аулауға рұқсат беріледі (болашақ бақылауды ескере отырып).

Қорық қызметінің тиімділігі кордондарды жөндеу, қажетті техника, құрал-жабдық және снарядтармен қамтамасыз ету, мемлекеттік инспекторлар персоналының біліктілігін арттыру арқылы күшейтіледі (№13 "Инфрақұрылым және жабдық"бағдарламасын қараңыз).

Сонымен қатар, жергілікті халықпен және шаруашылық субъектілерімен өсімдіктер мен жануарлар дүниесін қорғау мақсатында экологиялық және табиғатты қорғау тәрбиесіне арналған іс-шаралар жүргізіледі (№11 "БАҚ және жұртшылықпен жұмыс"бағдарламасын қараңыз).

Жабайы тұяқты жануарлар мен құстарға келетін зиянды азайту мақсатында шабандоз қораларындағы иттердің саны реттеледі, ал парктің және оның қорғау аймағындағы иесіз иттер жойылады.

Парк аумағы мен оның қорғау аймағында жабайы жануарлардың тынығу орындары ретінде аса құнды учаскелер анықталған (жайылымдар, босану, қуған кездері, демалу, су ішетін жерлер, сондай-ақ көші-қон және көшпелі жолдар).

Аталған учаскелер табиғатта жануарлар мен құстарды қорғауға арналған тақтайшалар мен бағыттаушылар арқылы белгіленеді.

Сонымен қатар, ғылыми бөліммен бірлесе отырып, жабайы жануарлардың жайылымдарының жағдайы бақылауға алынып, әсіресе құрғақшылық және қар көп түскен кезеңдерде жануарларға жем-шөппен қамтамасыз ету шаралары жүргізіледі.

Тиісінше, туристік автокөліктің қозғалысы жабайы жануарлардың жайылымына, су ішетін жерлерді пайдалануына немесе босану кезеңінде алаңдатуына теріс әсер ететін жағдайда, белгілі турмаршруттарға кіру шектелуі немесе белгілі бір мерзімге толығымен жабылуы мүмкін.

Сонымен қатар, МӨТП аңшылық мамандары аңшылық-қолданбалы жануарлардың аңшылық учаскелеріндегі популяциясын, олардың санын, жыныстық және жас ерекшеліктерін бақылап, көбею қарқынын, тіршілік ету аумағының өзгеруін бағалайды. Осы мәліметтер негізінде олардың болашақта пайдаланылу мүмкіндігі анықталады.

Жануарлар дүниесінің өмір сүру жағдайларын, әсіресе қолайсыз кезеңдерде жақсарту мақсатында биотехникалық іс-шараларды жыл сайын жалғастыру жоспарлануда, оларға мыналар жатады:

- Қорғаныш және ұялау жағдайларын жақсарту;
- Биотехникалық құрылыстарды салу және жөндеу;
- Тынығу аймақтарын жасау;
- Жануарларды қосымша тамақпен қамтамасыз ету;
- Тұзды сатып алу және тұздықтарға орналастыру;
- Жабайы жануарларға арналған су ішетін орындарды тазалау және күтіп ұстау;
- Қажет болған жағдайда ветеринарлық алдын алу шараларын жүргізу.

Биотехникалық іс-шаралармен қатар, жабайы жануарлар арасында эпизоотиялардың алдын алу үшін, әсіресе үй жануарымен байланыстан туындайтын ауруларды болдырмау мақсатында, келесі шаралар жүргізіледі: үй малын вакциналау, үй малын әкелуді бақылау, мал ұстайтын орындардың (шабандоз қоралары) санитарлық жағдайын қадағалау, сонымен қатар парктің аумағында мал жайылымын болдырмау.

МӨТП жабайы жануарларының саны (тұяқты, негізгі жыртқыштар, терілі аңдар мен құстар) бар графикке сәйкес тұрақты түрде есепке алынады.

МӨТП қорық қызметі ғылыми бөліммен бірлесе отырып, өсімдіктер мен жануарлар дүниесінің жағдайын бақылау мониторингін жүргізеді. Сол уақытта өсімдік жамылғысының, сирек және жойылып бара жатқан өсімдіктер мен жануар түрлерінің жағдайы МӨТП ғылыми-зерттеу тақырыптарын орындау шеңберінде, соның ішінде «Табиғат шежіресі» жобасы аясында немесе сыртқы ұйымдармен жасалған келісімдер негізінде зерттеледі.

Зерттеулер мен бақылаулар нәтижесінде өсімдіктер мен жануарлар дүниесін сақтау және пайдалану бойынша ғылыми-тәжірибелік ұсынымдар әзірленеді.

Аталған бағдарламаны инфляцияны есепке алмай орындауға арналған шығындар 165 536,0 мың теңгені құрайды. Іс-шаралар, қажетті

шығындардың бөлінісі және орындалу мерзімдері Қосымша 2-де көрсетілген. Сонымен қатар, шығындардың көлемі мен жыл сайынғы орындалуы аймақтық парктің ағымдағы және келесі жылдарға арналған бюджет жоспарының қалыптасуына байланысты өзгеруі мүмкін.

Экологиялық-ағартушылық жұмыстарға жергілікті халықпен жүргізілетін шығындар №11 «БАҚ және қоғаммен жұмыс» бағдарламасына, экологиялық тұрғыдан негізделген шаруашылық жүргізуді үйретуге арналған шығындар 6-нөмірлі «Жергілікті халықтың өмір сүру жағдайларын жақсарту» бағдарламасына енгізілген. Зоологиялық және ботаникалық ғылыми-зерттеу жұмыстарына арналған шығындар №9 «Ғылыми зерттеулер» бағдарламасына енгізілген.

Қорық қызметінің қызметі, оның МӨТП аумағы мен қорық аймағындағы күшейтілуі бойынша шығындар №12 «Басшылық және қызметкерлер» және №13 «Инфрақұрылым және жабдықтар» бағдарламаларына енгізілген.

№4 бағдарлама.

«Жануарлар дүниесін пайдаланушыларға бекітіліп берілмеген аңшылық алқаптар учаскелерінің резервтік қорын қорғау»

Міндеттері:

1. Аңшылық алқаптарында жануарлар дүниесін заңсыз аулау, атқылау және тор құру фактілерінің алдын алу және жолын кесу;
 - тұрақты патрульдеу және рейдтік іс-шаралар ұйымдастыру;
 - құқық қорғау органдарымен бірлескен бақылау жұмыстарын күшейту.
2. Жануарлардың табиғи мекен ету ортасын сақтау және қалпына келтіру;
 - суаттар мен қоректену орындарын жасау, табиғи өсімдіктер жамылғысын қорғау;
 - өрттің, мал жаюдың және басқа да антропогендік әсерлердің алдын алу.
3. Биологиялық әртүрлілікті сақтау және жануарлар дүниесі ресурстарының ұдайы өндірілуін қамтамасыз ету;
 - жануарлар санын және түрлік құрамын жүйелі түрде есепке алу (мониторинг жүргізу);
 - сирек және жойылып бара жатқан түрлерді қорғауға бағытталған іс-шараларды іске асыру.

№ 5 бағдарлама.

«МӨТП аумағын қорғау және өртке қарсы қауіпсіздік жөніндегі іс-шаралар».

Міндеттері:

1. МӨТП учаскелерінде қалпына келтіру іс-шаралары және орман отырғызу.
2. Парк аумағын өрттен қорғау.

Өсімдіктерді зиянкестерден (тік қанатты жәндіктер, шегіртке) қорғау олардың жағдайын жүйелі түрде қадағалау, зиянкестер мен ауру ошақтарын уақтылы анықтау, ошақтардың пайда болуын алдын алу, жергіліктендіру және жою шаралары арқылы қамтамасыз етіледі. Осы мақсатта өңірлік парк

аумағында зиянкестер мен аурулардың дамуын алдын ала барлау арқылы ағымдағы тексерістер жүргізіледі.

Негізгі шараларға зиянкестердің саны мен популяцияларының жағдайының өзгеру үрдісін рекогносцировка және егжей-тегжейлі бақылаулар арқылы қадағалау, топыраққа қазба жұмыстарын жүргізу және өртке қарсы кешенді іс-шараларды ұйымдастыру жатады.

Парк аумағында қалпына келтіру шаралары эрозиялық процестердің алдын алу, экологиялық жағдайды жақсарту, парк қаптамасының көлемін арттыру, сондай-ақ техногендік әсерлер нәтижесінде бүлінген топырақтардың функциясын қалпына келтіру мақсатында жүргізіледі.

Жұмыстың көлемдері осы салада маманданған және мемлекеттік экологиялық сараптамадан өткен жобалау-зерттеу ұйымдары әзірлейтін жобаларға сәйкес анықталады.

Жобалық әзірлемелерге сәйкес, өсімдіктерді қалпына келтіру тек жетілмеген флора түрлерін және акклиматизацияланған түрлерді пайдалану арқылы жүзеге асырылады. Негізгі құнды өсімдіктерге зиян келтіретін өсімдік түрлерін енгізуге жол берілмейді.

Өрт қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында әр жыл сайын өртке қарсы қызметкерлерге өңірлік парк аумағын өрттен қорғау, өрт сөндіру және өрт сөндіру кезінде қауіпсіздік техникасын сақтау мәселелері бойынша оқыту мен нұсқаулық жүргізіледі.

Барлық филиалдарда парк қызметкерлерінен 50 адамға дейінгі топтар құрылған, олар орман өртін сөндіруге және басқа да техногендік факторларды жоюға тұрақты дайындықта болады.

Апаттық жағдайлар топтары өртке қарсы құрал-жабдықтармен, арнайы киіммен қамтамасыз етілген.

Өрт қауіпті кезеңде өңірлік парк аумағында орналасқан жер пайдалану ұйымдарына және мекемелерге өрт қауіпсіздігі ережелерін сақтау туралы нұсқаулар беріледі.

Өрттің алдын алу мақсатында МӨТП аумағында өртке қарсы кешенді іс-шаралар қарастырылған:

- халық арасында түсіндіру жұмыстары жүргізу, соның ішінде бұқаралық ақпарат құралдары арқылы;
- парк аумағында, әсіресе өрт қауіпті жерлерде ескерту аншлаптары мен панельдер орнату, оларды мерзімді жаңарту;
- парк аумағында және халық көп жиналатын демалыс орындарында демалыс және шылым шегу орындарын ұйымдастыру, оларды мерзімді жаңарту;
- өртке бақылау мұнаралары мен бекеттерін ұйымдастыру және күтіп ұстау;
- минералдандырылған жолақтар жасау және оларға күтім жасау;
- өртке қарсы үзілістер ұйымдастыру;
- өртке бақылау мұнараларын орнату;
- минералдандырылған жолақтарға күтім жасау;

- тікұшақ алаңдарын жасау;
- өртке қарсы қызметке арналған жабдықтарды сатып алу;
- заманауи телефон байланысын (тасымалданатын радиостанциялар, телефондар) сатып алу, жөндеу және күтіп ұстау;
- автотехникасын жұмыс жағдайында ұстау;
- инвентарь мен жабдықтарды сатып алу және оларды мерзімді жаңарту.

Парктің өртке қарсы қауіпсіздігін арттыру және орман өрттерінің алдын алу мақсатында қосымша өртке қарсы техника мен жабдықтар, радиобайланыс құралдары сатып алынады. Өрт қауіпті кезеңде жергілікті тұрғындардан маусымдық өрт күзетшілері жалданады.

Сондай-ақ жергілікті тұрғындармен экологиялық-ағартушылық профилактикалық жұмыс (кездесулер, әңгімелер, оның ішінде мектептерде) жалғасады. Өртке қарсы тақырыптағы плакаттар мен парақшалар шығарылады және таратылады (№11 "БАҚ және жұртшылықпен жұмыс" бағдарламасын қараңыз).

Іс-шаралар, қажетті шығындардың түсіндірмесі және орындау мерзімдері Қосымша 2-де көрсетілген. Сонымен қатар, шығын көлемдері мен олардың жыл бойынша орындалуы өңірлік парк бюджетін ағымдағы және келесі жылдарға жоспарлауға байланысты өзгеруі мүмкін.

Экологиялық-ағартушылық жұмыстарға арналған шығындар №11 «БАҚ және қоғаммен жұмыс» бағдарламасында қарастырылған, ал орман шаруашылығы мен орман қорғау техникасы мен жабдықтарын сатып алуға арналған шығындар №13 «Инфрақұрылым және жабдықтар» бағдарламасында ескерілген.

3.3.2. Адам ресурстарын басқару

№6 бағдарлама.

«Жергілікті халықтың тұрмыс жағдайын жақсарту».

Міндеттері:

1. Жергілікті халықты туристік-рекреациялық қызметке тарту;
2. Жергілікті тұрғындарды туристік-рекреациялық қызметке тарту;
3. Халықты баламалы шаруашылық түрлеріне тарту;
4. МӨТП аумағында туризмді дамыту жобаларын әзірлеп, бизнес-қоғамдастыққа таныстыру;
5. Парк қызметіне мұғалімдер корпусын, мектеп оқушылары мен студенттерді қоршаған ортаны қорғау, туризм, экологиялық-ағартушылық және ғылыми қызметке тарту және ынтымақтастықты дамыту;
6. МӨТП қызметтерін жергілікті тұрғындарға ұсыну және қайырымдылық көмегін көрсету.

Аталған бағдарлама аясында турист мамандар даярлайтын жоғары оқу орындарымен келіссөздер жүргізу және студент-тәжірибешілерді немесе стажерлерді маусымдық жұмыстарға гид ретінде тарту жоспарлануда.

Сонымен қатар, жергілікті тұрғындарды туристік бизнеске тарту

мақсатында көршілес ауылдарда бірнеше семинар өткізу жоспарлануда, оның ішінде:

- туристерді қабылдау үшін ауылдық қонақ үйлер ұйымдастыру;
- жергілікті халықтың сувенирлері мен қолөнер өнімдерін МӨТП орталық мекемесі арқылы жасау және сату;
- МӨТП этнографиялық аумақтарында және ауылдарда ұлттық тағамдар, сувенирлер және қолөнер өнімдерін (төлі мен қой жүні, кілемдер, қамыс, ешкі немесе түйе былғарысы, қайыңнан тоқылған бұйымдар және т.б.) жасау және сату;
- жергілікті тұрғындардың аттарын кондық экскурсияларда пайдалану;
- жергілікті тұрғындарды жаңа туристік маршруттарда туристерге қызмет көрсетуге тарту және басқа да іс-шаралар.

МӨТП-де туризм мен рекреацияны дамыту қажеттілігіне байланысты, жергілікті тұрғындарды туристерге қызмет көрсету саласына тарту үшін ат туризмі, дәстүрлі тағамдар мен сусындар өндірісі, дәстүрлі өнер бұйымдары мен сувенирлерді жасау және сату бойынша сабақтар өткізіледі.

Жергілікті қауымдық туризмді дамыту және жергілікті тұрғындардың қонақ үйлерінде шетелдік туристерді қабылдау мүмкіндігі зерттеледі.

Сондай-ақ, жергілікті тұрғындар шақырылған мамандардың көмегімен дәстүрлі тағамдарды – құрт, ірімшік, шұжық (қазы, шұжық), сусындарды (айран, шұбат) және т.б. дайындауды, дәстүрлі киім тігуді үйренеді, оларды туристерге немесе сауда желілері арқылы сатуға болады.

Тиісті дайындықтағы мамандарды шақыру арқылы жергілікті тұрғындарды дәстүрлі ауыл шаруашылығынан экологияға және МӨТП-ге зиянсыз баламалы қызмет түрлеріне көшуге насихаттайтын семинарлар өткізіледі.

Шағын және орта бизнес өкілдері үшін өңірлік парк инфрақұрылымын дамыту бас жоспары аясында болжанған туристік нысандар әзірленіп, таныстырылады, кейін оларды пайдалану үшін ұсыну жоспарлануда. Кәсіпкерлер, үкіметтік емес ұйымдар және БАҚ шақырылады. Жергілікті тұрғындар, студенттер мен мектеп оқушылары парктің ұйымдастыратын экологиялық акцияларына тартылатын болады.

Сондай-ақ дәрістер, кездесулер, плакаттар, парақшалар тарату, жергілікті БАҚ-та мақалалар жариялау арқылы жергілікті халықты кеңінен ақпараттандыру және экологиялық ағарту жалғасады.

Сонымен қатар, мектеп мұғалімдері семинарлар өткізуге және экологиялық ағартушылыққа тартылатын болады, ал оқушылар мұғалімдер мен ұлттық парк қызметкерлерінің жетекшілігімен ғылыми зерттеулер жүргізе алады.

МӨТП инфрақұрылымын дамытудың Бас жоспарына және қалыптасқан тәжірибеге сәйкес, туризм мен рекреацияны дамыту үшін жер учаскелерін жалға беру жалғасады.

МӨТП жергілікті тұрғындарға түрлі қызметтер көрсетуді жалғастырады.

Сонымен қатар, қайырымдылық көмектің аясында парк мерекелік күндерде – «Наурыз», 9 мамыр – еңбек ардагерлері мен қарияларға ас беруді, балалар үйінің балаларына тегін экскурсияларды ұйымдастырады,

экологиялық байқаулар мен акциялардың жеңімпаздарын марапаттайды және т.б.

Бағдарламаны іске асыруға арналған шығындар инфляцияны есепке алмай 3 500,0 мың теңге мөлшерінде болады. Іс-шаралар, қажетті шығындардың түсіндірмесі және орындау мерзімдері Қосымша 2-де көрсетілген.

Бұл ретте шығындар сомасының мөлшері және олардың жылдар бойынша орындалуы МӨТП-нің ағымдағы және кейінгі жылдарға арналған бюджет жоспарын қалыптастыруға байланысты өзгеруі мүмкін.

Экологиялық білім беру мен экологиялық акцияларды өткізуге арналған іс-шаралар №11 «БАҚ және жұртшылықпен жұмыс» бағдарламасы бойынша көзделген.

№ 7 бағдарлама.

«Туризм мен рекреацияны дамыту».

Міндеттері:

1. Экологиялық рұқсат етілген нысандарда туристік инфрақұрылымды дамыту;

2. «Қызылсай» брендтелген туристік өнімді қалыптастыру;

3. Маршруттарды, жаяу жүру жолдарын және демалыс аймақтарын дамыту;

4. Гидтерді оқыту, жергілікті бастамаларды дамыту;

5. Ағартушылық іс-шаралар мен экотурлар өткізу.

6. Маршруттарда бақылау мен қорғауды қамтамасыз ету.

7. МӨТП-ның инвестициялық тартымдылығын арттыру.

Іске асыру принциптері

- Тұрақтылық: экожүйелер мен ландшафттарға зиян келтірместен.

- Қауіпсіздік: туристер үшін барлық қауіпсіздік талаптарын сақтау.

- Қатысу: жергілікті халықтың, еріктілердің қатысуы.

- Қол жетімділік: әр түрлі топтарға (балалар мен қарттарды қоса) маршруттар құру.

Негізгі бағыттар мен іс-шаралар

Экотуристік инфрақұрылымды дамыту

- Экологиялық кемпингтер мен киіз үй лагерлерін орнату (энергияны үнемдейтін және биологиялық ыдырайтын материалдар негізінде).

- Бақылау алаңдарын, фотоаймақтарды және бақылау мұнараларын жабдықтау.

- Ең аз араласумен демалыс аймақтарын ұйымдастыру: беседкалар, экодәретханалар, урналар.

- Туристік навигаторды әзірлеу (мобильді қосымша, карталар, жердегі тақтайшалар).

Туристік маршруттар

- Жаяу жүру маршруттары: Манашы, Тасорпа, Адамтас қаумалдарының аумағы бойынша.

- Велосипед жолдары: үстірт, жайылымдар мен шатқалдар арқылы.

- Бұлақтар мен оазистер бойынша экотурлар (60 жуық бұлақ, қазірдің

өзінде қалпына келтірілген >50-жетеді).

- Тарихи-мәдени бағыттар: қасиетті география орындарына (қорымдар, тас мүсіндер, қасиетті бұлақтар).

- 3 тілде (қазақ, орыс, ағылшын) шағын гидпен QR-навигацияны әзірлеу.

Кадрларды даярлау және оқыту

- Экологиялық гидтер мен нұсқаушыларды даярлау курстары (Маңғыстау облысының колледждері / университеттері базасында).

- Жергілікті тұрғындарды туристік және ілеспе қызметтер көрсетуге үйрету.

- МӨТП қызметкерлеріне арналған тұрақты туризм семинарлары.

Жарнамалау және маркетинг

- "Қызылсай" МӨТП әлеуметтік желілерінде сайт пен бетшелер құру.

- Туристік көрмелерге қатысу (Astana Travel Fair, ITB Berlin және т.б.).

- Брендтелген өнімдерді әзірлеу (футболкалар, карталар, буклеттер, кружкалар және т.б.).

- Табиғат фестивальдерін, фотоэкспедицияларды және ашық есік күндерін өткізу.

Халықпен және инвесторлармен өзара әрекеттестік

- Ауыл тұрғындарына арналған шағын гранттар бағдарламасы (Киіз үй лагерлері, тамақтану, көлік).

- Парк аумағында тұрақты бизнес үшін жеңілдіктер әзірлеу.

- Онлайн-брондау және есеп беру жүйесін енгізу.

Инфляцияны есептемегенде осы бағдарлама бойынша шығыстар 85890,0 мың теңгені құрайды. Іс-шаралар, қажетті шығындардың толық жазылуы және орындалу мерзімдері 2-қосымшада келтіріледі. Бұл ретте шығындар сомасының мөлшері және олардың жылдар бойынша орындалуы ұлттық парктің ағымдағы және кейінгі жылдарға арналған бюджет жоспарын қалыптастыруға байланысты өзгеруі мүмкін.

Жабдықтар сатып алуға арналған шығыстар №13 "Инфрақұрылым және жабдықтар" бағдарламасында ескерілген.

№ 8 бағдарлама.

«МӨТП қызметкерлерінің біліктілігі мен персонал қызметінің тиімділігін арттыру».

Міндеттері:

1. Қорғау қызметінің тиімділігін арттыру мақсатында материалдық-техникалық базаны нығайту, кордондар инженерлік коммуникацияларын жасау және құрылыс жүргізу.

2. МӨТП-нің қолданыстағы өндірістік қорын жақсарту.

3. Қызметкерлердің материалдық-техникалық жағдайын жақсарту және қамтамасыз етілуін арттыру.

4. Қызметкерлерді оқыту және біліктілігін арттыру.

5. Жұмыс және есептік кеңестер, ұжымдық жалпы жиналыстар өткізу.

6. Қызметкерлердің жұмысын ынталандыру.

Өңірлік парк қызметінің негізгі мақсаты табиғатты қорғау болғандықтан,

мемлекеттік инспекторлар құрамы ең көп болып, парк қорғау қызметінің тиімділігін арттыру да аса маңызды болып табылады.

МӨТП-ның едәуір аумағын, сондай-ақ көптеген қолданыстағы кордондардың тозуы мен стандартын ескере отырып, 2025-2029 жылдар аралығында кордондарға ағымдағы жөндеу жұмыстарын жүргізу қажет (№13 «Инфрақұрылым және жабдықтар» бағдарламасын қараңыз).

Іс жүзінде барлық кордондарда электрмен қамтамасыз етілмеген, олар бензиндік электр станцияларымен жабдықталған. Кордондарды жылыту үшін қатты отын қолданылады.

Су жабдықтары кордондарға бұлақтар мен өзендерден жеткізіледі. Болашақта кордондар үшін ең оңтайлы нұсқа — күн батареялары немесе гелиоажүйелер, сондай-ақ жел электр станцияларын сатып алу болады.

Салынып жатқан объектілерді жылумен жабдықтау көздері ретінде қатты немесе сұйық отынмен жұмыс істейтін жылыту агрегаттары мен пештер ұсынылады (№1 «МӨТП аумағында және оның қорғау аймағында атмосфералық ауаны, су ресурстарын, жер жамылғысын және ландшафттарды сақтау» бағдарламасын қараңыз).

МӨТП аумағында жол желісі бар екенін ескере отырып, жаңа жолдар салу жоспарланбайды, ал бар жолдар жұмыс жағдайында ұсталады (№5 «МӨТП аумағын қорғау және өртке қарсы қауіпсіздік жөніндегі іс-шаралар» бағдарламасын қараңыз).

Ауылдық елді мекендер аумағында салынатын нысандар қолданыстағы инженерлік желілерге қосылады. Ал өңірлік парктің басқа аудандарында, инженерлік желілері жоқ жерде салынуы жоспарланған нысандар автономды көздерден электр қуатымен, жылумен және сумен қамтамасыз етіледі, автономды кәріз және қоқыс жүйелеріне ие болады.

Автокөліктің, техника мен жабдықтың жетіспеуі мен тозуын ескере отырып, парк қызметінің тиімді жұмыс істеуі үшін негізгі құрал-жабдықтарды сатып алу қажет (№13 «Инфрақұрылым және жабдықтар» бағдарламасын, №3 «МӨТП аумағында және оның қорғау аймағында өсімдіктер мен жануарлар дүниесін сақтау және ұтымды пайдалану бағдарламасын қараңыз).

Сонымен қатар, бағдарламаны жүзеге асыру барысында инспекторлық кордондарды жылытуға жанар-жағармай және көмір сатып алу қарастырылған.

Мемлекеттік инспекторлардың білімі мен біліктілігін арттыру мақсатында ұлттық парк табиғатты қорғау заңнамасын зерттеу, хаттамалар әзірлеу, Табиғат шежіресі бойынша күнделік жүргізу және бақылаулар жасау бойынша оқыту семинарларын өткізеді.

Қорғау қызметінің жұмысын жақсарту инспекторлық құрамды аттестациялау, аралап тексеру және Табиғат шежіресі бойынша күнделіктер мен бақылауларды жүргізуді тексеру арқылы да қамтамасыз етіледі.

Инспекторлық құрамды жоспарлы аттестациялау мемлекеттік инспекторлардың жұмыстағы әлсіз тұстарын анықтап, оларды дұрыстау жолдарын белгілеуге мүмкіндік береді.

Әр тоқсан сайын инспекторлық кордондардың жоспарлы ревизиясы

жүргізіледі, бұл олардың қажетті күйде болуын қамтамасыз етеді.

Әрбір мемлекеттік инспектордың жеке жұмыс жоспары, орындалған жұмысы туралы ай сайынғы есеп, табиғат шежіресі бойынша байқаулар жүргізу әдістемесі, биотехника бойынша жоспарлар және т.б. қамтылған МӨТП мемлекеттік инспекторының күнделігінің жаңа үлгісін жүргізу жалғастырылады.

Бұл әрбір мемлекеттік инспектордың қызметін жоспарлауға және бақылауға, олардың жұмысының тиімділігін бағалауға, табиғатты бақылауды дұрыс жүргізуге мүмкіндік береді.

МӨТП персоналы қызметінің тиімділігі көбінесе жұмыс жүргізілетін жағдайларға байланысты.

Осыған байланысты бастапқы міндет МӨТП қызметкерлерінің еңбегі үшін қолайлы жағдайлар жасау болып табылады.

МӨТП-нің кеңсе ғимараты мен құрылыстары көптеген жылдар бұрын салынған, қазіргі таңда, ішінара, ал кейбіреуі толық жөндеуді қажет етеді.

№13 «Инфрақұрылым және жабдықтар» бағдарламасы шеңберінде МӨТП қаумалдарының ғимараттары мен құрылыстарына ағымдағы жөндеу жүргізу жоспарлануда.

Персоналдың күзет қызметінің, ғылыми бөлімнің рекреация және туризм қызметін жақсарту үшін, сондай-ақ шаруашылық жұмыстарын жүргізу үшін жабдықтар, техника және материалдар сатып алу жоспарлануда (№13 "Инфрақұрылым және жабдықтар" бағдарламасын қараңыз).

Жыл сайын МӨТП қызметкерлері орман және аңшылық шаруашылығы комитеті ұйымдастыратын семинарларға жіберіледі және біліктілікті арттыру курстарынан өтеді.

МӨТП-нің ғылыми және басқа да қызметкерлері биоалуантүрлілік мәселелеріне арналған республикалық және облыстық кеңестер мен семинарларға қатысады, басқа өңірлік парктер мен қорықтардың тәжірибесімен танысады. Оларға биоалуантүрлілікті зерттеудің заманауи әдістерімен және қажетті ғылыми ақпаратты жинау тәсілдерімен танысу мақсатында арнайы кітапхана күндері бөлінетін болады.

Сол сияқты туризм және экологиялық ағарту бөлімінің қызметкерлері де туризм мен экологиялық ағарту мәселелері бойынша кеңестер мен семинарларға қатысады, туризмдік-рекреациялық және экологиялық ағарту қызметін дамыту тәжірибесін зерделеу мақсатында басқа ерекше қорғалатын табиғи аумақтарға барады және өздігінен білім алумен айналысады.

Сәйкесінше, бөлімдерге құқықтық, ғылыми және оқу әдебиеттерін қоса алғанда, қажетті басылымдар сатып алынатын болады. Бұл іс-шараларға жұмсалатын шығындар №12 «Басшылық және қызметкерлер» бағдарламасында көрсетілген.

МӨТП филиалдарының директорларының қатысуымен жұмыс және есеп беру жиналыстары жүйелі түрде өткізіліп тұрады. Бұл жиындарда олар атқарылған жұмыстар туралы есеп беріп, шешуді қажет ететін мәселелерді талқылайтын болады.

Жарты жылда бір рет парк ұжымының жалпы жиналыстары өткізіліп, онда

парк қызметінің нәтижелері, кемшіліктер мен жетіспеушіліктер талқыланып, мәселелер мен оларды шешу жолдары анықталады. Жұмысында жоғары көрсеткіштерге қол жеткізген қызметкерлерге сыйақы, алғыс және ынталандыру шаралары қарастырылады.

Осы бағдарламаны іске асыруға арналған шығыстар жоспарланбайды. Өйткені №13 «Инфрақұрылым және жабдықтар» бағдарламаларын, №12 «Басшылық және қызметкерлер» бағдарламасын, №5 «Жануарларды қорғау және өсімін молайту және өртке қарсы қауіпсіздік іс-шаралары» бағдарламаларын және басқаларын іске асыру кезінде көзделген.

3.4. Ғылыми зерттеулер және мониторинг

№ 9 бағдарлама.

«Ғылыми зерттеулер».

МӨТП «Қызылсайдың» табиғи ресурстарын қорғау мен оларды тұрақты басқарудың ғылыми негізін қалыптастыру – кешенді ғылыми зерттеулерді, экологиялық мониторингті және биологиялық әртүрлілік бойынша деректер базасын ұйымдастыру арқылы жүзеге асырылады.

1. Сирек және эндемикалық түрлерді қоса алғанда, флора мен фаунаны түгендеу жұмыстарын жүргізу.

2. Экожүйелердің, гидрологиялық нысандардың және климаттың жағдайын зерттеу.

3. Аумақтар мен биологиялық түрлерді қорғау бойынша ғылыми ұсынымдар әзірлеу.

4. Ғылыми деректер мен карталардың цифрлық дерекқорын қалыптастыру.

5. Ұзақ мерзімді экологиялық мониторинг жүйесін ұйымдастыру.

6. Ғылыми мекемелер және университеттермен әріптестікті дамыту.

7. Палеонтология мен археологияны қоса алғанда, қолданбалы және іргелі зерттеулерді қолдау.

Биологиялық әртүрлілік

- Тамырлы өсімдіктерді, мүктерді, қыналарды түгендеу.
- Жануарлардың таралу аймағын есепке алу және картаға түсіру: тұяқтылар, кеміргіштер, жыртқыштар, құстар.

- Көші-қон жолдары мен көбею орындарын зерттеу.

- Сирек кездесетін және ҚР Қызыл кітабына енгізілген табиғат түрлерінің мониторингін жүргізу.

- Жайылымдардың, дала экожүйелерінің және шөл биоценоздарының жай-күйін бағалау.

Гидрология және климат

- Бұлақтардың су режимін зерттеу (оның ішінде 24 қалпына келтірілген көздер).

- Осы түрлерінің құрғақшылыққа төзімділігін зерттеу.

- Климаттық деректерді (жауын-шашын, температура, булану) маусым бойынша жинау.

Геология, палеонтология және археология

- Геологиялық түзілімдерді картаға түсіру (оның ішінде Бор үстірті).

- Жануарлардың қазба қалдықтарын, анықтау және сипаттау.
- Ежелгі тұрақтарды, қорғандарды және қасиетті нысандарды зерттеу.
- Антропогендік әсер және тұрақтылық
- Мал жаю, туризм және инфрақұрылымның әсерін бағалау.
- Ландшафттардың деградациясы мен рекультивация процестерін зерттеу.
- Климаттың өзгеруіне бейімделу шараларын әзірлеу.

Әдістер мен құралдар

- Фото тұзақтарды, GPS белгілерін, метеостанцияларды орнату.
- Аэрофототүсірілім үшін дрондарды пайдалану.
- ГАЗ-диапазондар мен табиғи шекараларды картаға түсіру.
- Биологиялық әртүрлілікті анықтауға арналған ДНҚ талдау үлгілері.
- Жергілікті тұрғындармен дәстүрлі табиғат туралы сауалнамалар мен сұхбаттар.

Цифрландыру және мәліметтер базасы

- «Қызылсай» МӨТП биоалуантүрліліктің цифрлық атласын құру
- Зерттеулердің электронды мұрағаты (ғалымдар мен серіктестер үшін қол жетімді)
- ҚР табиғатты қорғау ақпараттық жүйелері платформасында деректерді орналастыру.

Жас ғалымдарды қолдау

- Студенттер мен аспиранттарға арналған жазғы ғылыми тәжірибелер
- Жоғары оқу орындарының қатысуымен экспедициялар
- МӨТП тақырыбы бойынша ғылыми жұмыстар конкурстары
- «Қызылсай ғылыми еңбектер жинағы» басылымы.

Үйлестіру және басқару

- Жауапты үйлестіруші: «Қызылсай» МӨТП ғылыми бөлімі
- ҒЗИ және ЖОО өкілдерінен консультациялық ғылыми кеңес
- Ғылыми қызмет бойынша жыл сайынғы есеп
- «Қызылсай табиғаты» ғылыми-практикалық конференциясын өткізу (2 жылда 1 рет).

№10 бағдарлама.

«Мониторинг».

№1 тақырып МӨТП-ның табиғи-аумақтық кешендеріндегі құбылыстар мен процестерді бақылау және оларды «Табиғат шежіресі» бағдарламасы бойынша зерттеу.

Зерттеулердің мақсаты мен міндеттері – МӨТП мен оның қорғау аймағындағы табиғи-аумақтық кешендердің, өсімдіктер мен жануарлар дүниесінің өзгеру динамикасын мониторингтеу және зерттеу, сондай-ақ оларды қорғау, қалпына келтіру және ұтымды пайдалану бойынша ұсынымдар әзірлеу.

Ғылыми материалдар, есептер және «Табиғат шежіресі» нәтижелері негізінде электрондық деректер базасын қалыптастыру.

Зерттеу әдістері – фенологиялық, зоологиялық және ботаникалық алаңдарда «Табиғат шежіресі» әдістемесі бойынша деректер жинау,

антропогендік аумақтарды зерттеу, табиғаттағы бақылаулар жүргізу, бақылау кестелері мен дәптерлерін толтыру, алынған мәліметтерді өңдеу, талдау және бағалау.

МӨТП-де «Табиғат шежіресін» жүргізу барысы мен әр қадам бойынша күтілетін нәтижелер 21-кестеде көрсетілген.

21-кесте

Жұмыстың барысы

Жұмыс мазмұны	Күтілетін нәтижелер
1	2
1. Өткен жылғы табиғат шежіресінің нәтижелері туралы жедел ақпаратпен қамтамасыз ету	Қажет болған жағдайда табиғи немесе антропогендік төтенше жағдайлардың салдарын жою бойынша жедел шаралар қабылдау.
2. МӨТП аумағындағы бақылау алаңдарының жағдайын тексеру, қажет болған жағдайда көрсеткіш белгілерін жөндеу немесе ауыстыру.	«Табиғат шежіресіне» арналған материалдарды жинау мүмкіндігі.
3. Мемлекеттік инспекторлар үшін «Табиғат шежіресі» әдістемесі бойынша деректер жинау және табиғатта бақылау жүргізу тақырыптарында оқыту семинарларын өткізу. Толтыруға арналған кестелерді тарату.	«Табиғат шежіресі» бойынша жиналатын материалдардың сапасын қамтамасыз ету.
4. «Табиғат шежіресі» кестелерін және мемлекеттік инспекторлардың күнделіктерін өңдеу мен қорытындылау. «Табиғат шежіресі» кітабының тиісті бөлімдері бойынша орындаушылардың материалдарды ұсынуы.	«Табиғат шежіресі» кітабын дайындауға арналған бастапқы материалдарды жинау.
5. «Табиғат шежіресі» жыл сайынғы кітабын және оның нәтижелері бойынша ғылыми-тәжірибелік ұсынымдарды дайындау.	Табиғи-аумақтық кешендердің, өсімдіктер мен жануарлар дүниесінің өзгеру динамикасындағы заңдылықтар анықталып, зиянды факторларды жою жолдары белгіленді.
6. МӨТП басқармасының отырысында «Табиғат шежіресінің» жылдық кітабын бекіту.	Өткен жыл ішінде МӨТП аумағындағы табиғи-аумақтық кешендердегі, өсімдіктер мен жануарлар дүниесіндегі өзгерістер туралы деректерді басшылыққа жеткізу.
7. «Табиғат шежіресінің» бесжылдық кітабын дайындау және оны МӨТП басшылығының алдында өтетін отырыста бекіту.	МӨТП аумағындағы табиғи-аумақтық кешендердегі, өсімдіктер мен жануарлар дүниесіндегі өзгерістер туралы деректерді өткен 5 жылдық кезең бойынша басшылыққа жеткізу.
8. МӨТП мемлекеттік инспекторларының табиғаттағы бақылау дәптерлері мен «Табиғат шежіресі» бойынша кестелерін жинақтау, оларды өңдеу және кестелер мен күнделіктердің тапсырылуын бақылау.	«Табиғат шежіресі» әдістемесіне сәйкес материалдарды жинақтау.
9. Антропогендік аумақтарға шығу және «Табиғат шежіресі» әдістемесіне сәйкес деректерді жинау.	Антропогендік аумақтардағы сыртқы шаруашылық қызметтің әсерін және табиғи ортаның жағдайын бағалау.

Жұмыс мазмұны	Күтілетін нәтижелер
10. Ғылыми-зерттеу жұмыстарының нәтижелері бойынша ғылыми мақалаларды жариялау.	Ғылыми-зерттеу жұмыстарының нәтижелерін ғылыми қауымдастыққа жеткізу.

Күтілетін нәтижелер – МӨТП-нің табиғи-территориялық кешендерінің (ТТК), өсімдік және жануарлар дүниесінің жай-күйін бақылау жүйесі жолға қойылып, электрондық деректер базасы қалыптастырылады. Талдау мен бағалау негізінде ТТК-ны, өсімдік пен жануарлар дүниесін қорғау және қалпына келтіру бойынша ғылыми-тәжірибелік ұсынымдар әзірленеді, сондай-ақ олардың болашақтағы жай-күйіне болжам жасалады.

Аяқтау нысаны – МӨТП-нің «Табиғат шежіресі» атты жылдық және бесжылдық кітаптары.

Сыртқы ұйымдармен өзара іс-қимыл – ғылыми-зерттеу жұмыстары (ҒЗЖ) МӨТП табиғи ортасының мониторингін жүргізуге арналған деректерді ынтымақтастық туралы шарттар негізінде ұсынатын сыртқы ұйымдардың қатысуымен жүзеге асырылады.

Қажетті материалдық және қаржылық ресурстар № 9 «Ғылыми зерттеулер» бағдарламасы бойынша шығындар сметасында көрсетілген. Іс-шаралар, қажетті шығындардың талдауы мен орындалу мерзімдері 2-қосымшада келтірілген.

3.5. Бұқаралық ақпарат құралдарымен және жұртшылықпен жұмыс №11 бағдарлама.

«Бұқаралық ақпарат құралдарымен және қоғаммен жұмыс»

Міндеттері:

1. БАҚ-ты тарту және онда МӨТП туралы ақпаратты орналастыру;
2. Жарнамалық және ақпараттық сипаттағы баспа және электронды өнімдерді тарату;
3. Қоғамдық бірлестіктер мен өзге де коммерциялық емес ұйымдарды тарту;
4. Экологиялық мерекелер мен акциялар ұйымдастыру;
5. Табиғатты қорғау ісіне студенттер мен мектеп оқушыларын тарту;
6. Мұғалімдер қауымдастығымен және білім беру органдарымен өзара әрекеттесу.

МӨТП ұйымдастыратын маңызды іс-шаралар мен табиғи құбылыстарға (көктемнің келуі, өсімдіктердің гүлдеуі, төл мен құс балапандарының тууы, құстардың ұшып өтуі және т.б.) республикалық және жергілікті газет пен теледидар тілшілері шақырылады. Парк қызметкерлері өз мақалаларын дайындап, баспасөзде жариялайтын болады. Газет және теледидар редакцияларының басшылықтарымен келісім бойынша тұрақты айдарлар мен дөңгелек үстел форматындағы телебағдарламалар дайындалады.

Жарнамалық-баспа жұмысы жалғастырылады (буклеттер, фотоальбомдар, ашықхаттар, туристік карталар, күнтізбелер, плакаттар, билбордтар шығару). МӨТП-тің өз интернет-сайты жұмыс істейді, ұлттық парк туралы

бейнефильмдер мен бейнероликтер, соның ішінде оқу мақсатындағы материалдар да дайындалады (№7 бағдарлама «Туризм мен рекреацияны дамыту»).

Студенттер мен оқушылармен жұмыс жүргізу және оларды табиғатты қорғау қызметіне тарту мақсатында өңірлік парктің аумағында оқу-экологиялық экскурсиялар өткізу жалғастырылады. Экскурсиялар танымдық туризмді дамытуға бағытталады және гидтің сүйемелдеуімен жаяу жорық түрінде өтеді. Тақырыптар — ландшафттар, таулар, далалар, оларды мекендейтін өсімдіктер мен жануарлар әлемі.

Осы мақсатта танымдық туризмге арналған арнайы бағдарламалар әзірленетін болады.

Жыл сайын ҚР АШМ Орман шаруашылығы және жануарлар дүниесі комитетінің бұйрықтарына сәйкес мектеп оқушыларының, студенттердің және жақын маңдағы ауыл тұрғындарының қатысуымен «Парктер шеруі», «Жер күні» және басқа да халықаралық мерекелер өткізіледі. Мерекелік іс-шараларға экологиялық шерулер мен митингілер, ағаш отырғызу және қоқыс жинау бойынша экологиялық сенбіліктер, МӨТП ашық есік күндері, экологиялық сабақтар мен дәрістер, бейнефильмдер мен слайдтар көрсету, көркемөнер байқаулары және жеңімпаздарды марапаттау сияқты іс-шаралар енгізіледі.

Жас ұрпаққа экологиялық тәрбие берудің бір түрі — экологиялық патрульдерді құру болып табылады. Мектеп оқушылары және студенттермен жүргізілетін жұмыстағы негізгі басымдық ұлттық паркке практикалық көмек көрсетуге және оларды парктің тәжірибелік қызметіне тартуға бағытталады.

Ақтау қаласы мен облыс аудандарындағы жоғары оқу орындарын қоса алғанда, мұғалімдер қауымдастығымен және білім беру органдарымен байланыс жалғастырылады.

Студенттерге баспа және бейнематериалдарды пайдалана отырып, экологиялық дәрістер өткізіледі, өңірлік парк аумағында оқу тәжірибелері ұйымдастырылады, сондай-ақ дипломдық жұмыстардың тақырыптары әзірленіп, іске асырылады.

Сонымен қатар, МӨТП кадр мәселесін ескере отырып — орман шаруашылығы, ғылым және туризм саласындағы мамандар бойынша — паркке сәйкес мамандықтағы жоғары оқу орындары мен колледждердің түлектері мен студенттерін тарту жұмысы жүргізілетін болады. Осы мақсатта студенттер мен түлектермен арнайы кездесулер ұйымдастырылады.

Жарнамалық-баспа қызметтері, баспа және бейнематериалдарды шығару, МӨТП визит-орталығы мен Табиғат музейін құру шығындары №13 «Инфрақұрылым және жабдықтар» және №7 «Туризм мен рекреацияны дамыту» бағдарламаларына енгізілгендіктен, осы бағдарламаны жүзеге асыруға қосымша шығын қарастырылмайды.

3.6. Басшылық және қызметкерлер

№12 бағдарлама

«Басшылық және қызметкерлер»

Міндеттері:

1. МӨТП инфрақұрылымын дамыту жөніндегі Генеральдық жоспарға сәйкес МӨТП құрылымы мен штат құрамын өзгерту;

2. Қызметкерлердің біліктілігін арттыру, аттестациядан өткізу, сәйкес білім саласындағы мамандарды МӨТП-ге қабылдау және персоналды оқыту.

МӨТП-нің штаттық кестесі (01.01.2025 жағдай бойынша) 97 қызметкер санына бекітілген.

Жоғары және орта арнайы білімдері бар өңірлік парк қызметкерлерінің негізгі мамандықтары – ауыл шаруашылығы, зоотехника және аңшылық. Мемлекеттік инспекторлар парк қызметкерлерінің негізгі құрамын құрайды, олардың арасында кадрлардың өткір айналымы байқалмайды.

МӨТП инфрақұрылымын дамыту жөніндегі Бас жоспарға сәйкес, өңірлік паркке жаңа міндеттер мен қызмет бағыттары қойылады, сондықтан штат құрамын айтарлықтай кеңейту жоспарланған.

Штат құрылымы төменде 22-23-кестелерде келтірілген.

22-кесте

Маңғыстау облысының табиғи ресурстар және табиғатты пайдалануды реттеу басқармасының «Қызылсай» мемлекеттік өңірлік табиғи паркі"

**коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Штат кестесі (уақытша) 01.01. 2025ж.**

Басшылық	
Директор	1
Директордың орынбасары	1
Заңгер-консультант	1
Мамандар жөніндегі инспектор	1
Хатшы	1
Қаржы-экономикалық қызмет бөлімі	
Бас есепші	1
Материалдық есепші	1
Есептесу есепші	1
Техникалық пайдалануды қамтамасыз ету бөлімі	
Бөлім басшысы	1
Программист	1
Тех. қауіпсіздік инженері	1
Механик	1
Қойма меңгерушісі	1
Тазалықшы	1
Күзетші	3
Жүргізуші	4
Ғылыми бөлім	
Бөлім басшысы	1
Аға маман	1
Аңтанушы	1
Эколог	1
Рекреация және туризм инженері	1
Туризм менеджері	1
Өрт сөндіру бөлімі	

Бөлім басшысы	1
Аға өрт сөндіру инспекторы	4
Жүргізуші	2
«Қызылсай» табиғи кешендерді қорғау бөлімі	
Бөлім басшысы	1
Аға инспектор	2
Инспектор	10
Жүргізуші	2
«Жабайұшқан» мемлекеттік табиғи қаумалы	
Бөлім басшысы	1
Аға инспектор	2
Инспектор	9
Жүргізуші	2
«Тасорпа» мемлекеттік табиғи қаумалы	
Бөлім басшысы	1
Инспектор	9
Жүргізуші	2
«Адамтас» мемлекеттік табиғи қаумалы	
Бөлім басшысы	1
Инспектор	8
Жүргізуші	2
«Манашы» мемлекеттік табиғи қаумалы	
Бөлім басшысы	1
Аға инспектор	1
Инспектор	7
Жүргізуші	2
Барлығы: Штаттағы адам саны (уақытша) - 97	

МӨТП инфрақұрылымын дамыту жөніндегі Бас жоспарға сәйкес, персонал саны 165 адамға дейін арттырылған жаңа кеңейтілген штаттық кесте ұсынылды. Себебі, Маңғыстау облысы әкімдігінің «Маңғыстау облысының табиғи ресурстар және табиғат пайдалануды реттеу басқармасының «Қызылсай» мемлекеттік өңірлік табиғи паркі» коммуналдық мемлекеттік мекемесін құру туралы» Маңғыстау облысы әкімдігінің 2012 жылғы 22 маусымдағы № 136 қаулысына өзгеріс пен толықтырулар енгізу туралы» 11.09.2025 № 199 қаулысына сәйкес, Маңғыстау облысының табиғи ресурстар және табиғат пайдалануды реттеу басқармасы «Қызылсай» мемлекеттік өңірлік табиғи паркі» коммуналдық мемлекеттік мекемесінің жарғысының 3.6.-тармағы толықтырылып, аңшылық алқаптарының резервтік қорында жануарлар дүниесін қорғауды ұйымдастыру және қамтамасыз ету енгізілді. Сондай-ақ, 4-тарау 4.9.12, 4.9.13, 4.9.14, 4.9.15, 4.9.16, 4.9.17, 4.9.18, 4.9.19, 4.9.20 тармақтарымен толықтырылды.

Алайда шығындардың мөлшері мен олардың жылдар бойынша орындалуы өңірлік парк бюджетінің ағымдағы және келесі жылдарға жоспарлануына байланысты өзгеруі мүмкін:

23-кесте

Ұсынылатын штат кестесі

Маңғыстау облысының табиғи ресурстар және табиғат пайдалануды

**реттеу басқармасының «Қызылсай» мемлекеттік өңірлік табиғи паркі»
коммуналдық мемлекеттік мекемесі
(инфрақұрылымды дамытудың Бас жоспарын түзетуге сәйкес)**

Басшылық	
Директор, бас мемлекеттік инспектор	1
Директордың орынбасары, бас мемлекеттік инспектордың орынбасары	3
Директордың ғылым, туризм және экологиялық білім беру жөніндегі орынбасары, Бас мемлекеттік инспектордың орынбасары	1
Жер қатынастары жөніндегі маман, мемлекеттік инспектор	1
Заңгер-консультант	1
Мамандар жөніндегі инспектор, мемлекеттік инспектор	9
Хатшы	1
Қаржы жұмысы бөлімі	
Бөлім басшысы, бас бухгалтер, аға мемлекеттік инспектор	1
Бас есепшінің орынбасары	1
Материалдық есепші	1
Экономист	1
Есеп айырысу есепшісі	1
Ғылым, ақпарат және мониторинг	
Бөлім басшысы, аға мемлекеттік инспектор	1
Аға ғылыми қызметкер, мемлекеттік инспектор	2
Ғылыми қызметкер, мемлекеттік инспектор	1
Таксодермист	1
Зертхана ассистентінің көмекшісі	1
Табиғат пайдалануды реттеу бөлімі	
Бөлім басшысы, аға мемлекеттік инспектор	1
Аңтанушы, биолог, мемлекеттік инспектор	2
Құрылыс инженері, мемлекеттік инспектор	1
Ландшафт ғылымы және жайластыру (инфрақұрылым) маманы, Мемлекеттік инспектор	1
Табиғат пайдалануды реттеу жөніндегі инженер, мемлекеттік инспектор	1
Рекреация, экологиялық ағартушылық және туризм бөлімі	
Бөлім басшысы, аға мемлекеттік инспектор	1
Қоршаған ортаны қорғау саласындағы білім беру жөніндегі маман, мемлекеттік инспектор	1
Рекреация және туризм маманы, мемлекеттік инспектор	2
Қоғаммен байланыс жөніндегі маман, маркетинг	1
Өрт сөндіру бөлімі	
Бөлім басшысы	1
Аға өрт сөндіру инспектор, мемлекеттік инспекторы	6
Жүргізуші	2
Техникалық пайдалануды қамтамасыз ету бөлімі	
Бөлім басшысы	1
Тех. қауіпсіздік инженері	1
Бағдарламашы инженер	1
Үй шаруашылығы шебері	1

Электрожабдықтарды қызмет көрсету электромонтері	1
Қоймашы	1
Ауыл шаруашылығы техникасы мен жабдықтарын жөндеу шебері	1
Көлік құралдарын жөндеу шебері	1
Электрмен дәнекерлеуші	1
Тазалықшы	1
Күзетші	2
Аула сыпырушы	1
Диспетчер	2
Жүргізуші	9
Қызылсай табиғи кешендерді қорғау бөлімі	
Директор, аға мемлекеттік инспектор	1
Аға инспектор, мемлекеттік инспектор	1
Аңтанушы - биолог	1
Рекреация және туризм инженері	1
Қоршаған ортаны қорғау саласындағы білім беру жөніндегі маман, мемлекеттік инспектор	1
Ғылыми қызметкер	1
Инспектор	7
Жұмысшы	1
Жүргізуші	2
Аңшылық алқаптарының резервтік қорында жануарлар дүниесін қорғау бөлімі	
Аға инспектор, мемлекеттік инспектор	16
Жүргізуші	12
Автослесарь	1
«Тасорпа» мемлекеттік табиғи қаумалы	
Директор, аға мемлекеттік инспектор	1
Аға инспектор, мемлекеттік инспектор	1
Аңтанушы – биолог	1
Рекреация және туризм инженері	1
Ғылыми қызметкер	1
Инспектор	7
Жүргізуші	2
«Адамтас» мемлекеттік табиғи қаумалы	
Директор, аға мемлекеттік инспектор	1
Аға инспектор, мемлекеттік инспектор	1
Аңтанушы - биолог	1
Рекреация және туризм инженері	1
Ғылыми қызметкер	1
Инспектор	7
Жүргізуші	2
«Манашы» мемлекеттік табиғи қаумалы	
Директор, аға мемлекеттік инспектор	1
Аға инспектор, мемлекеттік инспектор	1
Аңтанушы - биолог	1
Рекреация және туризм инженері	1
Ғылыми қызметкер	1
Инспектор	7
Жүргізуші	2

Басқару аппаратында барлығы 123 адам, қаумалдарда 42 адам, штатта барлығы 165 адам қарастырылған.

МӨТП қызметкерлерінің біліктілігін арттыру Қазақстан Республикасы Экология және табиғи ресурстар министрлігі Орман шаруашылығы және жануарлар дүниесі комитеті ұйымдастыратын курстарда, сондай – ақ үшінші тарап ұйымдарын-АІБ, ТЖ, ветеринариялық қызмет, өрт сөндіру қызметі және т.б. тарта отырып, МӨТП өзі ұйымдастыратын мемлекеттік инспекторлар үшін сабақтарда жүзеге асырылатын болады. Ғылым, туризм бөлімдеріне, күзет қызметіне қызметкерлерді жұмысқа қабылдау экология, туризм және менеджмент, орман шаруашылығы, экология және табиғатты пайдалану, биологиялық және географиялық пәндер сияқты мамандықтар бойынша жүзеге асырылатын болады. Мұндай білімі жоқ қызметкерлер тиісті мамандық алу үшін жоғары оқу орындары мен колледждерде оқитын болады.

Осы бағдарлама бойынша 2025 - 2029 жылдар кезеңіне мемлекеттік бюджеттің штат санын ұстауға және МӨТП қызметін қаржыландыруға арналған шығындарына қатысты шығыстар 4007,309 мың теңгені құрайды және жыл сайын Қтжмб-ға МӨТП бухгалтериясы ұсынатын бағдарламалар мен кіші бағдарламалар бойынша мемлекеттік бюджеттен шығыстардың жиынтық есебінде көзделеді (2-қосымша). Бұл ретте шығындар сомасының мөлшері және олардың жылдар бойынша орындалуы МӨТП-ның ағымдағы және кейінгі жылдарға арналған бюджет жоспарын қалыптастыруға байланысты өзгеруі мүмкін.

3.7. Инфрақұрылым және жабдықтар

№ 13 бағдарлама

«Инфрақұрылым және жабдықтар»

Міндеттері:

1. Ғимараттар мен құрылыстарды салу, қайта құру, күрделі және ағымдағы жөндеу.

2. Инженерлік коммуникациялар, сумен, электрмен, жылумен қамтамасыз ету, ағымдағы және салынып жатқан ғимараттар мен құрылыстардағы кәріз.

3. Негізгі құралдарды (автотракторлық техника, өрт сөндіру техникасы, арнайы техника және т.б.) сатып алу.

4. Жабдықтар, автокөлік бөлшектері және керек-жарақтарды сатып алу.

5. Өртке қарсы құрал-жабдықтар мен техникалармен қамтамасыз ету.

МӨТП «Қызылсай» өндірістік қоры – бұл парк аумағында орналасқан ғимараттар мен құрылымдардан тұрады және олар МӨТП қызметінің негізгі мақсаттары үшін тікелей пайдаланылады.

МӨТП ұйымдастыру орталығы – оның әкімшілігі, ол Шетпе кентіндегі орталық үй жайында орналасқан. МӨТП орталық үй жайы ғимараттар мен құрылымдар кешенін қамтиды, орталық үй жайының негізін әкімшілік ғимарат (кеңсе) құрайды.

МӨТП-нің шаруашылық қажеттіліктері мен толыққанды жұмыс істеуі үшін өрт-химиялық станциялар, қоймалар, гараждар, спорт залы қажет.

Негізгі қорлар қанағаттанарлық күйде болып, МӨТП-нің ағымдағы

қызметінде пайдаланылады, кейбірі күрделі жөндеуді қажет етеді. Барлық көлік құралдары мен арнайы техника жұмысқа жарамды күйде.

МӨТП-нің тұрғын үй өндірістік қоры, онда аймақтық парк инспекторлары мен олардың отбасылары тұрады, ескірген жағдайда. Кейбірі апатты жағдайда болып, бұзуға жатады.

МӨТП-нің құрылу кезеңінде тек жекелеген нысандар салынды.

Әртүрлі жылдары қызметтік кордондарға ағымдағы жөндеу, әкімшілік ғимаратқа ағымдағы жөндеу және филиалдарда жөндеу жұмыстары жүргізілген.

Жалпы алғанда, МӨТП-нің өндірістік және тұрғын үй қоры қанағаттанарлық күйде.

Барлық күрделі құрылыс нысандары әртүрлі қаржыландыру көздері есебінен (республикалық бюджет, Мемлекеттік кәсіпорынның ақылы қызметтерінен түскен қаражат) салынады. Осыған байланысты МӨТП қажет болған жағдайда әр нысанды жеке лот ретінде шығарып, жобалау және құрылыс жұмыстарын орындау үшін мердігерлерді таңдау бойынша тендер жариялайды.

Күрделі ғимараттар мен құрылымдар тек шектеулі шаруашылық қызмет аймағында, құнды флора мен фауна түрлерінің ең сезімтал бөліктері мен ерекше табиғи кешендерден алыс жерде жобаланады. Нысандардың нақты орналасуы жобалау кезеңінде жердің техникалық жағдайын бағалау барысында анықталады.

Мерзімді маусымдық нысандарды негізінен шектеулі шаруашылық қызмет аймағында және туристік-демалыс қызмет аймағында орналастыру жоспарланады, жол қатынастары мен су көздерінің болуы ескеріле отырып.

Олар парк өзі немесе табиғатты пайдаланушылар тарапынан салынуы мүмкін (7 және 8-қосымшаларды қараңыз).

Барлық нысандар МӨТП аумағына орналастырылатынына байланысты олардың құрылысын және қызметін жүзеге асыру кезінде экологиялық талаптар төмендегідей болады:

- нысан екі қабаттан аспайтын төмен қабатты болу керек, сыртқы дизайны табиғатқа барынша жақын, ашық және көзге түсетін түстер қолданылмайды, ландшафтқа үйлесімді, көгалдандыруда жергілікті флора түрлері пайдаланылады;
- кешкі және түнгі уақытта жарықтандырудың қатты қолданылуы (прожекторлар), фейерверктер және жануарларға кедергі келтіретін басқа да көздер қолдануға тыйым салынады, тек арнайы сигналдық құралдар рұқсат етіледі;
- қатты шу әсерлері, қатты музыка (500 м қашықтықтан естілетін), әсіресе кешкі және түнгі уақытта тыйым салынады;
- тұрмыстық қалдықтарды жинау және сақтау бойынша санитарлық нормалар сақталуы тиіс;
- экологиялық таза энергия көздерін (күн батареялары, гелиоқондырғылар, жел генераторлары және т.б.) барынша пайдалану;
- туристерге қызмет көрсететін көліктер үшін арнайы белгіленген тұрақ

орындары болуы қажет.

МӨТП-нің инженерлік инфрақұрылымымен қамтамасыз етілуі толық емес, бұл әсіресе кордондарға қатысты, олардың көпшілігінде электрмен жабдықтау жоқ. Практикада барлық кордондарда жылыту үшін қатты отын қолданылады. Кордондардың су қамтамасыз етілуі бұлақтардан, өзендерден немесе ұңғымалардан жүзеге асырылады. Орталық үй жайының, әкімшілік ғимараттың, өндірістік базаның және спортзалдың инженерлік инфрақұрылымы іс жүзінде барлық қажетті коммуникациялармен қамтамасыз етілген, дегенмен кейбір жерлерде кәріз жоқ.

Кордондардың энергиямен қамтамасыз етілуінің оңтайлы нұсқасы ретінде күн немесе гелиоқондырғылар, сондай-ақ жел энергиясы қондырғыларын пайдалану қарастырылуы мүмкін. Жылыту, жылумен жабдықтау және ыстық сумен қамтамасыз ету бойынша негізгі шешімдер ҚНЖЕ 04.05-92, ҚНЖЕ 2.01.01-82, ҚНЖЕ 2.04.07-85, ҚНЖЕ 2.04.08-87 және ҚНЖЕ 2.07.01-89 талаптарына сәйкес қабылданған. Құрылып жатқан нысандар үшін жылумен қамтамасыз ету көздері ретінде қатты отынды қолданатын жылу агрегаттары мен пештер, сондай-ақ гелиоқондырғылар сияқты баламалы жылумен жабдықтау көздері ұсынылады.

Рекреациялық нысандарды сумен қамтамасыз ету жобалау негізінде барлық тұтынушыларды нормативтік сападағы суға үздіксіз және жеткілікті көлемде қамтамасыз ету шарты қойылған, персонал саны мен тұрғын үй инфрақұрылымының деңгейін ескере отырып. Тұрмыстық және ішетін су қажеттіліктері үшін су пайдалану нормалары ҚНЖЕ 2.04.02-84 бойынша, рекреациялық мекемелер үшін – ҚНЖЕ 2.04.01-85 бойынша, су көздерінің болуы мен жергілікті жағдайларды ескере отырып қабылданған.

Сонымен қатар, жаңа және бар күрделі құрылыс нысандарын бар электр желілеріне қосу қамтамасыз етілуі тиіс.

Туризм және рекреацияға арналған күрделі нысандардың инженерлік желілері мен коммуникацияларын құру және қызметін ұйымдастыру ерекшеліктері әр нысанды жобалау кезінде Қазақстан Республикасының табиғатты қорғау заңнамасының барлық нормаларын сақтау есебінен анықталады.

МӨТП құрылған сәттен бастап материалдық-техникалық базасы айтарлықтай өзгерістерге ұшырады: өрт, жүк және жолаушы көліктері, киім-кешек және басқа да қажетті жабдықтар сатып алынды.

МӨТП өз аумағында қатты тұрмыстық қалдықтарды жинаумен өздігінен айналысады. Қатты тұрмыстық қалдықтарды жинау және шығару контейнерлік жүйе бойынша жүзеге асырылады. Контейнерлерден шығарылған қалдықтарды залалсыздандыру қалдықтарды жинау және минерализациялау орындары – полигондарда жүргізіледі. Тұрғын үйлер мен демалыс мекемелері үшін біртұтас қатты тұрмыстық қалдықтар полигонын (жетілдірілген қоқыс алаңы) ұйымдастыру жоспарлануда, негізінен МӨТП аумағының шегінен тыс, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 6 наурыздағы №291 Қаулысымен бекітілген өндіріс пен тұтыну қалдықтарын жинау, пайдалану, өңдеу, залалсыздандыру, тасымалдау, сақтау және көмуге

қатысты санитарлық-эпидемиологиялық талаптарға сәйкес.

«Инфрақұрылым және жабдықтау» бағдарламасы бойынша жоспарланған шығыстардың тізімі мен сомалары Қосымша 2-де көрсетілген. Сол уақытта шығыстардың көлемі мен олардың жыл сайын орындалуы МӨТП бюджетінің ағымдағы және келесі жылдарға жоспарлануына байланысты өзгеруі мүмкін.

3.8. Қаржы ресурстарына қажеттілік

Іс-шаралар, қажетті шығыстардың ашылуы және орындалу мерзімдері Басқару жоспары бағдарламалары бойынша Қосымша 2-де көрсетілген.

МӨТП-нің Басқару жоспары бағдарламаларын орындауға арналған қаржылық шығыстар екі негізгі бағдарламаға шоғырланған:

- №12 «Басшылық және қызметкерлер» және №13 «Инфрақұрылым және жабдықтар».
- 2025–2029 жылдарға арналған ММТҚ Басқару жоспарын орындау үшін қаржылық ресурстарға деген қажеттілік инфляцияны есепке алмай, жылдар бойынша және қаржыландыру көздері бойынша 24-кестеде көрсетілген.

24-кесте

МӨТП Басқару жоспары бойынша 2025–2029 жылдарға қаржыландыру көздері бойынша қаржылық шығындар жиынтығы

Қаржыландыру көзі	Жалпы шығындар, млн. теңге	Оның ішінде жылдар бойынша шығындар, млн теңге				
		2025	2026	2027	2028	2029
Барлығы	4007,309	725,222	761,483	799,557	839,535	881,51

* Аңшылық алқаптарының резервтік қорында жануарлар дүниесін қорғау бөлімінің шығынын қоспағанда.

Нәтижесінде МӨТП басқарудың 2025-2029 жылдарға арналған жоспарын іске асыруға жұмсалатын жалпы қаржылық шығындар 4007,309 млн. теңгені құрайды.

1-қосымша

«Қызылсай» МӨТП туристік маршруттары және рұқсат етілген рекреациялық жүктемелер

1. Жол (маршрут) атауы: «Ақсу – Темірбаба»

Ұзындығы: 351 километр (км), ұзақтығы: 7 сағат 30 минут, аялдамаларды есепке ала отырып.

Маршруттың классификациясы:

- 1) қозғалыс түрі бойынша: жаяу, автокөлікпен;
- 2) әрекет ету уақыты бойынша: маусымдық;
- 3) ұйымдастыру формасы бойынша: топтық.

Негізгі географиялық нүктелердің атаулары: «Темір-Баба» некрополі, Ақсу, Факель

Маршрут схемасы:

- 1) Шетпе – Темір-Баба – 265 км (автокөлікпен өту)
- 2) Темір-Баба – Кендірлі – 7 км (автокөлікпен өту)
- 3) Кендірлі – Ақсу – 8 км (автокөлікпен өту)
- 4) Ақсу – Қақпақты – 20 км (автокөлікпен өту)
- 5) Қақпақты – Факель (Кучурин В.И.) – 55 км (автокөлікпен өту)
- 6) Факель (Кучурин В.И.) – Руль – 10 км (автокөлікпен өту)

Маршруттың қысқаша сипаттамасы:

1) Жаңаөзен – Темір-Баба трассасы бойынша 240 км белгісінен өтіп, 10 км жерде оң жақта «Темір-Баба» некрополі орналасқан.

2) Темір-Баба батысына қарай жетінші километрде Кендірлі түбегі орналасқан.

3) Кендірлі түбегінен 8 км жерде Ақсу аумағы бар.

4) Темір-Бабадан 6 км жерде, таудан түсетін жол шетінде үлкен шатқал орналасқан, оның ішінде бұрын мал суаратын ескі Қақпақты құдығы бар. Бұл жерлер ең бірегей аймақтардың қатарына жатады.

Маршрут бойындағы нысандар мен бақылау (қадағалау) алаңдары бойынша қысқаша сипаттамасы берілген.

1) Факельден 55 км жерде №1 бақылау алаңы орналасқан. Жер тегіс, айналаны тамашалауға өте қолайлы. Алаңы 25×30 м.

2) №1 бақылау алаңынан 10 км өткеннен кейін таудың шыңында №2 бақылау мұнарасы орналасқан.

3) «Айрақты» аумағында №3 бақылау мұнарасы бар. Алаңы 20×20 м.

4) «Сары» аумағында №4 бақылау мұнарасы орналасқан. Алаңы 10×20 м.

Маршруттың жұмыс мерзімі: наурыз – қазан.

Топтағы адамдар санының максималды шегі – 20 адам, бұл бақылау алаңының сыйымдылығымен, психологиялық қолайлылық шегімен және рекреациялық жүктеме нормаларымен байланысты. Апта немесе ай бойынша экскурсиялық топтарға рұқсат етілген лимит (рекреациялық жүктеме) – 60 адам.

Экскурсиялық маусым ішінде әртүрлі кезеңдер бойынша рұқсат етілген рекреациялық жүктеме (мысалы, кейбір кезеңдерде құстардың ұя салу уақытында тынығуына мүмкіндік беру үшін жүктемені төмендету қажет

болғанда) – 400 адам.

Маршрутты экскурсоводсыз өту мүмкін емес.

А1-кесте

Жолды (маршрутты) өту жоспары

№	Жолдың (маршруттың) учаскелері		Ұзындығы, км	Қозғалыс уақыты	Аялдау уақыты	Қарау алаңының, суретке түсіру пункттерінің нөмірі
	бастап	Дейін				
1	Шетпе – Темір – Баба		265 км	3 сағ 30 мин	30 мин	№ 1
2	Темір Баба – Кендірлі шығанағы		7 км	10 мин	15 мин	№ 2
3	Кендірлі шығанағы - Ақсу		8 км	10 мин	15 мин	№ 3
4	Ақсу – Қақпақты		6 км	10 мин	30 мин	№ 4
5	Қақпақты – Факель (Кучурин В.И.)		55 км	1 сағ	20 мин	№ 5
6	Факель (Кучурин В.И.) – Руль		10 км	20 мин	20 мин	№ 6
Барлығы			351 км	5 сағ 20 мин	2 сағ 10 мин	

Жолды (маршрутты) абаттандыру: белгілеу, құдықтар, бағытты көрсететін белгілер, баспана, аялдамалар, жолды абаттандыру.

2. Жол (маршрут) атауы: «Шетпе – Жаңаөзен – Бозжыра»

Маршрут ұзындығы – 290 км, аялдамаларды ескергенде өту уақыты – 6 сағат 30 минут.

Маршрут классификациясы:

- 1) Қозғалыс түрі бойынша: жаяу, автокөлікпен
- 2) Уақыт бойынша: маусымдық
- 3) Ұйымдастыру формасы бойынша: топтық

Маршрут схемасы:

- 1) Шетпе – Жаңаөзен – 140 км (автокөлікпен өту)
- 2) Жаңаөзен – Шопан Ата – 70 км (автокөлікпен өту)
- 3) Шопан Ата – Жосалы – 60 км (автокөлікпен өту)
- 4) Жосалы – Бозжыра – 20 км (автокөлікпен өту)

Негізгі географиялық нысандар: «Шопан Ата» қорымы, «Бекет Ата» қорымы, «Бозжыра» тауы.

Маршруттың қысқаша сипаттамасы:

- 1) Жаңаөзен қаласынан шығысқа қарай 70 км жерде «Шопан Ата» некрополи орналасқан, әрі қарай 60 км өткенде Жосалы шыңы шығады.
- 2) Жосалы шыңынан оңтүстікке қарай 20 км жерде «Бозжыра» тауы орналасқан.

Маршрут бойындағы және бақылау алаңдарындағы нысандардың қысқаша сипаттамасы:

- 1) Жосалы шыңынан оңтүстік-шығыс бағытта, аңғар бойымен №1 бақылау алаңы орналасқан. Мұнда «Бозжыра» тауының көркін тамашалауға болады.
- 2) №1 бақылау алаңынан оңтүстік-шығыс бағытта, аңғар бойымен №2

бақылау алаңы орналасқан.

А2-кесте

Жолды (маршрутты) өту жоспары

№	Жолдың (маршруттың) учаскелері		Ұзындығы, км	Қозғалыс уақыты	Аялдау уақыты	Қарау алаңының, суретке түсіру пункттерінің нөмірі
	бастап	Дейін				
1	Шетпе – Жаңаөзен		140 км	2 сағ 00 мин	30 мин	№ 1
2	Жаңаөзен – Шопан Ата		70 км	1 сағ 00 мин	40 мин	№ 2
3	Шопан Ата - Жосалы		60 км	1 сағ 00 мин	20 мин	№ 3
4	Жосалы – Бозжыра		20 км	20 мин	40 мин	№ 4
Барлығы			290 км	4 сағ 20 мин	2 сағ 10 мин	

Маршрутты (жолды) пайдалану мерзімі: наурыз – қазан.

Топтағы максималды адам саны – 20, бұл шектеу бақылау алаңының сыйымдылығына, психологиялық жайлылыққа және рекреациялық жүктеме нормаларына байланысты. Апта немесе ай бойынша экскурсиялық топтар лимиті – 60 адам.

Экскурсиялық маусым ішіндегі әртүрлі кезеңдерде рұқсат етілген рекреациялық жүктеме: 400 адам (мысалы, құстардың балапан басқан кезеңінде жүктемені азайту қажет болуы мүмкін).

Маршрутты экскурсоводсыз өту мүмкіндігі – жоқ.

3. Жол (маршрут) атауы: «Қызылсай – Тұзбайыр»

Маршрут ұзындығы – 167 км, тоқтауларды есептегендегі өту уақыты – 5 сағат.

Маршруттың классификациясы:

- 1) жүріс түрі бойынша: жаяу және автомобильді;
- 2) әрекет ету уақыты бойынша: маусымдық;
- 3) ұйымдастыру түрі бойынша: топтық.

Негізгі географиялық нысандар: Ман-Ата, Балша, Кертті, Тұзбайыр.

Маршруттың қысқаша сипаттамасы:

1) Шетпе ауылынан шығысқа қарай 35 км жерде Бешпоқы өткелі орналасқан, әрі қарай 60 км өткенде 10-разъездқа жетеміз, одан кейін 20 км өткенде Ман-Ата өткелі шығады.

2) Ман-Ата өткелінен батысқа 1 км жерде археологиялық музейге ұқсас ескі қабірлер орналасқан, олардың қабырғаларында әртүрлі ескі белгілер салынған.

Қысқаша сипаттама – маршрут бойындағы нысандар мен бақылау алаңдары:

1) Ман-Ата өткелінен оңтүстік-шығысқа қарай 12 км жерде бақылау мұнарасы №1 орналасқан. Мұнара алаңы – 15×10 м. Шығыс беті тегіс, ал оңтүстік беті жартасты, төменде Тұзбайыр соры көрінеді.

2) Ман-Ата өткелінен оңтүстік-шығысқа 37 км жерде бақылау мұнарасы №2 орналасқан. Мұнара алаңы – 15×10 м. Шығыс беті тегіс, оңтүстік бетінде

жартастар мен табиғи тау беткейлері бар, төменде Кертті көзі орналасқан.

А3-кесте

Жолды (маршрутты) өту жоспары

№	Жолдың (маршруттың) учаскелері		Ұзындығы, км	Қозғалыс уақыты	Аялдау уақыты	Қарау алаңының, суретке түсіру пункттерінің нөмірі
	бастап	Дейін				
1	Шетпе – Ман-Ата		90 км	1 сағ 15 мин	30 мин	№ 1
2	Ман-Ата - Балша		12 км	15 мин	40 мин	№ 2
3	Балша- Кертті		25 км	35 мин	40 мин	№ 3
4	Кертті -Тұзбайыр		40 км	25 мин	40 мин	№ 4
Барлығы			167 км	2 сағ 30 мин	2 сағ 30 мин	

Жолдың (маршруттың) жұмыс істеу мерзімі: наурыздан қазанға дейін.

Топтағы максималды адамдар саны – 20 адам, бұл шектеу бақылау алаңдарының сыйымдылығымен, психологиялық ыңғайлылық шегімен және рекреациялық жүктеме нормаларымен байланысты. Апта немесе ай бойынша экскурсиялық топтардың лимиті – 60 адам.

Экскурсиялық маусым ішінде әртүрлі кезеңдерде рұқсат етілген рекреациялық жүктемелер: 400 адам (мысалы, кейбір кезеңде құстарға ұя салып, балапандарын өсіруге мүмкіндік беру үшін жүктеме төмендетіледі).

Маршрутты экскурсоводсыз өту мүмкін емес.

4. Жолдың (маршрут) атауы: «Манашы – Өрмелі»

Жолдың (маршруттың) ұзындығы – 392 километр, аялдауларды есепке ала отырып өту уақыты – 5 сағат 30 минут.

Маршруттың классификациясы:

- 1) қозғалыс түрі бойынша: жаяу, автомобильмен;
- 2) әрекет ету уақыты бойынша: маусымдық;
- 3) ұйымдастыру формасы бойынша: топтық.

Негізгі географиялық нүктелер: Ман-Ата, Өрмелі, Сейсем Ата, Қызылтас, Айрақты, Сары, Көркембай.

Маршруттың қысқаша сипаттамасы:

1) Шетпе ауданы орталығынан шығысқа қарай 35 км жерде Бешоқы тау өтпесі орналасқан, одан әрі 55 км өткен соң Ман-Ата көтерілісі басталады.

2) Ман-Ата көтерілісінен кейін 35 км қашықтықта солтүстікте Сай-Өтес ауылын кездестіреміз. Сай-Өтес ауылынан Өрмелі түсуіне дейінгі қашықтық 16 км.

3) Өрмелі түсуінен солтүстік-шығысқа қарай 34 км жерде «Сейсем – Ата» шағын қорымы орналасқан, одан әрі 63 км өткенде Қызылтас бекінісі кездеседі. Айрақты мен Сары жерлерінен өтіп, 154 км соңында Көркембай мешітіне жетеміз.

Жолдағы (маршруттағы) және бақылау (көріну) алаңдарындағы нысандардың қысқаша сипаттамасы:

1) «Бесбұлақ» бұлағы орналасқан жерде бақылау мұнарасы №1. Алаңы – 15×20 м.

- 2) «Қызылтас» жерінде бақылау мұнарасы №2. Алаңы – 20×20 м.
- 3) «Айрақты» жерінде бақылау мұнарасы №3. Алаңы – 20×20 м.
- 4) «Сары» жерінде бақылау мұнарасы №4. Алаңы – 10×20 м.

А4-кесте

Жолды (маршрутты) өту жоспары

№	Жолдың (маршруттың) учаскелері		Ұзындығы, км	Қозғалыс уақыты	Аялдау уақыты	Қарау алаңының, суретке түсіру пункттерінің нөмірі
	бастап	Дейін				
1	Шетпе – Ман-Ата		90 км	1 сағ 30 мин	30 мин	№ 1
2	Ман-Ата - Өрмелі		52 км	55 мин	40 мин	№ 2
3	Өрмелі- Шілі		110 км	1 сағ 35 мин	40 мин	№ 3
4	Шілі –Көркембай		140 км	1 сағ 30 мин	40 мин	№ 4
Барлығы			392 км	2 сағ 30 мин	2 сағ 30 мин	

Жолдың (маршруттың) жұмыс мерзімі: наурыз – қазан.

Топтағы адамдардың максималды саны: 20 адам, бұл шектеу бақылау алаңының сыйымдылығына, психологиялық комфортқа және рекреациялық жүктеме нормаларына байланысты.

Апта немесе ай бойынша экскурсиялық топ лимиті (рекреациялық жүктеме): 60 адам.

Экскурсиялық маусым ішіндегі әр түрлі кезеңдерде рұқсат етілген рекреациялық жүктеме (мысалы, кей кезеңде құстардың ұя салуына тыныштық беру үшін жүктемені азайту қажет болған жағдайда): 400 адам.

Тропаны экскурсоводсыз өту мүмкіндігі – жоқ.

5. Жолдың (маршрут) атауы: «Шетпе – Тасорпа»

Жолдың (маршруттың) ұзындығы – 345 километр, аялдауларды есепке ала отырып өту уақыты – 8 сағат 30 минут.

Маршруттың классификациясы:

- 1) қозғалыс түрі бойынша: жаяу, автомобильмен;
- 2) әрекет ету уақыты бойынша: маусымдық;
- 3) ұйымдастыру формасы бойынша: топтық.

Негізгі географиялық нүктелер: «Үлек» қорымы, «Бүркіт Ата» қорымы, Жұмыртқалы, Ерназар.

Маршруттың қысқаша сипаттамасы:

1) Жаңаөзен қаласынан 70 км шығысқа «Шопан Ата» қорымы орналасқан, ары қарай 60 км өткенде Жосалы тауының көтерілісі.

2) Жосалы көтерілісінен 20 км оңтүстікке қарай Бозжыра тауы.

Жолдағы (маршруттағы) және бақылау (көріну) алаңдарындағы нысандардың қысқаша сипаттамасы:

1) Жосалы көтерілісінен оңтүстік-шығысқа қарай жыра бойымен бақылау алаңы №1 орналасқан. Мұнда «Бозжыра» тауының әсем көрінісін тамашалауға болады.

2) Бақылау алаңы №1-ден оңтүстік-шығысқа қарай жыра бойымен бақылау

алаңы №2 орналасқан.

А5-кесте

Жолды (маршрутты) өту жоспары

№	Жолдың (маршруттың) учаскелері		Ұзындығы, км	Қозғалыс уақыты	Аялдау уақыты	Қарау алаңының, суретке түсіру пункттерінің нөмірі
	бастап	дейін				
1	Шетпе – Қызан		110 км	1сағ 30 мин	30 мин	№ 1
2	Қызан –«Үлек» қорымы		38 км	40 мин	10 мин	№ 2
3	«Үлек» қорымы- «Қайып» қорымы		25 км	30 мин	10 мин	№ 3
4	«Қайып» қорымы- Ерназар		12 км	20 мин	10 мин	№ 4
5	Ерназар – Жұмыртқалы		50 км	1 сағ	20 мин	№ 5
6	Жұмыртқалы – «Бүркіт Ата» қорымы		40 км	50 мин	20 мин	№ 6
7	«Бүркіт Ата» қорымы -Жиделі		35 км	50 мин	10 мин	№ 7
8	Жиделі -Қызан		35 км	40 мин	20 мин	№ 8
Барлығы			290 км	4 сағ 20 мин	2 сағ 10 мин	

Жолдың (маршруттың) жұмыс мерзімі: наурыз – қазан.

Топтағы адамдардың максималды саны: 18 адам, шектеу көрнекі алаңның сыйымдылығы, психокомфорт шегі және рекреациялық жүктеме нормаларына байланысты.

Апта немесе ай ішіндегі экскурсиялық топтар лимиті (рекреациялық жүктеме): 36 адам.

Экскурсиялық маусым ішінде әртүрлі кезеңдерде рұқсат етілген рекреациялық жүктемелер (мысалы, ұя салған құстарға тыныштық беру үшін кейбір кезеңде жүктемені төмендету қажет болған жағдайда): 150 адам.

Маршрутты экскурсоводсыз өту мүмкін емес.

2-қосымша

А6-кесте

2025–2029 жылдарға арналған МӨТП басқару жоспары бағдарламалары бойынша іс-шаралар мен шығындардың талдауы

Бағдарлама № 2. «Ерекше табиғи және тарихи-мәдени мәні бар нысандарды сақтау»						
Іс-шаралар	5 жылға арналған шығындар, мың теңге	Жылдар бойынша шығындар				
		2025	2026	2027	2028	2029
1. Қоқыс жинағыштарды жасау және орнату	750,0 (30 контейнер х 25 000 тг)	500	0	0	0	250
2. Дәретханаларды жасау және орнату	500,0 (10 әжетхана х 50 000 тг)	250	0	0	0	250
3. Беседкаларды жасау және орнату	800,0 (10 беседка х 80 000 тг)	400	0	0	0	400
4. Қарау алаңдарын жасау және орнату	420,0 (7 алаң х 60 000 тг)	240	0	0	0	180
5. Бақылау алаңының қоршауын дайындау және оны монтаждау, периметрі 15х15м	560,0 (7 қоршау х 80000 тг)	400				160
6. Қатты жабыны бар қарау алаңдарына апаратын жол	4000,0 (1 км х 4000000 тг)	1000	1000	1000		1000
7. Жарнамалық билборд	500,0 (10 дана х 50000 тг)	400				100
8. Ескерту белгілері, көрсеткіштер	900,0 (60 дана х 15000 тг)	750				150
9. Өрт сөндіру бекеті, беседканың жанында	700,0 (10 пост х 70000 тг)	560				140
Барлығы	9130	4500	1000	1000	0	2630

А7-кесте

2025–2029 жылдарға арналған МӨТП басқару жоспарының бағдарламалары бойынша іс-шаралар мен шығындардың талдауы

Бағдарлама №6: «Жергілікті халықтың тұрмыс жағдайын жақсарту»						
Іс-шаралар	5 жылға арналған шығындар, мың теңге	Жылдар бойынша шығындар				
		2025	2026	2027	2028	2029
1. Балаларға, қарт адамдарға, соғыс ардагерлеріне қайырымдылық мақсатында жұмсалатын шығындар, экологиялық байқаулар мен акциялар жеңімпаздарын марапаттау.	3500,0	700	700	700	700	700
Барлығы	3500,0	700	700	700	700	700

**2025–2029 жылдарға арналған МӨТП басқару жоспарының
бағдарламалары бойынша іс-шаралар мен шығындардың талдауы**

Бағдарлама № 7 «Туризм мен рекреацияны дамыту»						
Іс-шаралар	5 жылға арналған шығындар, мың теңге	Жылдар бойынша шығындар (мың теңге)				
		2025	2026	2027	2028	2029
1. Сатып алу және орнату, оның ішінде:	-	-	-	-	-	-
Аудиогид сатып алу	400 (2 бр. х 2)	200	-	200	-	-
Туроператорлық қызметті сақтандыру	50000 (1000,0 мың х 5 жыл)	10000	10000	10000	10000	10000
3 D карталарды сатып алу	270	120	-	150	-	-
Қоқысқа арналған қағаздар сатып алу	8000	2000	2000	2000	2000	-
Қолғап сатып алу	3000	750	750	750	750	-
Үстел теннисін сатып алу	120	120	-	-	-	-
Компьютерді жиынтықта сатып алу	800,0 (2 дана х 400000)	400	-	400	-	-
Ноутбук сатып алу	400 (2 дана х 200000тг)	-	200	200	-	-
Үстел микрофондарын сатып алу	15	15	-	-	-	-
2. Экскурсиялық маршруттарды белгілеу, оның ішінде дайындалуы және орнатылуы, оның ішінде:	-	-	-	-	-	-
Көрсеткіштер	1000	250	250	250	250	-
Ақпараттық қақпандар	600	300	-	300	-	-
Аншлагтар	2000	500	500	500	500	-
3. Туризм және экологиялық ағартушылық мақсатында баспа және бейне өнімдерін шығару, оның ішінде:	-	-	-	-	-	-
Жол көрсеткіштер	500	250	-	-	250	-
Маршрут карталары	2000	500	500	500	500	-
Буклеттер	100	50	-	50	-	-
Күнтізбелер	3000	1500	-	1500	-	-
Бөлмені ұйымдастырумен бейнефильм (немесе бейнежазба)	4500	900	900	900	900	900

Бағдарлама № 7 «Туризм мен рекреацияны дамыту»						
Іс-шаралар	5 жылға арналған шығындар, мың теңге	Жылдар бойынша шығындар (мың теңге)				
		2025	2026	2027	2028	2029
Фотоальбом	240	50	50	70	70	-
Белгі	75	75	-	-	-	-
Пакеттер	750	750	-	-	-	-
Магниттер	1400	700	-	-	700	-
Брелоктар	250	250	-	-	-	-
Клипборд папкалары	220	110	-	110	-	-
Шақырту қағаздары	250	50	50	50	50	50
4. Туризмді жарнамалау үшін арнайы танымал мерзімді баспасөз басылымдарында (журналдар, газеттер) ақпарат орналастыру.	6000	1200	1200	1200	1200	1200
Барлығы	85890	21040	16400	19130	17170	12150

А9-кесте

2025–2029 жылдарға арналған МӨТП басқару жоспарының бағдарламалары бойынша іс-шаралар мен шығындардың талдауы

Бағдарлама № 9 «Ғылыми зерттеулер»						
Іс-шаралар	5 жылға арналған шығындар, мың теңге	Жылдар бойынша шығындар (мың теңге)				
		2025	2026	2027	2028	2029
1. Далалық жабдықтарды сатып алу, оның ішінде:	828,7	-	-	-	-	-
2 орындық палатка	30,0 (2 дана x 15,0)	-	15,0	15,0	-	-
Жиналмалы лагерь үстелі	10,0 (1 дана x 10,0)	-	-	10,0	-	-
Далалық орындықтар	12,0 (3 дана x 4,0)	-	-	12,0	-	-
Баллондары бар портативті газ плиткасы	5,0 (1 дана x 5,0)	-	-	5,0	-	-
Алғашқы медициналық көмек қобдишасы	2,0 (2 дана x 1,0)	-	-	2,0	-	-
Металл су құтысы (20 л.)	7,0 (1 дана x 7,0)	-	-	7,0	-	-
Зарядтау шамы - күн шамы	4,0 (1 дана x 4,0)	-	-	4,0	-	-
Батареямен жұмыс істейтін шам	1,6 (2 дана x 0,8)	-	-	1,6	-	-
Басқа тағатын шам	2,0 (2 дана x 1,0)	-	-	2,0	-	-
Суға арналған құты	1,6 (2 дана x 0,8)	-	-	1,6	-	-

Бағдарлама № 9 «Ғылыми зерттеулер»						
Іс-шаралар	5 жылға арналған шығындар, мың теңге	Жылдар бойынша шығындар (мың теңге)				
		2025	2026	2027	2028	2029
Далалық ыдыс-аяқ жиынтығы	3,0 (1 жинақ x 3,0)	-	-	3,0	-	-
Ас үй жабдықтары	2,0 (1 жинақ x 2,0)	-	-	2,0	-	-
Далалық сөмкелер	12,0 (4 дана x 3,0)	-	-	12,0	-	-
Далалық күнделік (жалпы дәптерлер)	7,5 (15 дана x 0,5)	-	-	7,5	-	-
Табиғат шежіресі бойынша мемлекеттік инспекторлардың бақылауларына арналған оқушы дәптерлер	210,0 (4200 дана x 0,05)	-	52,5	52,5	52,5	52,5
Суға арналған термос	6,0 (2 дана x 3,0)	-	-	6,0	-	-
Тағамға арналған термос	6,0 (2 дана x 3,0)	-	-	6,0	-	-
Сусымалы өнімдерді сақтауға арналған пластикалық банкалар	3,0 (6 дана x 0,5)	-	-	3,0	-	-
Азық-түлікті тасымалдауға және сақтауға арналған пластикалық жәшіктер	10,0 (2 дана x 5,0)	-	-	10,0	-	-
Ұйықтайтын қап (қысқы)	45,0 (3 дана x 15,0)	-	-	45,0	-	-
Ұйықтайтын қап (жазғы)	30,0 (3 дана x 10,0)	-	-	30,0	-	-
Ұйықтайтын сөмкеге арналған каремат	9,0 (3 дана x 3,0)	-	-	9,0	-	-
Орташа рюкзак	30,0 (3 дана x 10,0)	-	-	30,0	-	-
Жазғы арнайы киім жиынтығы (камуфляж)	80,0 (4 дана x 20,0)	-	80,0	-	-	-
Қысқы арнайы киім жиынтығы (камуфляж)	200,0 (4 дана x 50,0)	-	200,0	-	-	-
Портативті рация (Kenwood)	40,0 (1 дана x 40,0)	-	-	40,0	-	-
Берцы (жазғы)	20,0 (4 жұп x 5,0)	-	-	20,0	-	-
Берцы (қысқы)	40,0 (4 жұп x 10,0)	-	-	40,0	-	-

Бағдарлама № 9 «Ғылыми зерттеулер»						
Іс-шаралар	5 жылға арналған шығындар, мың теңге	Жылдар бойынша шығындар (мың теңге)				
		2025	2026	2027	2028	2029
2. Ұйымдастыру техникасы мен керек-жарақтары, оның ішінде:	1756,6	-	-	-	-	-
Ноутбук	80,0 (1 дана x 80,0)	-	-	80,0	-	-
Компьютер жинақта	80,0 (1 жинақ)	-	-	80,0	-	-
Лазерлі принтер	40,0 (1 бр. x 40,0)	-	-	-	-	40,0
Шағын өлшемді сандық фотоаппарат	25,0 (1 бр. x 25,0)	-	-	25,0	-	-
Фото тұзақ (жануарларды түсіруге арналған камера)	80,0 (2 дана x 40,0)	-	-	80,0	-	-
GPS аспабы	100,0 (2 дана x 50,0)	-	-	100,0	-	-
Қуаттағышы бар камера мен GPS үшін қайта қуатталатын батареялар	34,0 (20 батарея x 1,7)	-	-	34,0	-	-
Шамдар үшін қарапайым сілтілі батареялар	10,0 (50 дана x 0,2)	-	-	3,4	3,3	3,3
Орташа калькулятор	2,0 (1 дана x 2,0)	-	2,0	-	-	-
Видеокамера	120,0 (1 дана x 120,0)	-	-	120,0	-	-
Үстел шамы	10,0 (2 дана x 5,0)	-	-	10,0	-	-
Ұзартқыш сым (желілік сүзгі) 5 м.	6,0 (2 дана x 3,0)	-	-	-	6,0	-
Желілік кабель 10 м.	3,0 (1 бр. x 3,0.)	-	-	-	3,0	-
8 гигабайттық флэш-карта	4,0 (4 дана x 1,0)	-	-	4,0	-	-
Ғылыми жабдықты сақтауға арналған металл шкаф	100,0 (2 бр. x 50,0)	-	-	100,0	-	-
Гербарий шкафы (Тапсырыс)	300,0 (4 дана x 75,0)	-	300,0	-	-	-
Кептіру шкафы	150,0 (1 дана x 150,0)	-	150,0	-	-	-

Бағдарлама № 9 «Ғылыми зерттеулер»						
Іс-шаралар	5 жылға арналған шығындар, мың теңге	Жылдар бойынша шығындар (мың теңге)				
		2025	2026	2027	2028	2029
Мұздатқыш камера	55,1 (1 бр. x 55,1)	-	55,1	-	-	-
Анықтамалық және ғылыми әдебиеттер мен детерминанттар	60,0	-	-	30,0	30,0	-
Гербарий қалталары (жасау)	1,0 (2 дана x 0,5)	-	1,0	-	-	-
Гербарий торлары (престер) (дайындау)	4,0 (4 дана x 1,0)	-	4,0	-	-	-
Бір тартмалы кеңсе үстелі	125,0 (5 дана x 25,0)	-	-	-	125,0	-
Екі тартмалы кеңсе үстелі	132,5 (5 дана x 26,5)	-	-	-	132,5	-
Орындықтар	135,0 (15 дана x 9,0)	-	-	-	135,0	-
Кеңсе тауарлары	100,0	-	25,0	25,0	25,0	25,0
Ағымдағы шығындар, оның ішінде:	7767,0	-	-	-	-	-
Басылымдарға ғылыми мақалалар жариялағаны үшін ақы төлеу	220,0 (40 бр. x 5,5)	-	55,0	55,0	55,0	55,0
Мерзімді ғылыми бұйымдарға жазылу	84,0	-	21,0	21,0	21,0	21,0
Карталарды басып шығару	15,0 (30 карта x 0,5)	-	7,5	7,5	-	-
Мониторингтік алаңдардың көрсеткіштерін дайындау	24,0 (60 дана x 0,4)	-	12,0	12,0	-	-
Бұталар мен ағаштарға арналған биркалар жасау	30,0 (100 дана x 0,3)	-	15,0	15,0	-	-
Табиғат шежіресі кестелерін жасау	4,0 (400 дана x 0,01)	-	1,0	1,0	1,0	1,0
Ғылыми іс-сапарлар (2 іс-сапар)	1 500,0 (150,0 мың x 1 адам x 2 сапар x 5 жыл)	300,0	300,0	300,0	300,0	300,0
Далалық шығуларға арналған ЖЖМ (бензин және май)	890,0 (2000 л. x 89 тг x 5 жыл)	178,0	178,0	178,0	178,0	178,0

Бағдарлама № 9 «Ғылыми зерттеулер»						
Іс-шаралар	5 жылға арналған шығындар, мың теңге	Жылдар бойынша шығындар (мың теңге)				
		2025	2026	2027	2028	2029
Жануарлар мен өсімдіктер әлемінің жай-күйін зерделеу бойынша зоологиялық, ботаникалық және өзге де ҒЗЖ жүргізу	2000,0	-	500,0	500,0	500,0	500,0
Мерейтойлық конференция өткізу	1500,0	-	1500,0	-	-	-
Жинақ басылымы	1500,0	-	1500,0	-	-	-
Барлығы	10352,3	478,0	4974,1	2157,1	1567,3	1175,8

2025-2029 жылдарға арналған «Қызылсай» МӨТП бағдарламалары мен кіші бағдарламалары бойынша мемлекеттік бюджеттен шығыстардың жиынтық есебі.

Жалақы қоры күзет қызметі инспекторларының жалақысынан, әлеуметтік аударымдардан (5%) және әлеуметтік салықтан (6%) тұрады.

Автокөлік пен мотоциклге арналған жанар-жағармайдың болжамды шығыны келесідей есептелді:

Күніне шамамен 50 шқ аумақты зерттеу үшін бензин шығынының нормасы 1 (бір) машинаға 100 шқ үшін 16 литрді құрайды.

Автокөліктің жүрісі, айына 20 жұмыс күні ішінде $50 \text{ шқ} \times 20 \text{ күн} = 1000 \text{ шқ}$ құрайды, ал бензин шығыны 1000 шқ үшін 160 л құрайды, 1 автокөлікке АИ-92 маркалы бензиннің жылдық шығыны $160 \text{ л} \times 12 \text{ ай} \times 205 \text{ тг} = 393 600 \text{ тг}$. 1000 шқ жүгіріске арналған мотор майының шығыны (10,0%) 39 360 теңгені құрайды. 1000 шқ жүруге арналған ЖЖМ жиынтық шығыны 1 автомашинаға – 432 960 теңгені, 1000 шқ жүруге 7 автомашинаға шығын шамамен **3 030 720** теңгені құрайды.

Күніне шамамен 50 шқ аумақты зерттеу үшін дизель отынын тұтыну нормасы (ДТ) 1 (бір) машинаға 100 шқ үшін 25 литрді құрайды.

Автокөліктің жүрісі айына 20 жұмыс күні ішінде $50 \text{ шқ} \times 20 \text{ күн} = 1000 \text{ шқ}$ құрайды, ал дизель отынының шығыны 1000 шқ-ға 250 литр, ал 1 автомобильге дизель отынының шығыны $250 \text{ л} \times 12 \text{ ай} \times 295 \text{ тг} = 885 000 \text{ тг}$. Жылына мотор майының шығыны (10,0%) 88 500 теңгені құрайды. 1000 шқ жүруге арналған ЖЖМ жиынтық шығыны 1 автомашинаға -973 500 теңгені, 6 автомашинаға 1000 шқ жүруге жұмсалатын шығын шамамен 5 841 000 теңгені құрайды. Жалпы, 1000 шқ жүріс кезінде ЖЖМ шығындары шамамен **8 871 720** теңгені құрайды.

Автомобиль көлігін газға ауыстыру жанар-жағармай шығындарының 30% - на дейін үнемдеуге мүмкіндік береді.

Шағын электр генераторларына жанар-жағармай шығынын олардың жұмысы есебінен тәулігіне 4 сағат, отын шығыны 200 күн ішінде сағатына 2,9 литр болған кезде ескеру қажет: $4 \text{ сағ} \times 2,9 \text{ л} \times 200 \text{ күн} \times 3 \text{ генератор} = 6 960 \text{ л}$.

Осылайша, 2025 жылғы 01 наурыздағы жағдай бойынша ЖЖМ бағасында шағын электр генераторларын ұстауға арналған шығындар: $6\,960\text{ л} \times 205\text{тг} = 1\,426\,800\text{ тг}$ құрайды.

Жалпы, жанар-жағармай шығындары 1000 шқ автомобильдің жүрісін ескере отырып, шамамен **10 298 520** теңгені құрайды.

Жобаланған жылжымалы кордондардың әрқайсысы тағамды дайындауға және жылытуға арналған газ плитасымен жабдықталған. Осыған байланысты, жобалап 200 күн ішінде айына 50л (1 баллон) есебінен сұйытылған көмірсутекті газдың қажеттілігін есептеді.

Осылайша, бір баллонның (50л) сұйытылған газдың орташа нарықтық құнын ескере отырып, 2 800 тг шегінде.

Кейінгі жылдары «Қызылсай» МӨТП-ның жұмыс істеуіне жыл сайынғы шығыстар күзет қызметін, автокөлікті ұстауға арналған шығыстарды және алдағы уақытта жұмыс процесінде айқындалатын биотехникалық іс-шараларға арналған шығыстарды қамтитын болады.

«Қызылсай» МӨТП-ның алғашқы қалыптасу жылдарындағы шамамен жұмыс жоспары кестеде келтірілген және ұсынымдық сипатта болады.

A10-кесте

2025–2029 жылдарға арналған Мемлекеттік өңірлік табиғи паркті басқару жоспары бағдарламалары бойынша іс-шаралар мен шығындардың егжей-тегжейлі бөлінісі

№ 12 «Басшылық және қызметкерлер» бағдарламасы және № 13 «Инфрақұрылым және жабдықтар» бағдарламасы						
Атауы	Барлығы 5 жыл ішінде, мың теңге	2025 - 2026 жылдарға арналған міндеттемелер мен төлемдер бойынша қаржыландыру жоспары				
		2025	2026	2027	2028	2029
254. Табиғи ресурстар және табиғат пайдалануды реттеу басқармасы	4007309.3	725222.0	761 483.1	799 557.3	839 535.1	881 511.9
010. Ерекше қорғалатын табиғи объектілерді күтіп ұстау және қорғау	3391201.5	613722.0	644 408.1	676 628.5	710 459.9	745 982.9
011. Республикалық бюджеттен берілетін трансферттер есебінен	1373566.9	248581.0	261 010.1	274 060.6	287 763.6	302 151.8
111. Еңбекақы	1197757.9	216764.0	227 602.2	238 982.3	250 931.4	263 478.0
116 Жұмыс берушінің міндетті зейнетақы жарналары	31656.3	5729.0	6 015.5	6 316.2	6 632.0	6 963.6
121 Әлеуметтік салық	49189.2	8902.0	9 347.1	9 814.5	10 305.2	10 820.4
122 Мемлекеттік қорға әлеуметтік аударымдар	56980.3	10312.0	10 827.6	11 369.0	11 937.4	12 534.3
124 Міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыруға аударымдар	37983.2	6874.0	7 217.7	7 578.6	7 957.5	8 355.4
015. Жергілікті бюджет қаражаты есебінен	2017634.5	365141.0	383 398.1	402 568.0	422 696.4	443 831.2
111 Еңбекақы	1379567.8	249667.0	262 150.4	275 257.9	289 020.8	303 471.8

113 Өтемақы төлемдері	76253.7	13800.0	14 490.0	15 214.5	15 975.2	16 774.0
116 Жұмыс берушілернің міндетті зейнетақы жарналары	20958.7	3793.0	3 982.7	4 181.8	4 390.9	4 610.4
121 Әлеуметтік салық	78740.2	14250.0	14 962.5	15 710.6	16 496.2	17 321.0
122 Мемлекеттік қорға әлеуметтік аударымдар	50283.2	9100.0	9 555.0	10 032.8	10 534.4	11 061.1
123 Міндетті сақтандыру жарналары	3774.0	683.0	717.2	753.0	790.7	830.2
124 Міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыруға аударымдар	37983.2	6874.0	7 217.7	7 578.6	7 957.5	8 355.4
143 Заттарды сатып алу, тігу және жөндеу	17173.7	3108.0	3 263.4	3 426.6	3 597.9	3 777.8
144 Жанар-жағармай материалдарын сатып алу	73955.0	13384.0	14 053.2	14 755.9	15 493.7	16 268.3
149 Өзге де тауарлық-материалдық қорларды сатып алу	117419.7	21250.0	22 312.5	23 428.1	24 599.5	25 829.5
151 Коммуналдық қызметтерін төлеу	4437.1	803.0	843.2	885.3	929.6	976.1
152 Байланыс қызметтерін төлеу	6835.2	1237.0	1 298.9	1 363.8	1 432.0	1 503.6
158 Ақпараттандыру саласындағы жұмыстар мен қызметтерге төлеу	1712.9	310.0	325.5	341.8	358.9	376.8
159 Өзге де қызметтер мен жұмыстарды төлеу	21273.7	3850.0	4 042.5	4 244.6	4 456.9	4 679.7
161 Ішкі іссапарлар және іссапарлар	125995.4	22802.0	23 942.1	25 139.2	26 396.2	27 716.0
169 Ағымдағы басқа шығыстар	127.1	23.0	24.2	25.4	26.6	28.0
032. Ведомстволық бағынысындағы мемлекеттік кәсіпорындардың күрделі шығыстары		111500.0	117 075.0	122 928.8	129 075.2	135 528.9
015. Жергілікті бюджет қаражаты есебінен		111500.0	117 075.0	122 928.8	129 075.2	135 528.9
413 Көлік құралдарын сатып алу		90500.0	95 025.0	99 776.3	104 765.1	110 003.3
414 Жабайы жануарларды микрочиптеуге арналған машиналарды, жабдықтарды, құрал-саймандарды, кордондарда контейнерлік үлгідегі тұрғын вагондарды сатып алу		21000.0	22 050.0	23 152.5	24 310.1	25 525.6
Барлығы	4007309.3	725222.0	761 483.1	799 557.3	839 535.1	881 511.9